

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
STRATEGINIO VALDYMO IR POLITIKOS FAKULTETO
APLINKOS POLITIKOS IR VALDYMO KATEDRA**

MARTYNAS PANKAUSKAS
(APLINKOS APSAUGOS POLITIKA IR ADMINISTRAVIMAS)

**BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMAS
BALTIJOS DARBOTVARKĖS 21 KONTEKSTE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. A. Vaišnoras

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. JŪRINIŲ VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMO IR APSAUGOS POLITIKOS ATSIRADIMO PRIEŽASTYS.....	5
1.1 Jūriniai vandens ištekliai ir jų kokybės blogėjimo priežastys.....	5
1.2 Baltijos jūros tarša	8
1.3 Tarptautiniai susitarimai, įgyvendinantys Baltijos jūros apsaugos politiką	14
1.3.1 Tarptautiniai jūros aplinkos apsaugos teisės aktai.....	15
1.3.2 Baltijos jūros regiono darbotvarkė 21 – Baltijos Darbotvarkė 21	20
2. BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMO YPATUMAI.....	24
2.1 Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymo ES teisės aktai	24
2.2 Jūrų išteklių kokybės valdymas	29
2.2.1 ES aplinkosaugos institucijos.....	29
2.2.2 Tarpvyriausybinių organizacijų.....	31
2.3 Finansinės paramos priemonės	38
3. BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMAS LIETUVOJE.....	42
3.1 Teisinis vandens išteklių kokybės reglamentavimas	42
3.2 Instituciniai vandens išteklių kokybės valdymo ypatumai	44
4. BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMO PROBLEMOS IR PERSPEKTYVOS	48
4.1 Kokybės valdymo problemos	48
4.2 Kokybės valdymo perspektyvos	50
IŠVADOS	56
PASIŪLYMAI.....	57
LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI.....	58
SANTRAUKA.....	64
SUMMARY	65
PRIEDAI.....	66

IVADAS

XX a. prasidėjęs ir tebesitęsiantis spartus pramonės vystimasis neigiamai veikia gamtines sistemas. Visi gamtinės aplinkos komponentai (žemės paviršius ir gelmės, oras, vanduo, dirvožemis, augalai, gyvūnai, organinės ir neorganinės medžiagos) yra gyvybiškai svarbūs bei užtikrina mūsų gerovę ir egzistavimą. Kai kurie iš jų (pvz. vanduo, oras) neturi nei sienų, nei ribų, tad sėkminga jų apsaugos politika reikalauja aktyvaus tarptautinio bendradarbiavimo.

Aplinkos apsauga kaip sritis, reguliuojanti santykius tarp visuomenės ir gyvosios bei negyvosios gamtos, visuotinio dėmesio susilaukė 1972 metais. Tuomet Stokholme vykusioje Jungtinių Tautų konferencijoje buvo suformuluota nuostata, kad ekonominė plėtra stipriai priklauso nuo aplinkos būklės, nuo jos gamtinio potencialo. Europos Bendrijoje aplinkosaugos veikla prasidėjo 1972 m. vykusiame Bendrijos šalių viršūnių aukščiausio lygio susitikime Paryžiuje priimant pirmąją aplinkos apsaugos programą [38, P.5]. Vėlesniais metais ryškėjantis antropogeninis poveikis pasaulio klimatui bei ekosistemoms skatino visuomenę imtis konkrečių priemonių pasaulio aplinkos būklei pagerinti.

1992 m. vykusioje Jungtinių Tautų pasaulinėje aukščiausio lygio konferencijoje „Aplinka ir vystimasis“ buvo priimta Darbotvarkė 21. Dokumente buvo apžvelgtos ekonominės, socialinės ir gamtosauginės problemos *pasauliniu* mastu, visgi buvo aišku, kad siekti darnaus vystimosi būtina per *regionus*.

Baltijos jūros regionui buvo sukurta Baltijos Darbotvarkė 21. Pagrindinis Baltijos Darbotvarkės 21 uždavinys yra darnaus vystimosi regioninis bendradarbiavimas siekiant suderinti aplinkos, ekonominius ir socialinius aspektus. Siekiant įgyvendinti šį uždavinį Baltijos Darbotvarkės 21 kontekste išryškėja ir Baltijos jūros vandens išteklių kokybės ir jos valdymo svarba. Baltijos jūros išteklių kokybės valdymo problemos yra aktualios ir sprendžiamos, nes tik jūrinių išteklių tinkama apsauga ir valdymas gali užtikrinti darnų Baltijos jūros regiono vystimąsi, padidinti konkurencingumą bei užtikrinti ilgalaikį ekonomikos augimą.

Darbo objektas. Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymas.

Darbo tikslas. Išnagrinėti Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymą Baltijos Darbotvarkės 21 kontekste.

Tyrimo hipotezė. Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymas yra efektyvus.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti jūrinių išteklių kokybės valdymo ir apsaugos politikos atsiradimo priežastis.

2. Išnagrinėti Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymo priemonės ES ir Lietuvoje.

3. Atskleisti Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymo problematiką.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš keturių dalių. Pirmoje dalyje apžvelgiami svarbiausi jūrų ištekliai ir pagrindinės jų kokybės blogėjimo priežastys bei pasekmės. Taip pat aptariami tarptautiniai susitarimai, įtakojantys Baltijos jūros išteklių kokybę.

Antroje dalyje nagrinėjamos priemonės, padedančios valdyti Baltijos jūros išteklių kokybę. Aptariama ES vykdoma vandens išteklių valdymo politika ir Baltijos Darbotvarkės 21 veiklos programą padedančios įgyvendinti organizacijos bei finansiniai ištekliai.

Trečioje darbo dalyje apibūdinami Lietuvos vandens išteklių valdymo ypatumai t.y. vandens išteklių kokybę, įskaitant ir Baltijos jūros aplinkos apsaugą, reglamentuojantys teisės aktai bei jų nuostatas įgyvendinančios institucijos.

Ketvirta dalis skirta išteklių kokybės valdymo problemų ir perspektyvų analizei. Aptariamos respondentų iškeltos problemos bei analizuojami jų sprendimo būdai ir galimybės.

Darbo pabaigoje padarytos išvados akcentuojančios svarbiausias Baltijos jūros išteklių kokybės valdymo problemas bei pateikiami pasiūlymai leisiantys efektyviau įgyvendinti Baltijos aplinkos apsaugą.

Tyrimo metodai. Darbas yra teorinio analitinio pobūdžio, jame buvo naudotasi dokumentų analize ir kokybiniu ekspertų vertinimo metodu. Darbe naudotasi antriniais informacijos šaltiniais, t.y. apibendrinta kitų autorių atliktų tyrimų medžiaga. Pateikta informacija buvo gauta iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekoje esančių dokumentų bei kitų informacijos šaltinių ir internete surinktos medžiagos.

Siekiant atskleisti, kokios yra pagrindinės priežastys, lemiančios susirūpinimą Baltijos jūros vandens išteklių kokybe, kokios problemos kyla vykdant Baltijos jūros apsaugos politiką, taip pat išsiaiškinti, ar šiandieninis Baltijos jūros išteklių valdymas yra pakankamai efektyvus, buvo atlikta ekspertų apklausa interviu metodu. Interviu metu iš ekspertų surinkta informacija, jų nuomone bei atsakymais į konkrečius klausimus buvo vadovautasi rašant baigiamąjį magistro darbą. Ekspertams interviu metu užduoti klausimai ir ekspertų sąrašas yra pateikti magistro darbo prieduose.

1. JŪRINIŲ VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMO IR APSAUGOS POLITIKOS ATSIRADIMO PRIEŽASTYS

Vanduo – tai vienas iš svarbiausių gamtinių komponentų, todėl neišvengiamai reikia šnekėti apie jo kokybę. Šiandieniniame pasaulyje aktualūs ne tik vandens kiekybės, bet ir jo kokybės klausimai. Viena iš pagrindinių problemų, susijusių su hidrosfera – jos tarša ir dėl to kylančios ekologinės problemos. Dėl savo bruožo jungti visas gamtines sistemas (atmosfera-vanduo arba vanduo-sausuma) bei užtikrinti tarp jų ryšius per globalinį vandens apytakos ratą, hidrosfera veikia kaip įvairių taršos produktų iškrovos sritis bei persikirstytoja. Vanduo būdamas geras tirpiklis tirpina įvairius teršalus, juos per mitybinius ryšius asimiliuoja augalai ir gyvūnai bei tokiu būdu kaupdami savyje tampa pavojingi žmonių sveikatai.

Norint sėkmingai spręsti vandenynų išteklių kokybės klausimus bei mažinti antropogeninį poveikį, pirmiausia būtina apžvelgti patį saugotiną objektą, t.y. pačius išteklius, esmines jų kokybės blogėjimo priežastis bei jų sprendimo būdus.

1.1 Jūriniai vandens ištekliai ir jų kokybės blogėjimo priežastys

Hidrosfera – tai vandens sfera, apimanti net 71 % žemės paviršiaus ploto, o vandenynai ir jūros sudaro daugiau kaip 97 % viso vandens. Pagrindinę hidrosferos dalį sudarantis Pasaulinis vandenynas (okeanosfera), kuris suprantamas kaip vandenynų ir jūrų visuma, žemės paviršiuje pasiskirstęs nevienodai. Pietų pusrutulį galima vadinti vandens pusrutuliu, čia sausumos plotai užima tik 19 %, kai tuo tarpu šiaurės pusrutulį sudaro 39 % žemės ploto [43, P. 11]. Okeanosfera dar skirstoma į keturis baseinus: Arkties, Atlanto, Indijos ir Ramųjį. Pastarieji toliau skirstomi į jūras, įlankas, lagūnas, sąsiaurius. Toks vientisos gamtinės sferos skirstymas, žiūrint iš vandens išteklių kokybės bei eksploatavimo ir valdymo pozicijų, susijęs su jos ekonomine nauda. Tik esant riboms bei ekonominėms zonoms įmanomas sėkmingas išteklių valdymas bei su jais susijusių problemų (aplinkosauginių) sprendimas naudojant politines bei teisines priemones.

Pagrindinis Pasaulinio vandenyno išteklius – vanduo. Tai esminė pasaulio gyvybę palaikančios sistemos dalis ir didelis turtas, teikiantis galimybes subalansuotai plėtrai. Toliau seka visa tai, ką pastarasis sukuria:

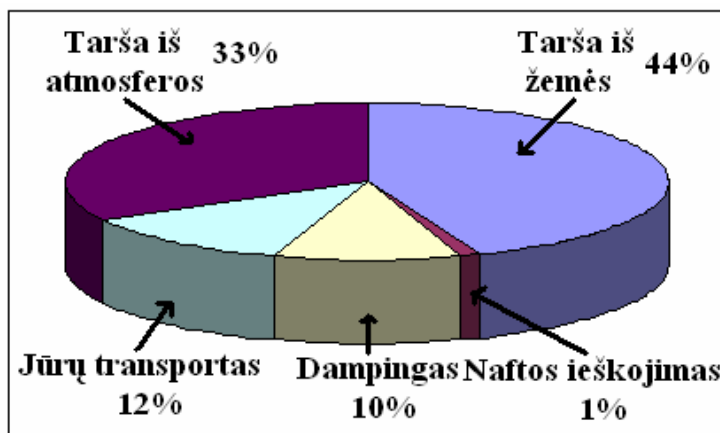
1. *Ištirpusios vandenyje mineralinės medžiagos*, kurios praturtina cheminę vandens sudėtį. Vandenyje aptinkama apie 80 įvairių cheminių elementų: chloro, natrio, magnio, sieros ir t.t.

2. **Biologiniai ištekliai** – tai augalai ir gyvūnai. Per metus jų sunaudojama apie 100 mln. tonų, kurių didžiąją dalį sudaro žuvis. Iš 15 tūkst. žuvų rūšių maistui gaudoma tik apie 200. Bendras augalų masės prieaugis per metus sudaro apie 700 mln. t, tuo tarpu žmonės sunaudoja tik apie 900 tūkst. t, iš kurių net 60 % sunaudoja Japonijos gyventojai.

3. **Rekreaciniai ištekliai.** Tai ne tik vanduo, bet ir paplūdimiai su apsauginiu kopagūbriu, mikroklimatas bei želdiniai.

4. **Naudingos iškasenos.** Nafta, geležies magnio koncentracijos, smėlis, žvyras, gintaras ir kitos naudingosios iškasenos, kurios be savo naudos, gamybos ir transportavimo metu kelia daug aplinkosauginių problemų biologiniams ir rekreaciniams ištekliams [40, P. 120].

Pagrindiniai vandenynų ir jūrų taršos šaltiniai yra pramonė, žemės ūkis, urbanizuotos teritorijos, laivyba, naudingų iškasenų gamyba ir transportavimas, dugno gilinimo bei hidrotechninių įrenginių statyba. Dėl pastarųjų ūkinių veiklų į vandenyną patenka biogeninės medžiagos, buities atliekos, sunkieji metalai bei cheminės medžiagos, nafta ir jos produktai [47, P. 76-81]. Didžioji dalis jūros taršos šaltinių yra žemėje, o su jūroje vykdomomis ūkinėmis veiklomis patenka tik 23 % visų teršalų. Iš žemėje esančių taršos šaltinių per buitinius, pramoninius nutekamuosius vandenius bei iš atmosferos patenka apie 77 % visų jūrų teršalų (1 pav.). Iš procentinio pasiskirstymo galima teigti, kad pirmiausia reikėtų išspręsti sausumoje kylančias aplinkosaugines problemas. Taigi už jūros aplinkos kokybę atsakingos ne tik aplink

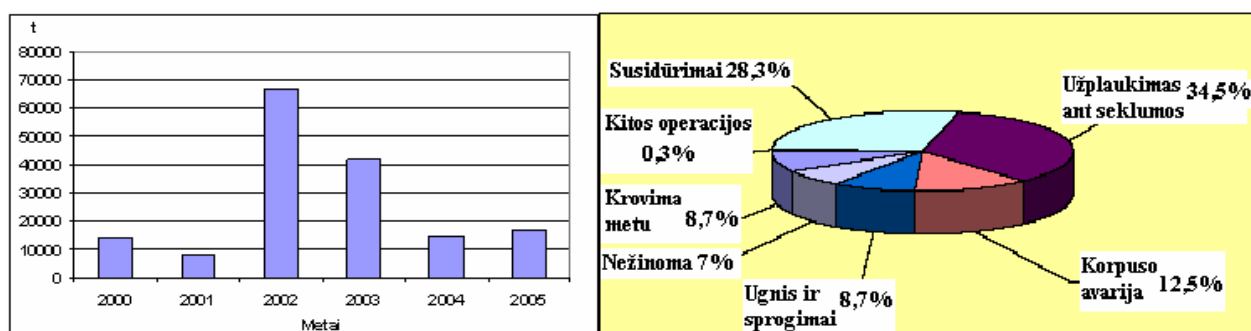
jūras esančios, bet ir visos kitos valstybės. Šiuo atveju tarptautinis bendradarbiavimas yra vienas iš pagrindinių būdų spręsti aplinkosaugines problemas. Tačiau paprastai jūrine aplinka ir ypatingai anksčiau rūpinosi tik betarpiškai su ja susijusios valstybės.

1 pav. Jūrų taršos šaltinių pasiskirstymas (%)

Šaltinis: International Shipping and World Trade – facts and figures, 2006 // www.imo/infosource/mainframe.asp?topicid=1163; prisijungimo laikas: 2006-10-12

Nors dėl jūrų transporto į vandenynus patenka tik 12 % visų teršalų, tačiau jų daroma žala dažniausiai pastebima tuoj pat (pvz. nafta nusėti paplūdimiai). Daugiau kaip 90 % viso pasaulio prekių pervežama jūromis. 2005 m. pasaulyje buvo registruota daugiau nei 46 tūkstančiai laivų.

Kiekvieną dieną vandenynuose plaukioja apie 9 tūkstančiai krovinių laivų [64, P.5]. Jūrų transportu daugiausia gabenamos naudingosios iškasenos: nafta ir jos produktai, geležies rūda ir anglis. Vykdamas naftos ir jos produktų transportavimo veiklą, kiekvienais metais dalis naftos patenka į jūras (2 pav., kairėje). Iš paveikslėlio matome, kad per paskutinius šešerius metus daugiausia naftos pateko 2002 m., kuomet prie Ispanijos krantų nuskendo viengubo korpuso laivas „Prestige“ ir išsiliejo 63 tūkst. t naftos. Ši nelaimė dar kartą paskatino Europą atkreipti dėmesį į egzistuojančias problemas. Netrukus po to ES ėmėsi ryžtingų prevencinių veiksmų (žr. 2.1 sk.). Dažniausiai avarijos įvyksta laivams susidūrus arba užplaukus ant seklumos (2 pav., dešinėje). Šią problemą pirmiausia reiktų spręsti tobulinant navigaciją ir keliant jūrininkų kvalifikaciją.

2 pav. Naftos kiekis, patekęs į vandenyną (t) 2000 – 2005 m. (kairėje) ir jos išsiliejimo (išsiliejo daugiau kaip 700 t) priežastys (%) 1974 – 2005 metais (dešinėje)

Šaltinis: Oil tanker spill statistics:2005 // www.itopf.com/stats05.pdf; prisijungimo laikas:2006-11-24

Avarių metu išsiliejusi nafta sudaro plėvelę, kuri lėtina dujų apykaitą tarp vandens ir atmosferos, mažina saulės šviesos skvarbumą, lėtina fotosintezę bei naikina biologinę įvairovę. Likviduojant naftos produktus yra naudojami dispergentai¹. Dėl dispergentų poveikio žuvims gali atsirasti įvairūs patologiniai pakitimai [41].

Šiuo metu manoma, kad globalinis Pasaulinio vandenyno užterštumas jau seniai viršijo visus leistinus pavojaus slenksčius ir nepajėgus asimiliuoti didelį teršalų kiekį, o taršos šaltinių likvidavimas jau tapo tarptautine problema.

¹ Cheminės medžiagos skaidančios naftos plėvelę, tačiau patys taip pat kenksmingi.

1.2 Baltijos jūros tarša

Baltijos jūra – vienas didžiausių apgėlintų vandens telkinių, kur druskingumas siekia 10 – 15 promilių, o rytinėje dalyje tik apie 8 promiles. Giliai į Europos žemyną įsiterpusią jūrą nuo Atlanto vandenyno skiria Didžiojo ir Mažojo Beltų bei Skagerako sąsiauriai, todėl vandens apykaita su Pasauliniu vandenynu labai menka. Visas Baltijos jūros vanduo pasikeičia maždaug per 30 metų. Jūros plotas 415 tūkst. km², o baseinas net 1,7 mln. km² ir apima apie 250 upių (3 pav.). Kasmet į Baltiją iš upių suteka 470 km³ vandens, kuris dėl regione aktyviai vykdomos ūkinės veiklos stipriai kenkia Baltijos gamtinei aplinkai. Aplink jūrą išsidėsčiusiose devyniose valstybėse gyvena daugiau nei 80 mln. žmonių (pakrantėse per 15 mln.), įsikūrę apie 60 miestų, turinčių 100 tūkst. ir daugiau gyventojų [42, P.110]. Baltijos regione išvystyta pramonė, žemės ūkis bei turizmas. Pati Baltijos jūra atveria galimybes vystyti tokias pramonės šakas kaip jūrų transportą, žvejybą, naftos gavybą. Silpnas ryšys su Pasauliniu vandenynu, jūros dubens ypatybės (dėl slenksčių pasunkėja vandens prietaka ir sąmaiša iš Šiaurės jūros) bei didelis pakrančių

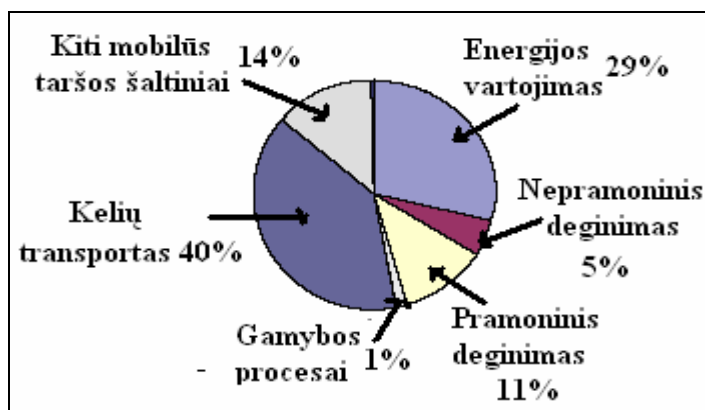
3 pav. Baltijos jūros baseinas

Šaltinis: Background information to the Baltic Sea Informal Meeting for Minister of the Environment, Stockholm, 2005 // www.helcom.navigo.fi/otherPublications/Bckgrnd_info_to_BS_Informal_Mtg_for_Env_Ministers_Sto.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-18

² Tekste respondentai žymimi: *resp.* ir 1 priede interviu metodu apklausti respondentai.

Dėl minėtų ūkinių veiklų į Baltiją kasmet tiesiogiai iš taršos šaltinių su upių vandeniu bei per atmosferą patenka biogeninės medžiagos (azotas, fosforas), įvairūs cheminiai elementai (švinas, gyvsidabris, kadmis ir kt.), nafta ir jos produktai.

HELCOM³ duomenimis, bendras biogeninių medžiagų kiekis, patenkantis į Baltijos jūrą, priklauso nuo hidrologinių ir meteorologinių sąlygų komplekso. Azoto kiekis kasmet sudaro nuo 700 tūkst. t iki 1.1 mln. t, kur apie 25 % patenka per atmosferą ir 75 % su upių vandeniu. Fosforo kasmet patenka nuo 20 tūkst. t iki 36 tūkst. t ir beveik 95 % su upių vandeniu. Daugiausia azoto oksido į atmosfera patenka per kelių transportą - 40 % (4 pav.) [49, P.6].

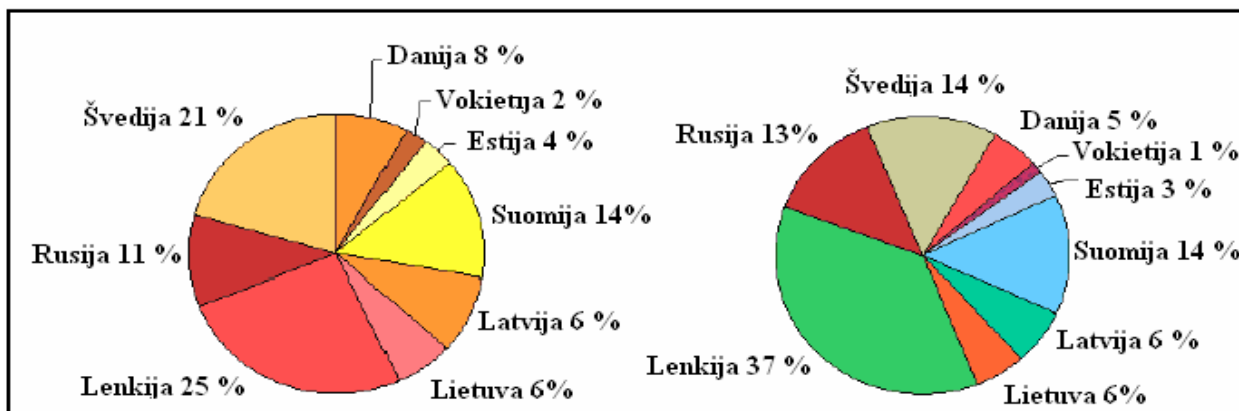
4 pav. Azoto oksido emisijos iš skirtingų veiklos sektorių Baltijos jūrą supančiose šalyse

Šaltinis: Background information to the Baltic Sea Informal Meeting for Minister of the Environment, Stockholm, 2005 // www.helcom.navigo.fi/otherPublications/Bckgrnd_info_to_BS_Informal_Mtg_for_Env_Ministers_Sto.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-18

Sparčiai vystantis miestams, augant gyventojų skaičiui didėja ir transporto priemonių poreikis. Pavyzdžiui, Lietuvoje 1995 m. transporto priemonių buvo 800 tūkst., vnt., o 2003 m. – 1,4 mln (žr. 1 pav., 2 priedas).

Dėl žemės ūkio ir miškininkystės veiklų su upių vandeniu atitinkamai į jūrą patenka 60 % viso azoto ir 50 % viso fosforo, o likusi procentinė dalis tenka natūraliems arba taškiniams žemės taršos šaltiniams [49, P.6]. Iš Lenkijos, Rusijos ir Švedijos su upių nuotėkiu į Baltiją patenka didžiausi azoto ir fosforo kiekiai, tuo tarpu kitų valstybių indėlis gana menkas (5 pav.).

³ HELCOM arba Helsinkio komisija atsakinga už Baltijos jūros aplinkos apsaugą.

5 pav. Azoto (kairėje) ir fosforo (dešinėje) kiekis (%) patenkantis su upių nuotėkiu iš Baltijos jūrą supančių valstybių

Šaltinis: Background information to the Baltic Sea Informal Meeting for Minister of the Environment, Stockholm, 2005 // www.helcom.navigo.fi/otherPublications/Bckgrnd_info_to_BS_Informal_Mtg_for_Env_Ministers_Sto.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-18

Dėl biogeninių medžiagų (azoto, fosforo) didėjimo vyksta eutrofikacijos⁴ procesas. Ypač didelis maistmedžiagų kiekis susikaupia priekrantėje, kur plyti gausūs bioįvairovės ir žuvų išteklių. Pagrindinės problemos, kurias sukelia dideli maistmedžiagų kiekiai yra: intensyvus dumblių augimas ir vandens žydėjimas; organikos kaupimasis ir nusėdimas iššaukiantis spartesnį deguonies sunaudojimą; dėl deguonies trūkumo žūsta žuvis ir kiti organizmai.

Nors per paskutinius 20 – 30 metų pavojingų cheminių elementų (gyvsidabrio, švino ir kadmio) emisijos į Baltijos jūrą nuolat mažėja, tačiau sunkiųjų metalų problema vis dar egzistuoja. Iš 1 lentelės matome, kad Baltijos jūroje sunkiųjų metalų kiekis lyginant su Šiaurės Atlantu, vis dar didesnis dešimtis kartų.

Upėmis į jūrą patenka apie 50 % gyvsidabrio, 60 – 70 % švino ir 75 – 85 % kadmio. Dėl

1 lentelė. Sunkiųjų metalų koncentracija (ng/kg) Š. Atlante ir Baltijos jūroje

Sunkiųjų metalai	Šiaurės Atlantas	Baltijos jūra
Gyvsidabris	0,15 - 0,3	5 - 6
Kadmis	2 - 6	12 - 16
Švinas	5 - 9	12 - 20
Cinkas	10 - 75	600 - 1000
Varis	65 - 85	500 - 700

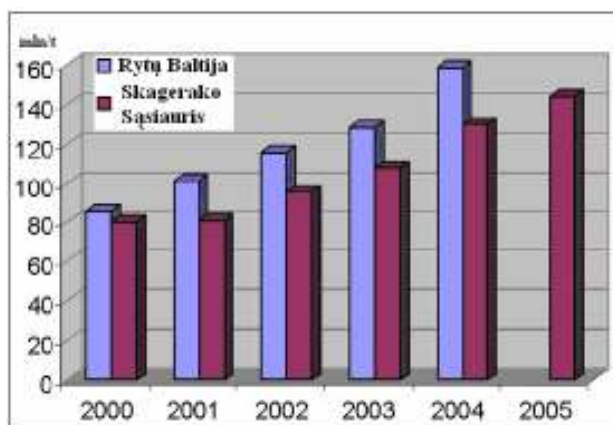
pramonės ir energijos gamybos į Baltijos jūrą patenka apie 50 % visų sunkiųjų metalų kiekio [50, P.26]. Nuolat gilinami uostai, o iškastas įvairių cheminių elementų prisotintas gruntas išverčiamas į jūrą ir kelia grėsmę paplūdimių smėlio kokybei, žuvų ikrams bei augalams.

Šaltinis: Baltic Sea environment proceedings No. 107, Activities 2005 overview // <http://www.helcom.fi/stc/files/shipping/Overview%20of%20ships%20traffic.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-18

⁴ Eutrofikacija – tai telkinio produktyvumo didėjimas.

Didžiausius švino ir kadmio kiekius išmeta Lenkija, Vokietija ir Rusija, o gyvsidabrio Vokietija, Lenkija ir Danija. Baltijos jūrą supančios valstybės per 1990 – 2002 metus kadmio emisijas sumažino 46 %, gyvsidabrio 62 %, o švino 61 % [50, P.25]. Šį sumažėjimą lėmė bešvinio kuro naudojimas, švirių technologijų taikymas pramonėje, ekonominis nuosmukis bei pramonės pertvarkymas Lenkijoje, Estijoje, Latvijoje ir Rusijoje.

Jūroje vykdomos ūkinės veiklos, iš kurių svarbiausia – laivyba, taip pat kelia daug ekologinių problemų. Baltijos jūra – tai svarbus susisiekimo rajonas. Aplink jūrą išsidėstę apie 30 stambių ir virš šimto mažesnių jūrų uostų. Per juos kasmet perplukdoma virš 370 mln. tonų krovinių. Per Skagerako sąsiaurį kasmet praplaukia per 50 tūkst. laivų iš kurių iki 70 % krovininiai laivai ir iki 25 % tankeriai [57]. Jūroje nuolat plaukioja iki dviejų tūkstančių laivų. Daugiausia gabenama nafta, anglis, rūdos, trąšos. 2000 m. buvo pervežta apie 80 mln. t naftos ir šis kiekis augant kuro poreikiui vis didėja (6 pav.).

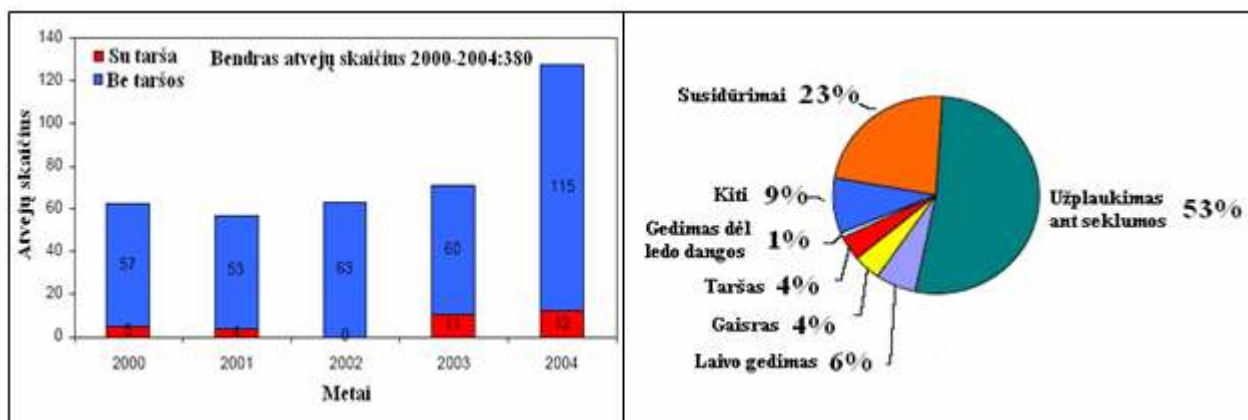
6 pav. Naftos kiekis (mln/t), pervežtas Baltijos jūra

Šaltinis: Complications on Ship Accident in the Baltic Sea Area// [www.helcom .fi/shipping /accidents/en_GB/accidents/](http://www.helcom.fi/shipping/accidents/en_GB/accidents/); prisijungimo laikas: 2006-10-10

Dėl intensyvios laivybos ir transportavimo kiekio augimo didėja naftos išsiliejimo (tyčinio paskleidimo) rizika. Tą pažymi ir visi specialistai, ypač akcentuodami teršėjo nustatymo problemą. Pastaroji ypatingai susijusi su finansinėmis ir technologinėmis priežastimis (pvz. laivų, sraigtasparnių trūkumas ir kt.).

Vadovaujantis HELCOM duomenimis 1980 m. į Baltiją kasmet pateko 50 – 100 tūkst. t naftos, iš kurių 10 % dėl laivybos. 1995 m. į Baltiją jau pateko 20 – 66 tūkst. t [42, P. 110], o 2001 m. apie 21 tūkst. t naftos ir apie 15 % teršalų išpylė laivai [57]. Taigi, nors naftos transportavimo apimtys nuolat didėja, tačiau dėl taikomų prevencinių priemonių išsiliejimų kiekiai vis mažėja. Kita vertus, išsiliejimo atvejų skaičius pastaruoju metu didėjo (žr. 7 pav.

kairėje). Daugiausia naftos išsiliejo 2001 m iš laivo „Baltic Carrier“ ir 2003 m. iš laivo „Fu Shan Hai“ atitinkamai 2700 t ir 1200 t [57]. Pagrindinės naftos išsiliejimo priežastys yra užplaukimas ant seklumos ir susidūrimai, kurie atitinkamai sudaro 53 % ir 23 % visų išsiliejimo atvejų (7 pav., dešinėje). Siekiant išvengti minėtų avarijų atvejų, būtina tobulinti eismo kontrolę bei jūrininkų paruošimą.

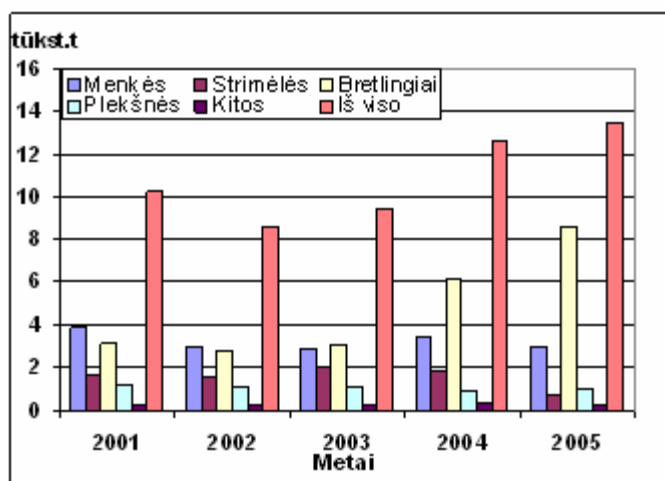
7 pav. Naftos išsiliejimo atvejai (kairėje) ir jos išsiliejimo priežastys (dešinėje) 2000 – 2004 m.

Šaltinis Draft Report On Ship Accidents In The Baltic Sea Area For The Year 2004 // <http://sea.helcom.fi/dps/docs/documents/Response%20Group/HELCOM%20RESPONSE%206,%202005/4-2.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-16

Naftos išgavimas jūroje – tai dar viena aktuali aplinkosauginė problema. *Ją akcentavo visi respondentai pabrėždami, kad tam skiriama per mažai dėmesio ir dažniausia teikiama pirmenybė ekonominiams interesams.* Šiuo metu susirūpinimą kelia naftos gavyba iš telkinio D-6. Šis gręžinys buvo atliktas 1983 m. ir yra 22 km nuo Lietuvos kranto zonos. Jau šio telkinio eksploatavimo pradžioje kilo daug ekologinių problemų, kuomet dėl blogai sureguliuoto išsiurbtos naftos deginimo, dalis naftos pasklisdavo jūros paviršiumi. Kilus visuomenės susirūpinimui tuometinė „SSSR“ valdžia turėjo nutraukti šio telkinio eksploatavimą ir tik 1998 m. vėl buvo susidomėta šiuo telkiniu. 2004 m. liepos mėnesį šis telkinys pradėtas eksploatuoti. Naftos išsiliejimo atveju nafta sunaikintų augaliją ir dėl to suintensyvėtų prieškopijų ardymas. Nafta padarytų didelę žalą žuvų nerštavietėms, paukščiams ir rekreaciniams ištekliams. Taigi būtų pažeistas unikalus ir į UNESCO⁵ Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktas Kuršių Nerijos gamtos ir kraštovaizdžio objektas [47].

⁵ UNESCO - Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija, įkurta Jungtinėse Tautose 1949 metais.

Dėl eutrofikacijos, cheminių elementų bei ūkinių veiklų visų pirma nyksta žuvų populiacija (priskaičiuojama apie 70 žuvų rūšių, o per metus pagaunama apie 800 tūkst. t [42, P.111] ir kitos bioįvairovės rūšys (augalai, gyvūnai). Respondentai pabrėžė, kad žuvų išteklių mažėjimas yra viena didžiausių su bioįvairove susijusių problemų. 2004 m. Baltijos jūroje žvejojo 25 000 žvejų su 6000 tūkstančiais laivų. Pagrindinės Baltijos jūroje žvejojamos žuvų rūšys yra menkė, silkė ir šprotas. Europos Sąjungos šalims priklausantis laivynas 2004 m. sugavo 735 tūkst. t žuvies, kur net 363 tūkst. t sudarė šprotas, 226 tūkst. t silkė ir 70 tūkst. t menkė [60, P.6]. Didelis sugaunamų žuvų kiekis gresia daugelio žuvų populiacijos pergaudymu. Saugių biologinių normų viršijimas pirmiausia palietė menkių populiaciją. Problema buvo pastebėta dar 1980 m., kuomet sumažėjo sugaunamas kiekis. Pavyzdžiui, ES šalims priklausantis laivynas 1984 m. sugavo 440 000 t, o 1994 m. – 70000 t menkių [60, P. 7]. Šiai problemai spręsti buvo Tarptautinė Baltijos jūros žuvininkystės komisijos parengta Baltijos menkės valdymo strategija, kurioje numatytos priemonės (pvz. sugaunamos žuvies kvotos ir kt.) leido stabilizuoti menkių sugavimus. Pavyzdžiui, Lietuvos ekonominėje zonoje pastaraisiais metais pagaunamas stabilus įvairių žuvų, tame tarpe ir menkių, kiekis (8 pav.). Kita vertus, respondentai pabrėžė, kad valdymas nepakankamai efektyviai saugo žuvų išteklius. Kvotos yra pernelyg didelės ir kiekviena šalis stengiasi išsireikalauti kuo didesnių kvotų. Taip pat pernelyg daug žuvininkystės laivų, klesti nelegali žuvininkystė ir nėra efektyvios sugaunamų žuvų kontrolės jūrų uostuose (resp.H. Herata).

8 pav. Sugautų žuvų kiekis (tūkst.t) Baltijos jūroje (Lietuvos ekonominėje zonoje).

Cheminių ginklų problema, pasak respondentų, ateityje gali tapti rimtu išbandymu jūros ekosistemai, o jų neutralizavimas gali pareikalauti didelių materialinių ir žmoniškųjų resursų (resp. R. Tarasevičius). Baltijos jūros faunai ir florai grėsmę kelia po Antrojo Pasaulinio karo nuskandinti apie 40 tūkst. t cheminių ginklų [47].

Šaltinis: Lietuvos Žuvininkystės Sektoriaus 2007–2013 metų Nacionalinis Strateginis Planas // www.zum.lt/min/failai/Zuvis-10_04_Nacionalinio_strateginio_plano_projektas.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-12. -10

Minėti ginklai turėjo būti nuskandinti giliai vandenyne, tačiau dėl oficialiai įvardijamų nepalankių meteorologinių sąlygų buvo išversti Baltijos bei Šiaurės jūrose. Didžioji dalis buvo nuskandinta rytinėje Bornholmo salos dalyje, pietryčiuose nuo Gotlando salos, ir pietinėje Mažojo Belto dalyje. Prie Gotlando aviacinės bombos ir artilerijos sviediniai buvo išmėtyti 1200 km plote, tačiau sąvartyno plotas gali būti dar didesnis dėl konteinerių skandinimo plaukiant. Cheminių medžiagų elgesys jūrinėje aplinkoje priklauso nuo cheminių, cheminių-fizikinių medžiagos savybių bei aplinkos veiksnių, tokių kaip temperatūra, druskingumas, vandens pH. Paskandinti cheminiai ginklai siekia Lietuvos ekonominę zoną ir yra 130 km nuo Klaipėdos 8 – 126 metrų gylyje. Aplinkos ministerijos Jūrinių tyrimų centras mokslinių tyrimų laivu „Vėjas“ ir krašto apsaugos ministerijos KJP laivu „Kuršis“ kapinyno teritorijoje atliko jūrinės aplinkos būklės tyrimus, tačiau cheminio ginklo poveikio pėdsakų nebuvo rasta. Pagrindinė iki šiol kilusi problema buvo žvejų ištraukta amunicija su cheminėmis medžiagomis, tačiau Rusijai ir Vokietijai pradėjus tiesti dujotiekį Baltijos jūros dugnu (žr. 2 pav., 2 priedas) gali kilti didelių ekologinių problemų. Baltijos jūros dugnu 1200 km ilgio dujotiekis turėtų būti pradėtas tiesti 2008 m. ir nors dujotiekio trasa aplenkia cheminio ginklo kapinyną, tačiau dėl ginklų išsibarstimo gali kilti ekologinė katastrofa [47].

Taigi šiandieninė Baltija kelia daug ekologinių problemų nors dar apie 1940 m. dėl nedidelio maistmedžiagų kiekio jūra buvo švarus vandens baseinas. Tuo metu nekilo grėsmės jūrų faunai bei augalijai, tačiau šiuo metu, HELCOM duomenimis, beveik 90 % jūros ir pakrantės ekosistemoms iškilęs pavojus [49, P. 5].

1.3 Tarptautiniai susitarimai, įgyvendinantys Baltijos jūros apsaugos politiką

Ankstesniame skyriuje pateikti faktai apie jūrinius išteklius leidžia teigti, kad šie yra vieni iš svarbiausių pasaulio ir jo regionų darnaus vystimosi garantų. Tik derinant jūrų pramonės vystimąsi, racionalų jūros išteklių eksploatavimą bei aplinkosaugą, galima tikėtis, kad vandenynai ir jūros toliau išliks svarbūs regionų vystimuisi.

Anot interviu metu gautų duomenų, *visi respondentai sutinka, kad vienas iš pagrindinių būdų, siekiant darnaus jūrų išteklių kokybės valdymo, yra teisinė bazė, t.y. tarptautiniai susitarimai ir teisinės normos*. Pastarieji taip pat yra sėkmingo tarptautinio bendradarbiavimo garantas. *Pripažįstama, kad šiuo metu esminiai tarptautiniai jūrų teisinio reglamentavimo klausimai išspręsti, o toliau koncentruojamasi ties naujų ES teisės aktų diegimu (pvz. Bendroji*

vandens politikos direktyva, Jūrų direktyva), (resp.T. Fago). Įvairių išteklių subalansuoto valdymo klausimus padeda spręsti tarptautiniai susitarimai. Tik pastarieji gali teisiškai įpareigoti ūkines veiklas vykdyti pagal darnaus vystimosi principus. Šiame skyriuje bus aptariami jūrų, įskaitant ir Baltijos jūros, išteklių kokybę reglamentuojantys tarptautiniai susitarimai.

1.3.1 Tarptautiniai jūros aplinkos apsaugos teisės aktai

Nors vandenynų apsaugos reikalais susirūpinta dar 19 a. viduryje, tačiau svarbūs žingsniai, siekiant globalaus jūrų aplinkos apsaugos teisinio reglamentavimo, buvo žengti 1948 m. pasirašius **Tarptautinę jūrų organizacijos konvenciją** (toliau-TJO) [11]. 1958 m. įsigaliojus minėtai konvencijai, savo darbą pradėjo Tarptautinė jūrų organizacija. Jos pagrindinis tikslas – tobulinti senas bei rengti naujas konvencijas ir susitarimus, kurių šiuo metu jau daugiau nei keturiasdešimt. TJO iniciatyva priimtos konvencijos skirstomis į tris kategorijas: konvencijos, susijusios su jūrų sauga, su jūrų taršos prevencija ir su atsakomybe bei kompensavimu. Priimti tarptautiniai susitarimai padeda valdyti jūrų, įskaitant ir Baltijos jūrą, išteklių kokybę.

1973 m. tarptautinė konvencija dėl teršimo iš laivų prevencijos bei jos 1978 m. protokolas (MARPOL73/78) [8] yra vienas svarbiausių jūrų ištekliams saugoti priimtų tarptautinių teisės aktų. Konvencijoje Baltijos jūra priskirta „ypatingam rajonui“, kur taikomi griežtesni taršos iš laivų reikalavimai. *Pasak respondentų, ypatingo rajono statusas svarbus ir tuo, kad padeda išoriniam pasauliui teisingai suvokti su Baltijos jūra susijusias problemas.* Konvenciją sudaro šeši priedai, nustatantys apsaugos nuo teršimo iš laivų reikalavimus. Juose nustatomos naftos, cheminių medžiagų, nuotekų, šiukšlių, atmosferos taršos iš laivų taisyklės. 2005 m. gegužės 19 d. įsigaliojo VI priedas. Konvencijos VI priedas reglamentuoja atmosferos teršimo iš laivų prevencines priemones, siekiant sumažinti sieros, azoto bei ozoną ardančių medžiagų emisijas. Šis priedo ratifikavimas svarbus ir Baltijos jūrai, nes leis sumažinti, dėl čia vykstančios intensyvios laivybos, iš atmosferos patenkančių teršalų emisijas, kurios dabar sudaro 14 % (žr. 1.2 sk., 4 pav.).

Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija [9] buvo priimta 1982 m., įsigaliojo 1994 m., o Lietuvoje ratifikuota 2003 m. Iš daugiau nei 500 straipsnių susidedantis dokumentas reglamentuoja valstybių veiklą jūroje, nustato jų teises ir pareigas. Konvencija nustato teritorinės jūros, gretutinės zonos, ekonominės zonos, kontinentinio šelfo, atviros jūros ir kitų jūros erdvių teisinį statusą. Jūros aplinkos apsaugos požiūriu konvencijoje skirtas VII Dalies 2 skirius „Atviros jūros gyvųjų išteklių išsaugojimas ir valdymas“; XI Dalis 145 str. „Jūros aplinkos

apsauga“; XII Dalis „Jūros aplinkos apsauga ir išsaugojimas“; XIII Dalis „Moksliniai jūros tyrinėjimai“.

Toliau bus detaliau aptariami svarbiausi tarptautiniai susitarimai padedantys įgyvendinti Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymą.

Viena iš pirmųjų iniciatyvų, siekiant įgyvendinti aplinkosauginę politiką Europoje, buvo Baltijos jūros aplinkos apsaugos konferencija, kuri įvyko 1974 m. kovo 18 – 22 dienomis Suomijos sostinėje Helsinkyje. Šios konferencijos metu, dalyvaujant visų aplink Baltiją išsidėsčiusių valstybių atstovams, buvo pasirašyta **Baltijos jūros rajono jūrinės aplinkos apsaugos konvencija (Helsinkio konvencija)** [10]. 1992 m. balandžio 9 d. pataisyta tekstą pasirašė Danijos, Estijos, Latvijos, Lietuvos, Rusijos, Suomijos, Švedijos ir Vokietijos įgalioti atstovai, tokiu būdu įsipareigodami toliau siekti geresnės Baltijos jūros vandens išteklių kokybės. Pasirašiusios šalys, suvokdamos Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos vertę, specifines hidrografines ir ekologines savybes bei gyvųjų išteklių jautrumą aplinkoms pokyčiams, nusprendė Baltijos apsaugos užtikrinimą reglamentuoti šia konvencija. Toliau ir bus aptariamoms esminės Baltijos jūros apsaugai skirtos ir minėtoje konvencijoje išdėstytos nuostatos.

Helsinkio konvencijos **taikymo sritis** yra Baltijos jūros baseinas, kuriam priklauso Baltijos jūra ir įplauka į ją, apribota Skageno lygiagretės Skagerake, taip pat vidaus vandenys, esantys bazinės linijos sausumos pusėje, nuo kurios matuojamas teritorinės jūros plotis iki kranto ribos.

Tikslas – apsaugoti Baltijos jūros baseino jūrinę aplinką, kuri apima vandenį bei jūros dugną su visais gyvais ištekliais bei kitomis gyvybės formomis.

Netaikoma jokiems karo laivams, karinių oro pajėgų lėktuvams ir kitoms valstybinei nekomerciniai veiklai naudojamai technikai, tačiau šalis užtikrina, kad pagal galimybes minėta technika bus eksploatuojama laikantis Konvencijos nuostatų.

Pagrindiniai principai, užtikrinantys šios konvencijos efektyvumą, yra: Konvencijos šalys imasi įstatyminių, administracinių ar kitų reikalingų priemonių, kad būtų sustabdyta Baltijos jūros baseino antropogeninė apkrova bei atstatyta ekologinė pusiausvyra; šalys taiko prevencijos ir „teršėjas moka“ principus bei geriausios aplinkos apsaugos požiūriu praktiką ir geriausių turimų technologijų naudojimą.

Helsinkio konvenciją sudaro 38 straipsniai ir 7 priedai. Kovos su tarša būdams **reglamentuoti** skirti šie konvencijos straipsniai: kenksmingos medžiagos (5 str.); principai ir įsipareigojimai dėl teršimo iš sausumos taršos šaltinių (6 str.); poveikio aplinkai įvertinimas (7 str.); taršos iš laivų prevencija (8 str.); deginimo uždraudimas (10 str.); laidojimo uždraudimas

(11 str.); jūros dugno ir jo gelmių žvalgymas ir naudojimas (12 str.); bendradarbiavimas kovojant su jūros tarša (14 str.).

Šiuose straipsniuose nurodomos bendros kovos su tarša kryptys, o joms įgyvendinti tikslias priemones ir procedūras apibrėžia priedai, kurie yra neatskiriama šios Konvencijos dalis. Remiantis šiais straipsniais šalys įsipareigoja sustabdyti ir panaikinti BJB jūrinės aplinkos taršą, sukeltą visų rūšių taršos šaltinių, ir tuo tikslu vykdyti I - VII priedo priemones ir procedūras.

Toliau bus aptariami svarbiausi, septynių, Konvenciją sudarančių priedų, reikalavimai.

I priedas – Kenksmingos medžiagos.

Vadovaujantis I priedo nuostatomis, apibrėžiami kenksmingų medžiagų laikymo kriterijai, išskirtos kenksmingų medžiagų grupės (pvz. sunkieji metalai, pesticidai, azoto ir fosforo junginiai ir kt., žr.) bei uždraustas kai kurių medžiagų (išskyrus tam tikrus atvejus) naudojimas.

II priedas – Kriterijai Geriausios aplinkos apsaugos požiūriu praktikos ir Geriausios turimos technologijos naudojimui.

Šis priedas nustato, kas yra laikytina Geriausios aplinkos apsaugos požiūriu (toliau - GAP) praktika ir Geriausia turima technologija (toliau - GTT). Tokiu būdu šalys, kovojančios su tarša, turi taikyti apibrėžtas praktikas. Konvencijoje GAP suprantamas kaip tinkamiausių priemonių derinio taikymas, o GTT kaip apibūdinimas naujausių procesų, įrangos ar darbo metodų pasiekimams, kurie parodo konkrečių priemonių tinkamumą išmetimams apriboti.

III priedas – Taršos iš sausumos taršos šaltinių prevencijai taikomi kriterijai ir priemonės.

III priedas, atsižvelgiant į GAP ir GTT principus, nustato kriterijus ir priemones taršai iš sausumos taršos šaltinių mažinti ir valdyti. Pagrindinės iš jų yra buitinių nuotėkų valymo reikalavimai, taip pat reglamentuoja pramonės įmonių taršos kontrolę.

IV priedas – Taršos iš laivų prevencija.

IV priede nustatyta eilė reikalavimų Baltija plaukiantiems laivams, keletą svarbesnių paminėsiu. Žinia, kad didžiąją dalį laivuose susidariusių teršalų sudaro nuotėkos ir atliekos iš tualetų, medicininių patalpų, iš patalpų, kuriose laikomi gyvuliai. Nuotėkų šalinimo taisyklės taikomos laivams, kurių bendra talpa 200 t ir daugiau, mažesnės nei 200 t talpos, arba nenustatytos talpos ir turintiems leidimą vežti daugiau nei 10 žmonių. Nuotekas galima išmesti už 4 jūrmylių kai jos yra susmulkintos ir dezinfekuotos arba už 12 jūrmylių kai nėra apdorotos. Konvencijos šalys privalo užtikrinti nuotėkų surinkimą Baltijos jūros baseino uostuose ir terminaluose.

V priedas – Išimtis iš bendrojo draudimo laidoti atliekas ir kitas medžiagas.

V priedas numato išimtis atliekų laidojimo srityje. Šis priedas numato sąlygas ir tvarką laidojant iškastinį gruntą. Visų pirma, iškastinio grunto laidojimas galimas tik gavus už šią sritį atsakingos nacionalinės valstybinės institucijos leidimą. Gruntą laidoti galima tik vidaus vandenu ir teritorinės jūros ribose arba, po išankstinių pasitarimų Komisijoje, kituose rajonuose. Atsakinga institucija turi kaupti duomenis apie iškastinio grunto laidojimo vietas, o suteikdama leidimus atsižvelgti į laidojimo kiekį bei kitas galimas įtakas gamtiniai ar rekreaciniai aplinkai.

VI – Taršos dėl veiklos atviroje jūroje prevencija.

VI priede taršos atviroje jūroje prevencijai įgyvendinti būtina remtis GAP ir GTT principais bei užtikrinti poveikio aplinkai įvertinimą ir monitoringą. Taip pat priedas nustato išmetimų tvarką žvalgybos ir eksploatavimo stadijose. Išmetimai jūroje gali būti vykdomi tik pritarus atsakingai institucijai ir atitinkant kitus šiame priede nustatytus kriterijus. Kiekviename atviroje jūroje esančiame įrenginyje turi būti avarijos likvidavimo planas.

VII – Atsakomieji veiksmai į taršą avarijos atveju.

VII priedas reglamentuoja tvarką, kurios turėtų imtis šalys įvykus avarijai, o taip pat įpareigoja šalis būti pasiruošusias tokios avarijos atveju (pvz. būtini avarijos likvidavimo planai tiek laivuose, tiek konvencijos šalyse). Pasiruošimą taip pat apima nuolatinis bendradarbiavimas įvykus avarijai (suteikiant pagalbą ir informuojant kitas valstybes), nuolatinis informacijos keitimasis, kontrolės vykdymas iš oro ir priskirtame valstybei rajone.

Minėtų straipsnių ir priedų įgyvendinimo stebėjimui ir šios Konvencijos tikslams įgyvendinti yra įsteigta Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija (HELCOM). Ši komisija yra viena iš svarbiausių tarptautinių institucijų Baltijos vandens ištekliams valdyti, todėl jos svarba ir darbo ypatumai bus aptarti 2.2.2 skyriuje.

Apibendrinant galima pabrėžti, kad Helsinkio konvencijos įgyvendinimui (straipsniams ir priedams) šalys susitarusios taikyti per 100 [71, P. 3] rekomendacijų, kurios veikia konvencijos taikymo rėmuose. Interviu metu buvo pabrėžta, kad rekomendacijos nėra griežtos, o jų įgyvendinimas gana silpnas. *HELCOM neturi teisinių svertų galinčių priversti taikyti priemones išdėstytas rekomendacijose (resp. H. Herata)*. Tą gali užtikrinti tik pačios šalys perkeldamos jas į nacionalinę teisę, kas reiškia, kad Baltijos jūros apsauga priklauso nuo aplink ją supančių valstybių geranoriškumo ir supratimo. Kita vertus, svarbų vaidmenį užima ES, kurios priimti teisiniai dokumentai (reglamentai ir direktyvos) privalomi jos šalims. *Ekspertai pabrėžė ES svarbą ir kompetencijos didėjimą apskritai visoje aplinkos apsaugos politikoje. Anot jų, šiuo*

metu mažėja aplinkosauginių darbo grupių svarba dėl efektyvesnės ir galinčios teisiškai priversti įgyvendinti kovos su tarša priemonės ES politikos.

Vandens taršos problemos egzistuoja ne tik Baltijos jūros, bet ir kituose tarptautiniuose vandens baseinuose. Tarpvalstybinių vandens telkinių aplinkosauginių problemų sprendimo būdams reglamentuoti 1992 m. buvo pasirašyta **JT Tarpvalstybinių vandentakių ir tarptautinių ežerų apsaugos ir panaudojimo konvencija** [34].

Šios konvencijos **reglamentuojama sritis** – Tarpvalstybiniai vandenys, kurie apibrėžiami kaip bet kokie paviršiniai ar požeminiai vandenys, kurie žymi, kerta dviejų ar daugiau valstybių sienas arba yra prie jų sienų. Taigi Baltijos jūrai, besiribojančiai su septyniomis valstybėmis, ši konvencija nemažiau svarbi nei prieš tai aptartoji Helsinkio.

Pagrindinis konvencijos **tikslas** yra nustatyti dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo sistemą siekiant apsaugoti tarpvalstybinius vandenis nuo taršos ir ją kontroliuoti bei užtikrinti racionalų vandens išteklių naudojimą Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos valstybėse narėse.

Konvenciją sudaro trys dalys: nuostatos, taikomos visoms šalims; nuostatos, taikomos pakrantės šalims; organizacinės ir baigiamosios nuostatos.

Pirmąją dalį sudaro 7 straipsniai, kurie nustato bendras nuostatas ir priemones, leisiančias siekti kokybiškesnės vandens telkinių apsaugos. Esminė iškelta nuostata – šalys imasi visų reikiamų priemonių išvengti bet kokio tarpvalstybinio poveikio, jį riboti ir mažinti. Taikomos priemonės pagrįstos principais: prevenciniu; „teršėjas moka“; lygiateisiškumo ir savitarpio supratimo. Pagrindinės priemonės yra teisinės, administracinės, ekonominės, finansinės bei techninės.

Antroji konvencijos dalis, kurią sudaro 8 straipsniai skiriama dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo klausimams sureguliuoti. Siekiant užtikrinti lengvesnį bendradarbiavimą šalys turi įsteigti bendrą instituciją. Pavyzdžiui Baltijos jūros atveju pagrindinė institucija yra Helsinkio komisija įsteigta remiantis Helsinkio konvencija.

Trečioji dalis (organizacinės ir baigiamosios nuostatos) skirta klausimams, kurie nėra tiesiogiai susiję su taršos mažinimu. Ši dalis užtikrina, kad nustatytos kovos su tarša priemonės būtų įgyvendintos ir veiktų praktikoje.

Konvenciją taip pat papildė keturi priedai, kurie tiksliau reglamentuoja kai kurias kovos su tarša priemones (geriausia turima technologija (I priedas), geriausia ekologiniu požiūriu praktika (II priedas) ir principai vandens kokybės tiksliniams rodikliams ir kriterijams parengti

(III priedas)). Ketvirtas priedas skirtas ginčams tarp valstybių spresti, kuomet procesas persikelia į arbitražinį teismą.

Apibendrinant galima teigti, kad šioje konvencijoje daugelis nuostatų artimos Helsinkio konvencijai ir dažniausiai persidengia. Kita vertus, Baltijos jūros apsaugos požiūriu ji svarbi tuo, kad priimta Europos Bendrijos vardu (Tarybos sprendimu (95/308/EB), tad ES šalims yra papildoma priežastis atsižvelgti į jūros gamtinę apsaugą.

1.3.2 Baltijos jūros regiono darbotvarkė 21 – Baltijos Darbotvarkė 21

1992 m. vykusioje Jungtinių Tautų (toliau – JT) pasaulinėje aukščiausio lygio konferencijoje „Aplinka ir vystimasis“ be Aplinkos ir plėtros deklaracijos, subalansuoto miškų tvarkymo principų buvo priimta Darbotvarkė 21. Pastarasis dokumentas svarbus tuo, kad jame buvo pateiktas pasaulinis veiklos planas valstybėms, jų vyriausybėms, savivaldos institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms ir kitoms institucijoms, kurios vienaip ar kitaip gali skatinti darnaus vystimosi plėtrą.

Darbotvarkę sudarė keturios dalys (Socialiniai ir ekonominiai aspektai; Plėtrai reikalingų išteklių išsaugojimas ir tvarkymas; Pagrindinių veiklos grupių stiprinimas; Įgyvendinimo priemonės), kurias sėkmingai vykdant galima užtikrinti ne tik šiandienos, bet ir ateities kartų gerbūvį. Darbotvarkėje 21 buvo apžvelgtos ekonominės, socialinės ir gamtosauginės problemos pasauliniu mastu, tačiau kartu buvo aišku, kad siekti darnaus vystimosi būtina per regionus. Tik regionai ar jų vietinės savivaldos institucijos geriausiai žino savo problemas, taigi geriausiai žino ir jų sprendimo būdus. Šis susitarimas, kaip pagrindas, siekiant darnaus vystimosi, paskatino kurti iniciatyvas regioninėje plotmėje. Darbotvarkės 21 susitarimai neaplenkė ir Europos, o kartu Baltijos jūros regiono, kur pastarajame tapo visų aplink jūrą esančių šalių bendradarbiavimo garantas. Visos Europos mastu Darbotvarkės 21 susitarimus siekia įgyvendinti JT Europos Ekonominė komisija, o Baltijos jūros regiono šalių mastu susitarimai įgyvendinami vykdant Baltijos Darbotvarkės 21 programą.

Baltijos jūros regionas buvo vienas pirmųjų, kuriam buvo sukurta Baltijos regiono darbotvarkė 21 [17]. Šio dokumento priėmimą inicijavo aplinkos ministrai 1996 m. Saltsjobadene, o impulsas, leidęs vystyti Baltijos jūros regioną pagal darnaus vystimosi principus, buvo duotas Vyriausybių vadovų bei Baltijos jūros regiono Užsienio reikalų ministrų susitikime (1998 m.), Baltijos jūros valstybių tarybos bei ES rėmuose. Baltijos Darbotvarkė 21 jungia devynias šalis, išsidėsčiusias aplink Baltijos jūrą bei Norvegiją ir Islandiją. 1998 m. Septintajame

Baltijos jūros valstybių tarybos Ministrų susitikime Nyborge buvo patvirtinta Baltijos Darbotvarkė 21 programa, kurios esminiai ir Baltijos jūros ištekliams reikšmingi aspektai bus aptariami.

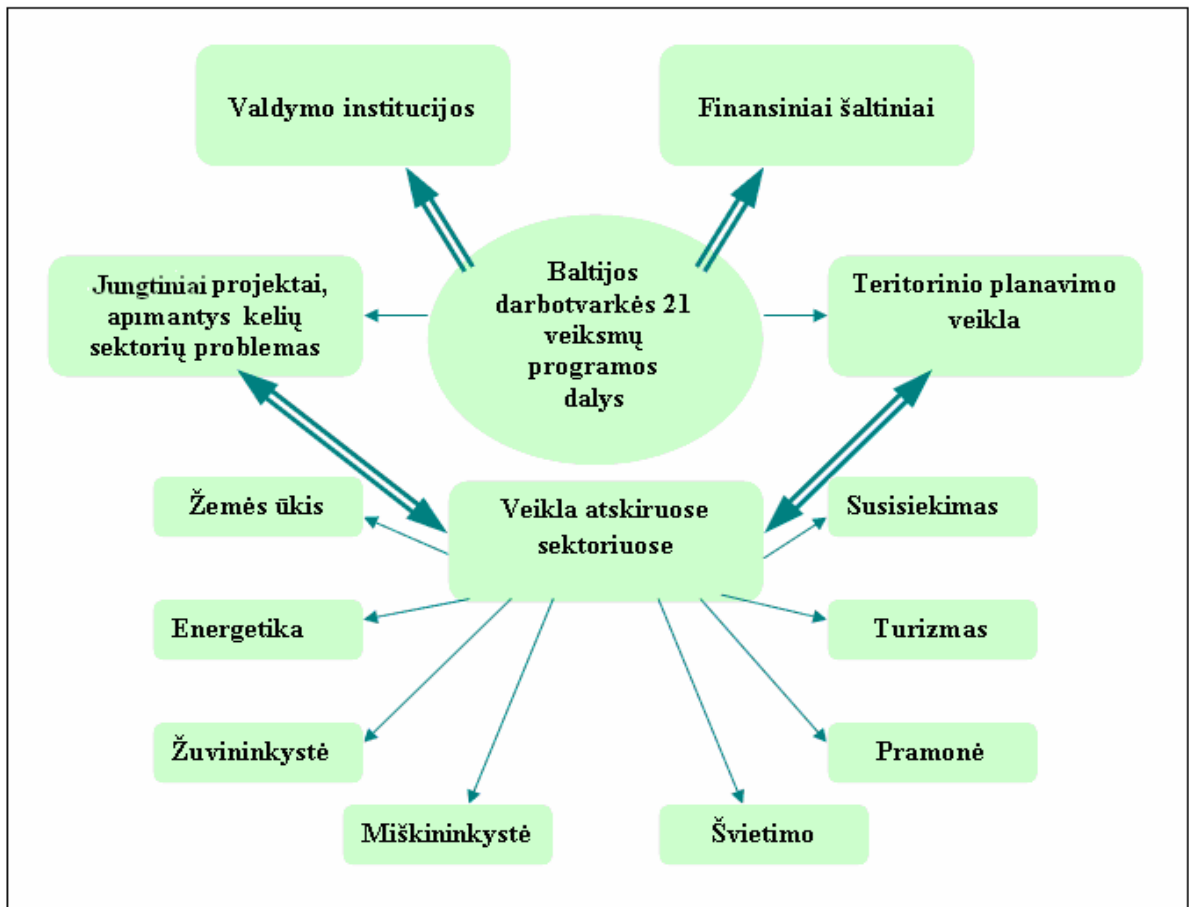
Pagrindinis Baltijos Darbotvarkės 21 uždavinys yra darnaus vystimosi regioninis bendradarbiavimas siekiant suderinti aplinkos, ekonominius ir socialinius aspektus. Vertinant aplinkosauginiu aspektu šio uždavinio sėkmingas vykdymas regione reikštų:

- a) Kad biologinė ir ekosistemų įvairovė bei produktyvumas yra atstatomi ir išlaikomi.
- b) Kad atmosferos, žemės ir vandens tarša neviršija gamtos fizinių galimybių.
- c) Kad atsinaujinantys ištekliai yra efektyviai panaudojami bei valdomi savo regeneruojamų galimybių ribose.
- d) Kad medžiagos iš neatsinaujinančių išteklių būtų gaminamos efektyviai ir cikliškai ir kad būtų sukurtas bei remiamas atsinaujinantis pakaitalas.

Baltijos Darbotvarkės 21 pagrindą sudaro veiksmų programa, kuri turėtų padėti siekti subalansuoto vystimosi. veiksmų programa susideda iš trijų dalių, kurios pagrindą sudaro aštuoni aplinkai ir ekonomikai svarbūs sektoriai. Kiekvienam sektoriui vadovauja po dvi šalis, kurios atsakingos už to sektoriaus veiksmų koordinavimą ir įgyvendinimą.

Lietuva su Suomija atsakinga už miškininkystės sektorių, o su Švedija už švietimo sektorių. Kitų sektorių vadovaujantys pirmininkai yra: žemės ūkis (HELCOM ir Švedija), energetika (Danija ir Estija), žuvininkystė (TBJŽK⁶, kurios veikla jau nutraukta), pramonė (Rusija ir Švedija), turizmas (Estija, Suomijos Baltijos jūros turizmo komisija), susisiekimo (Vokietija ir Latvija). Visi sektoriai (9 pav.) tarpusavyje susiję ir vienodai svarbūs tiek aplinkosauginiu, tiek ekonominiu požiūriais, todėl tik visų jų sėkmingas valdymas veda darnaus vystimosi link. Sektorių sėkmingam valdymui užtikrinti buvo nustatyti grafikai, vykdytojai ir finansavimo šaltiniai.

⁶ Tarptautinė Baltijos jūros žuvininkytės komisija.

9 pav. Baltijos Darbotvarkės 21 veiksmų programos dalys

Šaltinis: Baltijos jūros regiono Darbotvarkė 21 Nr.1/98 [//www.baltic21.org/?publications](http://www.baltic21.org/?publications); prisijungimo laikas: 2006-09-12

Dokumente buvo pateikta subalansuoto regiono vizija. Pavyzdžiui, Baltijos jūros atveju reikėtų, kad jos būklė 2030 m. pagerėtų daugiausiai dėl priemonių, taikytų energetikos, transporto, pramonės ir žemės ūkio sektoriuose. Efektyvių nutekamųjų vandenų valymo panaudojimas būtų įdiegtas. Viso to rezultatas – žvejybos sąlygų bei turizmo sektoriaus pagerėjimas dėl ekosistemų padidėjusio produktyvumo, įvairovės bei atkuriamųjų vertybių.

Kai kurių projektų įgyvendinimas galimas tik išsprendus kelių sektorių problemas, tam buvo sudaryti jungtiniai projektai, kuriems priskiriama:

- a) Bioenergijos ir kitų rūšių atsinaujinančių energijos šaltinių išaugusi gamyba bei panaudojimas. Šiame projekte akcentuojama atsinaujinančių išteklių svarba bei privalumai.
- b) Regioninio forumo bei tinklų darnaus vystimosi tikslu panaudojimas. Šį projektą reikia suprasti kaip tarpsektorinį bendradarbiavimą ir diskusijas.

c) Demonstracinių zonų ir eksperimentinių projektų, praktiškai įgyvendinančių darnų vystymąsi, įkūrimas. Tikslas – parodyti kuo naudingos darnaus vystimosi idėjos, įgyvendinant jas praktikoje ir tokiu būdu siekti kuo didesnio susidomėjimo.

d) Bendradarbiavimas tarp miestų bei darnaus vystimosi klausimai miestuose ir bendrijose. Tikslas – siekti, kad darnaus vystimosi aspektai pasiektų vietos bendruomenes ir būtų aktyviai jose įgyvendinami.

e) Darnaus vystimosi technologijų įsigijimas. Projektas turi skatinti draugiškų aplinkai technologijų plėtrą bei kitas iniciatyvas leisiančias sumažinti taršą.

f) Informacija apie darnų vystymąsi. Siekti, kad būtų užtikrintas darnaus vystymo rodiklių rinkimas, kaupimas, analizė ir pateikimas visuomenei.

g) Vartotojų sąmoningumo didinimas darnaus vystimosi srityje. Siekti, kad darnaus vystimosi principai ir jų svarba būtų suprasti visuomenėje.

Sėkmingas išteklių valdymas taip pat įgyvendinamas ir per teritorinį planavimą, kurį siekiama vykdyti remiantis šiais uždaviniais:

- a) Subalansuota teritorinio planavimo plėtra vykdoma pagal Stokholmo deklaraciją;
- b) Būtinai tolesnis integruotos pakrančių zonos valdymo vystymas;
- c) Baltijos 21 integracija į Europos teritorinio planavimo dokumentus.

Baltijos Darbotvarkė 21 tapo priemone, kuri per aptartos veiklos programos vykdymą siekia darnaus vystimosi regione. Aptartos veiklos programos vykdymo procese dalyvauja už priežiūrą atsakinga Vyresniųjų pareigūnų grupė, Baltijos jūros valstybių tarybos vyriausybių nariai, Europos Komisija, šalių vyriausybės, regioninės tarpvyriausybines organizacijos, tarptautinės finansinės institucijos, nevyriausybines organizacijos. Visi sektoriuose sprendžiami klausimai darnaus vystimosi požiūriu svarbūs pačiai Baltijos jūros išteklių kokybei. Dauguma iš jų, kaip transporto, pramonės, žemės ūkio, žuvininkystės tiesiogiai veikia vandens išteklių kokybę, todėl pastarųjų valdymas daro didelę įtaką Baltijos jūrai, o kartu ir visam regionui.

Ekspertai pabrėžė, kad ypatingai sunku regione kovoti su tarša buvo iki 1990 m., nes bendradarbiaujančios šalys naudodavo skirtingas ekonomines ir politines sistemas, gi šios varžydavo ir kliudydavo komunikacijai ir vieningam sprendimų įgyvendinimui (resp. G. Maue). Žlugusi Sovietų Sąjunga bei 1992 m. Rio De Žaneire įvykus JT konferencijai „Aplinka ir vystymasis“ tapo pagrindu pereinant į kitą tarptautinio bendradarbiavimo ir kovos su tarša lygmenį. Taigi Baltijos Darbotvarkė 21 tapo viena svarbiausių iniciatyvų žengiant į 21-ą amžių.

2. BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMO YPATUMAI

Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymo politikai įgyvendinti sukurtas bei tarptautinių susitarimų ir kitų teisės šaltinių pagrindu veikiantis valdymo mechanizmas. Pastarasis, veikiantis Baltijos Darbotvarkės 21 kontekste, privalo būti demokratinis, skaidrus ir atviras. Reikia pažymėti, kad valdymas vykdomas tiek Baltijos Darbotvarkės 21, tiek ES aplinkosauginės politikos kontekste. *Tokio valdymo privalumus ir efektyvumą pažymėjo apklausti ekspertai (resp. A. Kniežaitė, R. Tarasevičius, J. Ekebon).*

Šiame skyriuje bus detalčiau aptariamos jūros išteklių kokybės valdymui svarbios bei padedančios įgyvendinti Baltijos Darbotvarkę 21 priemonės. Pastarąsias sudaro: išteklių apsaugą užtikrinantys teisės aktai, išteklių valdymą administruojančios institucijos bei finansinės paramos priemonės.

2.1 Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymo ES teisės aktai

Baltijos Darbotvarkėje 21 išdėstytų tikslų įgyvendinimas patenka ir į ES vykdomą aplinkos apsaugos politikos sritį. *Respondentai pabrėžia, kad nors ES plėtra tapo svarbiu regiono darnaus vystimosi garantu, tačiau iki šiol jūros aplinkosaugos srityje vykdomos priemonės tik iš dalies buvo efektyvios (resp. J. Ekebon, T. Fago).* To priežastis – ES aplinkos apsaugos valdymas reglamentuojamas daugiau kaip 350 teisės normų [38, P. 8], apimančių įvairias žmogaus ūkines sritis (žemės ir komunalinis ūkiai, pramonė, žuvininkystė ir kt.), tačiau tik nedaugelis jų konkrečiai skirti jūrų ištekliams saugoti. Kita vertus, jūrų išteklių kokybės būklę lemia daugelis, įvairiuose sektoriuose vykdomų veiklų, todėl jų teisinis reguliavimas tuo pačiu padeda gerinti ir jūros ekologinę būklę. Šiame skyriuje toliau ir bus aptariami svarbiausi teisės aktai, reglamentuojantys vandens išteklių kokybę.

Vandens išteklių kokybės gerinimo srityje ypatingai didelis dėmesys skiriamas:

1. Teršalų išleidimui iš taškinių šaltinių, tokių kaip pramonės įmonės ar komunaliniai ūkiai bei naftos tarša iš laivų;
2. Pasklidusių vandens taršos šaltinių, pavyzdžiui, žemės ūkio nuotekos;
3. Žuvininkystės politika, kuri apima žvejybą, žuvų išteklių apsaugą ir valdymą, perdirbimą ir akvakultūrą.

Baltijos jūros išteklių kokybę galinčių tiesiogiai įtakoti ir apimančių pirmas dvi sritis teisinių aktų rinkinys pateiktas 2 lentelėje. Šios teisinės normos reglamentuoja medžiagų emisijas

į vandens telkinius (emisijos ribines vertes arba emisijos standartus), teršalus priimančių vandens telkinių kokybę ir tinkamumą žmonių vartojimui bei gyvajai aplinkai, nustato reikalavimus naftą gabenantiems laivams.

2 lentelė. Teisės aktai, įtakojantys jūrinių išteklių kokybę

Teisės aktas	Paskirtis	Galiojimas
Paviršinio vandens direktyva 75/440/EB, 77/795/EEB, 79/869/EEB	Vandenių, skirtų geriamam vandeniui, apsauga.	Baigiasi 2007 12 22
Pavojingų medžiagų direktyva 76/464/EEB ir 7 susijusios direktyvos	Pavojingų medžiagų emisijų mažinimas ir kontrolė.	Baigiasi 2013 12 22
Maudyklų direktyva 76/160/EEB	Užtikrina maudymosi skirtų vietų vandens kokybę.	Galioja
Geriamo vandens direktyva 80/778/EEB, 98/83/EB	Apibrėžia geriamojo vandens kokybės standartus.	Galioja
Požeminio vandens direktyva 80/68/EEB	Požeminių vandenių apsauga nuo teršimo.	Baigiasi 2013 12 22
Miestų nuotekų valymo direktyva 91/271/EEB	Buitinių, pramonės nuotekų bei kanalizacijos vandens apdorojimas.	Galioja
Nitratų direktyva 91/676/EEB	Neigiamo dirvos teršimo poveikio mažinimas.	Galioja
Bendroji vandens politikos direktyva 2000/60/EB	Geros vandenių (požeminių, upių, ežerų, priekrančių) būklės užtikrinimas iki 2015 m.	Galioja
Reglamentas dėl dvigubo arba lygiaverčių dizaino reikalavimų greitesnio įvedimo viengubo korpuso naftos tanklaiviams (EB) Nr. 417/2002,	Nustatyti dvigubo korpuso greitesnį įvedimo plana viengubo korpuso tanklaiviams.	Galioja Pakeitimai: Nr. 1726/2003, Nr. 2172/2004.

Šaltinis: sudaryta, vadovaujantis lentelėje pateiktų direktyvų nuostatomis.

ES vandens sektoriaus valdymas reglamentuojamas maždaug 25 norminiais dokumentais [38, P.46]. Paskutinis svarbus ES vandens sektoriaus politikos pertvarkymas įvyko 2000 m., kuomet buvo priimta Bendroji vandens politikos direktyva (toliau-BVPP) [26]. Taip pat 2002 buvo priimtas konkrečiai jūrų aplinkos saugojimui nuo taršos iš laivų skirtas 2002 m. Tarybos reglamentas dėl tanklaivių dvigubo dugno naudojimo [18].

Pertvarką visame vandens sektoriuje paskatino gana sudėtinga ir mažai integruota į gamtinę aplinką išteklių valdymo sistema. Pastarąją kaip tik ir turėjo pagerinti BVPD, kuri apjungė taškinių ir pasklidžiujų taršos šaltinių valdymą. Tuo tikslu, dalis direktyvų buvo integruotos į BVPD, o jų pačių galiojimas greitu laiku bus sustabdytas (2 lentelė). *Interviu metu visi ekspertai pabrėžė šios direktyvos svarbą, kuri turėtų išspręsti kai kurias problemas susijusias su vandens išteklių kokybe.* Toliau bus aptariami BVPD bei liekančių galioti direktyvų svarbiausi aspektai.

Bendroji vandens politikos direktyva (2000/60/EB) buvo priimta 2000 m. spalio mėnesį ir nustato naujus vandens sektoriaus valdymo principus bei iškelia naujus tikslus. Pagrindinis siektinas BVPD **tikslas** – iki 2015 metų visų vandens telkinių būklė turi būti gera. Pagrindiniai direktyvos **principai** padedantys siekti tikslo yra:

a) Visų taršos sektorių integracija į vandens išteklių valdymą. Ši direktyva suformavo naują požiūrį į vandens telkinį, kuris, kaip pagrindinis objektas, turi būti valdomas taikant subalansuoto valdymo principus, visuose jam poveikį darančiuose sektoriuose.

b) Baseininis valdymas. Vandens telkinių valdymas bus vykdomas upės baseino, o ne administracinių vienetų ribose. Pagal direktyva priemonės, tikslams pasiekti, bus taikomos atsižvelgiant į baseino ribas ir derinant visų atsakingų institucijų veiksmus.

c) Naujas vandens būklės klasifikacija. Išskirtos penkios bendros būklės klasės (labai gera, gera, vidutiniška, bloga ir labai bloga). Bendra būklė vertinama pagal cheminę (gera, bloga) ir ekologinę (biologinei, hidromorfologiniai, fizinius, cheminius). Sprendimas priimamas pagal blogesnę iš jų.

d) Ekonomikos įtraukimas į vandens valdymą. Turi būti įvertinama vandens naudojimo analizė, „teršėjas moka“ principas, kaštų atsipirkimas tiekiant vandenį.

e) Visuomenės svarba valdyje. Apima ne tik informacijos pateikimą, konsultavimą, bet ir visuomenės įtraukimą į proceso vykdymą.

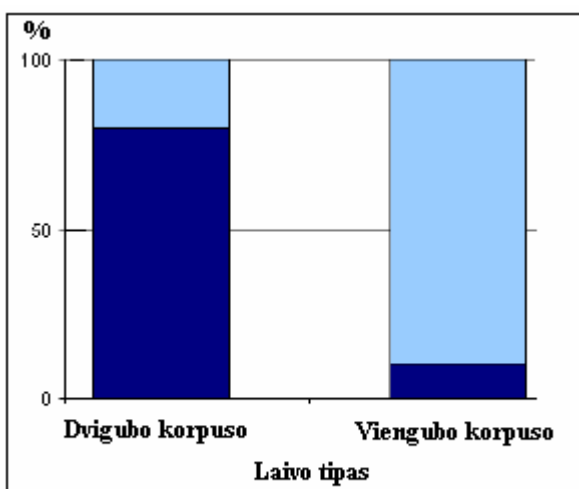
Šios direktyvos įgyvendinimo planas šiuo metu vykdomas ir beveik įpusėjęs (žr. 1 lentelę, 2 priedas).

Maudyklų direktyva (76/160/EEB) tikslas užtikrinti gerą maudimuisi skirtų vietų kokybę. Reglamentuoja monitoringo ir mėginių ėmimo reikalavimus. Matuojami fiziniai, cheminiai ir mikrobiologiniai parametrai iš kurių svarbiausias „coli“ lazdelių indeksas parodantis fekalinių nuotekų kiekį vandenyje. Vietos institucijos privalo tikrinti vandens kokybę ir apie tai informuoti visuomenę.

Geriamo vandens direktyva (80/778/EEB, 98/83/EB) nustato geriamojo vandens kokybės standartus, kurie turi įgyvendinti visuomenės sveikatos bei vandens ekosistemų apsaugą. Pagrindinė priemonė yra fizinių, cheminių ir mikrobiologinių standartų diegimas bei monitoringo įgyvendinimas. Direktyvos prieduose pateikiami 48 vandens parametrai, tokie kaip švino, vario, pesticidų ir kt.).

Miestų nuotekų valymo direktyva (91/271/EEB) tikslas yra gėlujų, estuarijų ir jūrų apsauga nuo taršos buitinėmis, pramonės bei miestų lietaus kanalizacijos vandeniu. Direktyva nustato surinkimo, apdorojimo ir šalinimo mechanizmus. Teritorijos pagal jautrumą taršai suklasifikuojamos ir pagal tai taikomi nuotekų apdorojimo reikalavimai. Minimalus nuotekų apdorojimas yra mechaninis ir biologinis bei esant būtinybei papildomas tretinis.

Nitratų direktyva (91/676/EEB) siekiama sumažinti neigiamą dirvos tręšimo poveikį vandens telkiniams bei kontroliuoti pasklidąją taršą. Direktyvoje išskirti vandenys, kuriems gali pakenkti nitratai (paviršiniai, požeminiai, jūrų ir kt.). Ji įpareigoja nustatyti nuo taršos neapsaugotas zonas ir sudaryti veiksmų planus šioms zonoms apsaugoti bei kas ketveri metai juos tikslinti. Numatytos šios priemonės: parengti geros žemės ūkio praktikos kodeksus; riboti tręšimą, o tam tikrais laikotarpiais juos uždrausti; riboti galvijų mėšlo kiekį hektarui.

10 pav. Naftos išsiliejimo atvejai įvykus tanklaivio avarijai

Nuolat augantys pervežtos naftos kiekiai (žr. 1.2 sk., 6 pav.) didina ir jos išsiliejimo riziką. Net 53 % avarijų (1.2 sk., 7 pav.) įvyksta užplaukus laivams ant seklumos. Šią problemą pabrėžė resp. G. Maue. Su tuo kovojama gerinant jūrininkų paruošimą bei navigaciją. Tačiau įvykus avarijai naftos išsiliejimo galimybę gali sumažinti tvirtesnės tanklaivių dugno konstrukcijos (10 pav.).

Šaltinis: Tarša iš laivų jūroje//www.vkontrole.lt/veikla_ataskaitos_archyvas.php?v; prisijungimo laikas: 2006-11-10

ES, susirūpinusi laivų avarijomis, į kurias patenka naftos tanklaiviai, ėmėsi griežtesnių priemonių šiai problemai spręsti. 2002 m. buvo priimtas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 417/2002 dėl dvigubo korpuso arba lygiaverčių dizaino reikalavimų greitesnio įvedimo viengubo korpuso

naftos tanklaiviams (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2003 m. ir 2004 m. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentais Nr. 1726/2003 ir Nr. 2172/2004).

Šio reglamento tikslas – nustatyti dvigubo korpuso, arba MARPOL 73/78 konvencijos, lygiaverčių dizaino reikalavimų greitesnio įvedimo planą viengubo korpuso naftos tanklaivių atžvilgiu. Reglamentas draudžia viengubo korpuso tanklaiviams plaukti su valstybės narės vėliava, taip pat, neatsižvelgiant į jo vėliavą, įplaukti į valstybės narės jurisdikcijos uostus ir atviroje jūroje esančius terminalus, jeigu jiems taikomi reglamento nustatyti eksploatacijos draudimai. 2002 m. reglamento nustatyti reikalavimai buvo sugriežtinti 2003 m., o vėliau ir 2004 m. reglamentais. Pagrindinis reikalavimas yra eksploatacijos draudimas, kuris apibrėžiamas kaip viengubo korpuso naftos tanklaivių eksploatavimo trukmė. Įvykus „Prestige“ avarijai, kuris buvo viengubo korpuso bei 26 m. senumo, tokio tipo tanklaivių eksploatavimo trukmė buvo dar sumažinta. Dabar pačių didžiausių (I kategorijos, kur dedveitas 20000 t ir daugiau) viengubo dugno tanklaivių eksploatacija buvo 23 m. ir pasibaigė 2005 m., o mažiausių (III kategorija, dedveitas 5000 t ir daugiau) eksploatacija 25 – 30 m. ir pasibaigs 2015 m.

Vienas svarbiausių jūrų ir kitų vandenų išteklius – biologinė įvairovė. Jūrose vykdomos ūkinės veiklos bei antropogeninis poveikis naikina įvairias biologinės įvairovės rūšis (augalus, gyvūnus, žuvis). Vandenynų augalai ir gyvūnai daugiausia nyksta dėl antropogeninio poveikio, tuo tarpu žuvų ištekliai mažėja dar ir dėl intensyvios žvejybos. Bendras sugaunamų žuvų kiekis tiek ES, tiek likusioje pasaulio dalyje mažėja dėl senkančių komercinių žuvų išteklių. ES žuvininkystės pramonė uždirba apie 10 mln. eurų [56] o tai reikšmingas indėlis Europos bendrame vidaus produkte. Siekiant neprarasti vertingų išteklių, ES vykdo bendrą žuvininkystės politiką, kuri apima žvejybą, žuvų išteklių apsaugą ir valdymą, perdirbimą ir akvakultūrą.

Bendrosios žuvininkystės politikos (toliau-BŽP) pradžia buvo 1983 m. Tuomet iškeltas tikslas – išsaugoti žuvų išteklius, apsaugoti jūrų aplinką, užtikrinti laivų ekonominį potencialą bei tiekti vartotojams kokybišką maistą. Šio tikslo siekimui buvo sukurta per 500 teisės aktų, reglamentuojančių žvejybą, žuvų išteklių naudojimą ir išsaugojimą, rinkos organizavimą, struktūrines priemones ir tarptautinį bendradarbiavimą. Nepaisant BŽP vykdymo nuolat mažėjo pagaunamų žuvų kiekiai, didėjo ūkinių veiklų poveikis žuvis ištekliams, todėl, siekiant biologiniu, aplinkosauginiu ir ekonominiu požiūriu subalansuotos žvejybos, 2002-aisiais metais BŽP buvo reformuota Tarybos reglamentu (EB) Nr. 2371/2002 dėl žuvų išteklių apsaugos ir tausojančio naudojimo pagal Bendrąją žuvininkystės politiką. Pagal šį reglamentą BŽP apima gyvųjų vandens išteklių apsaugą, valdymą ir naudojimą, žuvininkystės bei akvakultūros produktų

perdirbimą ir prekybą. Pagrindinis tikslas buvo tai, kad BŽP turi garantuoti, jog gyvieji vandens išteklių būtų naudojami užtikrinant tausojančias ekonomines, aplinkos ir socialines sąlygas. Esminiai šio reglamento bruožai yra:

1. Išteklių apsaugos politika, pagrįsta ilgalaikių metodų taikymu. Nustato ilgalaikius išteklių valdymo planus: rekonstrukcijos – saugoti ties išnykimo ribas esančias rūšis; valdymo – išlaikyti iki biologiškai saugaus lygio.
2. Kontrolės politika. Kontroliuoti įtraukiant suinteresuota puse, taip pat mokslininkus, žvejus.
3. Struktūrinė politika. Finansinė parama per naujai įsteigtą Europos žuvininkystės fondą.
4. Laivyno formavimo politika. Laivininkystės plėtra turi būti derinama su žvejybos pajėgumais.

Apibendrinant galima teigti, kad ES tampa svarbiausia Baltijos Darbotvarkės 21 tikslų vykdytoja. Pasikeitę vandens išteklių valdymo politikos principai ES suteiks galimybę pasiekti gerą Baltijos jūros aplinkos kokybę bei įgyvendinti Baltijos Darbotvarkės 21.

2.2 Jūrų išteklių kokybės valdymas

Baltijos Darbotvarkė 21, kaip daugiašalio bendradarbiavimo iniciatorė, teisinių susitarimų rėmuose pirmiausia vykdoma per tarptautines institucines struktūras. *Interviu metu surinkti duomenys patvirtina, kad aplinkos problemas galima išspręsti tik per didesnę ir glaudesnę tarptautinę bendradarbiavimą tarp ES šalių ar Baltijos Darbotvarkės 21 proceso dalyvių. Visi respondentai sutinka, kad ypatingas vaidmuo regione, vykdant jūrų apsaugos politiką, priklauso ES ir HELCOM.* Į Baltijos Darbotvarkės 21 vykdymo procesą įtraukta ES, tarpvyriausybės organizacijos, nevyriausybės organizacijos bei eilė kitų, prisidedančių prie proceso vykdymo, dalyvių (aplinkos, mokslo ir pramonės nevyriausybės organizacijos bei kitos regioninės bei nacionalinės organizacijos).

Taigi aktyvus bendradarbiavimas su daugeliu tarptautinių organizacijų yra svarbiausia ir būtina Baltijos Darbotvarkės 21 proceso dalis. Būtent apie svarbiausias organizacijas (institucijas) bus kalbama šioje dalyje.

2.2.1 ES aplinkosaugos institucijos

Europos Sąjungoje aplinkosauginė veikla prasidėjo 1972 m. Per daugiau nei trisdešimt metų ES sukūrė išsamią aplinkos apsaugos sistemą, kurią sudaro teisinė sistema, institucijos bei

finansiniai instrumentai. Pagrindinės aplinkos apsaugos institucijos ES yra Europos Komisijos aplinkos apsaugos direktoratas ir Europos komisijos žuvininkystės ir jūrų reikalų direktoratas. Kadangi direktoratai formuoja aplinkosauginę politiką, o nuo jų iniciatyvų ir priimtų sprendimų dažnai priklauso gamtinių išteklių ekologinė būklė, tai būtina aptarti jų tikslus, uždavinius bei struktūrą.

Europos Komisijos Aplinkos apsaugos direktoratas (toliau -Aplinkos GD) yra vienas iš 39 EK generalinių direktoratų. Šiuo metu aplinkos direktoratui vadovauja S. Dimas. Aplinkos apsaugos generalinis direktoratas buvo įkurtas 1973 m. Jis atsakingas už teisės aktų projektų, susijusių su aplinkos apsauga teikimu EK aplinkos apsaugos komisarui. Rengdamas teisės aktų projektus Aplinkos GD konsultuojasi su įvairiomis grupėmis, apimančiomis šalių narių aplinkos apsaugos institucijas, pramonės ekspertus, mokslininkus ir t.t. Aplinkos GD taip pat atsakingas už teisės aktų įgyvendinimo priežiūrą, informacijos, susijusios su aplinkosauga, pateikimą visuomenei, taip pat aplinkosaugos politikos integravimą į bendrą ES politiką.

Pagrindinė Aplinkos GD **misija** – aplinkos apsauga, jos išsaugojimas ateities kartoms, aplinkos apsaugos plėtros skatinimas.

Pagrindiniai **tikslai** yra šie:

- natūralių resursų apsauga, efektyvus rizikos įvertinimas ir jų valdymas bei savalaikis ES teisės aktų įgyvendinimas;
- efektyvaus resursų panaudojimo skatinimas ir atliekų valdymo priemonių diegimas;
- aplinkos apsaugos priemonių diegimas į įvairias ES politikos sritis;
- tarptautinė bioįvairovės apsauga.

Direktoratas aktyviai bendradarbiauja su tarptautinėmis organizacijomis tokiomis kaip HELCOM ir kt. [61]

Žuvininkystės ir jūrų reikalų direktorato misija – užtikrinti EK prioritetų perkėlimą į žuvininkystės sritį bei užtikrinti jūrų ir laivybos įstatymų įgyvendinimą. Žuvininkystės ir jūrų reikalų direktoratas yra atsakingas už Bendrąją žuvininkystės politiką (žr. 2.1 sk.). Šiuo metu direktoratui vadovauja Dž. Borgas.

Svarbiausios Žuvininkystės ir jūrų reikalų direktorato užduotys, susijusios su Bendrosios žuvininkystės politikos įgyvendinimu yra:

- priemonių, skirtų tinkamai žuvininkystės išteklių apsaugai ir efektyviam naudojimui, formavimas ir siūlymas;
- žuvų išteklių valdymas rengiant žuvininkystės pajėgumų ataskaitas;

- užtikrinimas, kad BŽP reikalavimai būtų tinkamai įgyvendinami, o šalys narės diegtų atitinkamas sistemas ir standartus, siekdamos tinkamai kontroliuoti žuvininkystės išteklių naudojimą;
 - bendradarbiavimo tarp žvejų, mokslininkų ir žuvininkystės politikos vykdytojų skatinimas;
 - atstovavimas ES atitinkamose tarptautinėse ir regioninėse žuvininkystės organizacijose, kurios kovoja su nelegalia žvejyba;
 - žuvininkystės finansinio instrumento valdymas.

Žuvininkystės ir jūrų reikalų direktorata sudaro dar penki direktoratai:

- Direktoratas A, atsakingas už apsaugos politiką. Jis svarsto tokius klausimus kaip žuvų išteklių apsaugos, laivyno valdymo, tyrimų vykdymo, duomenų kaupimo ir rekomendacijų teikimo.
- Direktoratas B, atsakingas už išorinę politiką ir išorines rinkas. Jis svarsto klausimus, susijusius su tarptautine politika ir jūrų teisiniais aktais, tarptautiniais ir regioniniais susitarimais, dvišaliais susitarimais, bendrų rinkų ir prekybos organizavimu.
- Direktoratas C, atsakingas už struktūrinę politiką. Jis svarsto klausimus, susijusius su bendrais struktūrinės politikos aspektais.
- Direktoratas D, atsakingas už kontrolę ir vykdymą. Jis svarsto klausimus, susijusius licenzijų suteikimu ir monitoriniu žuvų išteklių kontrole.
- Direktoratas E, atsakingas už finansinius išteklius ir santykius su tarpininkais. Jis svarsto klausimus, susijusius biudžeto formavimu, personalo valdymu, informacijos pateikimu [62].

2.2.2 Tarpvyriausybinės organizacijos

Baltijos Darbotvarkės 21 esminis bruožas – tai darnaus vystimosi regioninis bendradarbiavimas, pagrįstas demokratijos, atvirumo ir skaidrumo principais. Reikšmingą vaidmenį Baltijos jūros išteklių kokybės valdyme užima tarpvyriausybinės organizacijos (toliau – TVO), iš kurių svarbiausios ir pagrindinės proceso vykdymo dalyvės yra: Baltijos jūros valstybių taryba (toliau – BJVT) su vyresniųjų pareigūnų grupe (toliau – VPG); Helsinkio komisija; Vizijos ir strategijos aplink Baltijos jūrą 2010 (toliau – VASAB); Jungtinių Tautų Europos ekonominė komisija (toliau – JT/EEK).

BJVT [55] yra visaapimantis politinis forumas regioniniam tarpvyriausybiniam bendradarbiavimui. Tarybos narėmis yra 11 Baltijos jūros regiono šalių (Danija, Estija, Suomija, Vokietija, Islandija, Latvija, Lietuva, Norvegija, Lenkija, Rusija ir Švedija), taip pat Europos Komisija.

BJVT įkūrė Baltijos jūros regiono užsienio reikalų ministrai 1992 m. Kopenhagoje kaip atsaką į Baltijos jūros regione vykstančius geopolitinius pokyčius rytų Europoje. BJVT yra atsakinga už tarpvyriausybinių bendradarbiavimo koordinavimą Baltijos jūros regione. Ji apima daugiašalį tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir yra tarsi forumas politiniam dialogui tarp BJVT narių. Pagrindinis struktūrinis padalinys yra Užsienio reikalų ministrų taryba (ją sudaro kiekvienos šalies narės užsienio reikalų ministras ir Europos Komisijos narys). Tarybai pirmininkaujančios (rotacija kasmet) šalies narės užsienio reikalų ministras yra atsakingas už Tarybos veiksmus, jam šioje srityje padeda Vyresniųjų pareigūnų grupės komitetas. Šis komitetas rengia Tarybos posėdžius ir pateikia ataskaitas įvairiais klausimais. Užsienio reikalų ministrų taryba ir VPG komitetas gali įkurti tam tikras organizacines struktūras specifiniams uždaviniams spręsti (organizacinę struktūrą žr. 1 pav., 3 priedas) [72]. Tokiu būdu įkvėpti 1992 m. Rio susitikimo rezultatu, Baltijos jūros šalių vyriausybės vadovai, vadovaujant Europos Tarybos ir Europos Komisijos pirmininkams, 1996 m. susitikime nusprendė, jog Darbotvarkė 21 turi būti plėtojama regioniniame kontekste. VPG komitetas yra atsakingas už bendrąją Baltijos Darbotvarkės 21 valdymą, koordinavimą ir monitoringą. VPG komitetas apima ne tik šalių narių atstovus bei Europos Komisijos narius, bet ir įvairias tarpvyriausybines organizacijas, tarpvyriausybines finansų organizacijas ir tarptautines finansų institucijas. Už Baltijos 21 įgyvendinimą atsakinga VPG bei jam pavaldus Baltija 21 skyrius (žr. 1 pav, 3 priedas). Kiekvienais metais VPG organizuoja susitikimus, kuriuose dalyvauja užsienio reikalų ministrai, bei už tam tikrą darbotvarkės sektorių atsakingi ministrai.

HELCOM [52] bendradarbiaudama su Danijos, Vokietijos, Lenkijos, Rusijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos, Suomijos ir Švedijos vyriausybėmis, yra atsakinga už Baltijos jūros aplinkos apsaugą nuo bet kokių taršos šaltinių. HELCOM yra valdančioji „Baltijos jūros jūrinės aplinkos apsaugos konvencijos“ institucija ir taip pat viena svarbiausių Darbotvarkės 21 proceso dalyvių. Komisijos **vizija** – sveika Baltijos jūros aplinka su harmoningai funkcionuojančia biologine įvairove, sąlygojančia gerus ekologinius rodiklius ir užtikrinanti darnų regiono vystymąsi. HELCOM pagrindinis **tikslas** – apsaugoti Baltijos jūros aplinką nuo visų taršos šaltinių ir atkurti jos ekologinį balansą. Šiai vizijai bei tikslui pasiekti HELCOM priklausančios šalys bendradarbiauja jau trečią dešimtmetį. HELCOM vykdydamas jūros apsaugą yra kaip:

- Baltijos jūros regiono **aplinkos politikos kūrėjas**, vystantis bendrus aplinkos tikslus ir skatinantis bendriems veiksams;
- **aplinkos apsaugos centras**, suteikiantis informaciją apie: a) jūrinės aplinkos būklės tendencijas; b) priemonių apsaugoti jūrinei aplinkai efektyvumą; c) kitas įstatymų leidimo iniciatyvas bei politinę poziciją, kuri gali sudaryti bazę šalių sprendimų priėmimui;
- **institucija**, kuri, atsižvelgiant į Baltijos jūros specifinius poreikius, pateikia savo rekomendacijas bei rekomendacijas papildomoms priemonėms, kurias taiko kitos tarptautinės organizacijos;
- **prižiūrinčioji institucija**, siekianti užtikrinti, jog HELCOM aplinkosauginiai standartai būtų įgyvendinami visose Baltijos jūros šalyse;
- **koordinuojanti institucija**, užtikrinanti daugiašalį atsaką į didžiulius jūrinius incidentus.

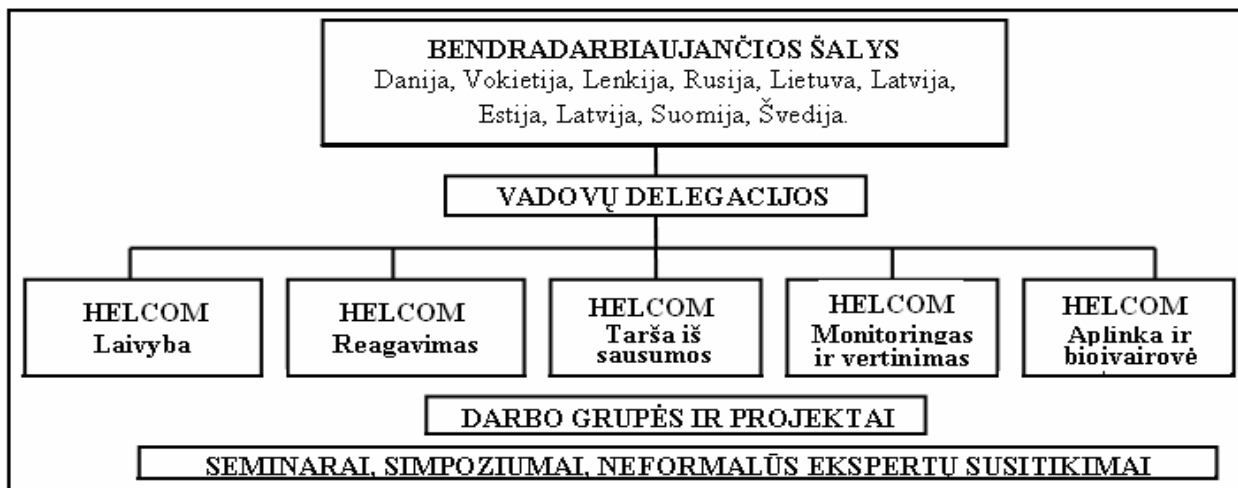
Pagrindiniai HELCOM veiklos **principai**:

1. **Atsakingumas.** Tam, kad būtų atkurta Baltijos jūros srities ekosistema ir išsaugotas ekologinis balansas, bendradarbiaujančios šalys turi individualiai ar kartu įdiegti atitinkamas teises, administracines ar kitas priemones.
2. **Prevencijos principas.** Ten, kur yra pagrindas tikėti, jog tam tikros medžiagos tiesiogiai ar netiesiogiai patekusios į jūrinę aplinką gali pakenkti žmogaus sveikatai, jūrinės aplinkos ekosistemai ar gyviesiems ištekliams, turi būti imtasi prevencinių priemonių.
3. **Geriausios aplinkosaugos praktikos ir geriausių prieinamų technologijų.** Bendradarbiaujančios šalys turi skatinti geriausios aplinkosaugos praktikos ir geriausių prieinamų technologijų panaudojimą siekiant išvengti taršos.
4. **„Teršėjas moka“** principas. „Teršėjas moka“ principas turi būti aplinkai kenksmingos veiklos kontrolės ekonominė priemonė.
5. **Monitoringas.** Bendradarbiaujančios šalys turi išmatuoti ir apskaičiuoti moksliskai pagrįstu būdu kenksmingų medžiagų išskyrimą į vandenį tiek iš centrinių, tiek iš difuzinių (išsklaidytų) šaltinių.
6. **Rizikos vengimas.** Helsinkio konvencijos taikymas neturi įtakoti regionų už Baltijos jūros ribų taršos bei pokyčių atliekų tvarkyme ar kitokių veiklų, kurios gali padidinti riziką žmogaus sveikatai.

Pagrindiniai HELCOM veiklos **prioritetai** yra: eutrofikacija; pavojingos medžiagos; sausumos transporto priemonės; jūros transporto sektorius; aplinkosaugos įtaka žuvininkystės

valdymui ir praktikai; jūrinės ir sausumos bioįvairovės apsauga; visapusio jungtinio Baltijos jūros aplinkosaugos veiksmų programos bei HELCOM rekomendacijų įgyvendinimas.

Organizacinę HELCOM struktūrą sudaro bendradarbiaujančios šalys, vadovų delegacijos ir penkios už tam tikrą veiklos sritį atsakingos darbo grupės (11 pav.).

11 pav. HELCOM organizacinė struktūra

Šaltinis: www.helcom.fi/helcom/en_GB/aboutus/; prisijungimo laikas: 2006-10-20

Helsinkio komisijos susitikimai vyksta kiekvienais metais, kuriuose priimamos rekomendacijos jūros aplinkos apsaugos klausimais. Šalys privalo laikytis šių rekomendacijų, tačiau mechanizmas, įpareigojantis būtinai jų laikytis, gana silpnas. Šiuo atveju svarbų vaidmenį vaidina ES, kuri taip pat dalyvauja Helsinkio komisijos veikloje ir turi didesnius teisinius svetus paveikiant Europos Sąjungos šalis. Pirmininkavimas Helsinkio Komisijai rotacijos principu priklauso vienai iš bendradarbiaujančių šalių dvejiems metams. Lietuva pirmininkavo nuo 2004-07-01 iki 2006-06-30, pirmininkas A. Daubaras. Šios struktūros rėmuose bendradarbiaujant su ES ir vyksta Baltijos jūros išteklių kokybės valdymas.

HELCOM susideda iš penkių pagrindinių darbo grupių, kurios įgyvendina strategijas ir politiką bei siūlo diskutuotinus klausimus vadovų delegacijų susitikimams, kur ir priimami sprendimai. Šios darbo grupės yra susijusios su skirtingais HELCOMO veiklos aspektais, siekiant užkirsti kelią taršai ir apsaugoti Baltijos jūros jūrinę aplinką. Jų funkcijos ir bus aptariamoms šiame skyriuje toliau kaip tik ir aptarsime.

1. Monitoringo ir vertinimo grupė.

Monitoringo ir vertinimo grupė vertina grėsmių jūrinei aplinkai tendencijas, šių grėsmių įtaką, padarinius jūrinei aplinkai ir įdiegtų prevencinių priemonių efektyvumą. Ši veikla sudaro pagrindą kitų grupių veiklai ir padeda apibrėžti papildomų priemonių poreikį. Šios grupės **tikslas**

– užtikrinti, kad monitoringo programos būtų efektyviai panaudojamos per Komisijos ir nuolatinių darbo grupių koordinavimą. Ji teikia specifinę informaciją kitoms darbo grupėms. Kiekviena grupė teikia ataskaitas monitorinio ir vertinimo grupei apie jų reikalavimus aplinkosaugos ir taršos monitoringui, taip pat apie savo indėlį į monitoringą.

2. Taršos iš sausumos grupė.

Didžioji dalis teršalų į Baltijos jūrą patenka iš sausumos šaltinių. Ši grupė atsakinga už teršalų iš sausumos šaltinių mažinimą. Grupė nustato taškinius ir išsklaidytus sausumos taršos šaltinius ir siūlo atitinkamus veiksmus siekiant sumažinti šią taršą. Taip pat siekia išvystyti tvirtą aplinkosauginę praktiką bei pažangias technologijas.

3. Aplinkos apsaugos ir bioįvairovės grupė.

Ši grupė kaupia informaciją apie daugelį ekosistemų bei gyvūnų ir augalų arealus, kurie suteikia gyvybiškai svarbias veisimosi sąlygas, prieglobstį ir maisto atsargų augalų ir gyvūnų veislėms, kurios yra Baltijos jūros regione. Šių arealų apsaugos poreikis turi būti atidžiai vertinamas.

Grupė siekia užtikrinti, jog tinkama informacija apie augalų bei gyvūnų veisimosi arealus, gyvūnų veisles bei augalų rūšis, bioįvairovės apsaugą būtų prieinama visoms HELCOM pagrindinėms grupėms, kad padėtų joms įgyvendinti ekosistema pagrįsto valdymo požiūrį ir išplėsti integruotos pakrantės zonos valdymo principus taip, kad jie apimtų visą Baltijos jūros regioną. Grupė nustato ir įvertina esamos ir galimos žmogaus veiklos įtaką Baltijos jūrinei bioįvairovei (ekosistemai, augalų ir gyvūnų arealams, veislėms ir genetinei įvairovei), siekdama suteikti informacijos specifinių problemų sprendimui.

4. Laivybos grupė. Laivybos grupė siekia apsaugoti Baltijos jūros regioną nuo bet kokios taršos – tiek nuo tyčinio atliekų išmetimo į jūrą, tiek nuo atsitiktinės taršos.

Laivyba yra tarptautinis verslas, kuris reikalauja tarptautinės kontrolės. Visi laivai, plaukiojantys Baltijos jūra, turi atitikti griežtus pasaulinius ir regioninius reikalavimus.

5. Reagavimo grupė. Didėjantis naftos transportavimas jūra įtakoja nelaimingų atsitikimų, sąlygojančių didžiulę Baltijos jūros taršą, rizikos augimą. Grupė siekia užtikrinti greitą vietinį ir tarptautinį reagavimą į jūrinės taršos incidentus. Grupė koordinuoja du kasmetinius jungtinius oro priežiūros skrydžius. Organizuoja reguliarius susitikimus, kuriuose dalyvauja pareigūnai, atsakingi už reagavimą į taršos jūroje incidentus, taip pat tarpvyriausybinių organizacijų ir nevyriausybinių organizacijų atstovai.

Siekiant užtikrinti glaudų bendradarbiavimą taršos incidentų atveju, bedradarbiaujančios šalys reguliariai rengia reagavimo pratybas. Žymiausios yra „BALEX DELTA“ pratybos, kurios

tikrina aliarmo procedūras ir bendradarbiaujančių šalių reagavimo pajėgumus didelio incidento atveju. Pratybų pagrindinis tikslas yra užtikrinti, jog kiekviena bendradarbiaujanti šalis yra pajėgi veikti taršos incidento atveju.

Daugiau kaip trys dešimtmečiai darbo, saugant Baltijos jūros aplinką, nenuėjo veltui. 1974 m. (1992 m. atnaujinta) priimta Helsinkio konvencija ir jos vykdymui 1980 m. įkurta HELCOM bei galiausiai 1998 m. priimta Baltijos Ddarbotvarkė 21 sudarė sąlygas siekti jūros išteklių kokybės.

JT Europos ekonominė komisija [65] buvo įkurta 1947 m. JT ekonominės ir socialinės tarybos. Tai viena iš penkių JT regioninių komisijų (kitos keturios – Ekonominė ir socialinė komisija Azijos ir Ramiojo vandenyno šalims, Ekonominė komisija Lotynų Amerikos ir Karibų jūros šalims, Ekonominė komisija Afrikai ir Ekonominė ir socialinė komisija Vakarų Azijos šalims).

JTEEK pagrindinis tikslas – skatinti Europos ekonominę integraciją. Kad įgyvendintų šį tikslą komisija jungia 55 ES šalis nares (Lietuva prisijungė 1991 m.), kurios bendradarbiauja ekonominiiais ir regioniniais klausimais. Komisija vykdo analizę, teikia politinius patarimus ir pagalbą vyriausybėms. Jos kompetencija apima ekonominio bendradarbiavimo ir integravimo klausimus, energijos, aplinkosaugos, žmonių populiacijos, statistikos teikimo, prekybos ir transporto klausimus.

Komisija skatina glaudesnę ekonominę bendradarbiavimą ir skatina nuoseklią ekonominę gerovę per: politinį dialogą; tarptautinių teisinių instrumentų aptarimą; kontrolės ir normų vystymą; geriausių praktikų, taip pat techninės ir ekonominės kompetencijos apsikeitimo skatinimą.

Atskirą Komisijos veiklos sritį kuruoja atskiras jos departamentas. Iš viso yra 6 departamentai, atsakingi už aplinkosaugą ir žemės valdymą, transportą, statistiką, ekonominę bendradarbiavimą ir integraciją, energiją bei tarptautinę ir vidaus prekybą (žr. 2 pav., 3 priedas).

Už aplinkos apsaugą atsakingas aplinkosaugos ir žemės valdymo departamentas. Šį departamentą sudaro atskiri skyriai: taršos prevencijos skyrius, Europos aplinkosaugos ir nuoseklios plėtros skyrius, politikos ir peržiūros skyrius, aprūpinimo būstu ir žemės administravimo skyrius, populiacijos skyrius.

Pagrindinis aplinkosauginis tikslas – apsaugoti aplinką ir žmogaus sveikatą, skatinti Baltijos 21 nuostatų taikymą. Aplinkos problemas sprendžia sekančiai:

- Aplinkosaugos ir žemės valdymo departamento Aplinkos politikos komitetas pakviečia skirtingų šalių vyriausybes svartyti aplinkosauginius klausimus, organizuoja seminarus, konferencijas ar forumus siekiant apsikeisti šalių patirtimi ir gera praktika;
 - Aktyviai dalyvauja tam tikruose regioniniuose ir tarpsektoriniuose procesuose:
 - a) „Aplinka Europai“ Ministerijos procesas. Tai unikalus bendradarbiavimas tarp šalių narių, kitų Jungtinių Tautų organizacijų, kitų tarpvyriausybinių organizacijų, regioninių aplinkosaugos centrų ir nevyriausybinių organizacijų;
 - b) Transporto, aplinkosaugos ir sveikatos programa;
 - c) Darnios plėtros vystymas per nuolatinį švietimą.
 - Veiklos efektyvumo apžvalgoje įvertina kiekvienos šalies pastangas sumažinti taršos lygį ir tinkamai valdyti gamtinius išteklius, taip pat pateikia rekomendacijas tobulinti aplinkosauginius veiksmus.

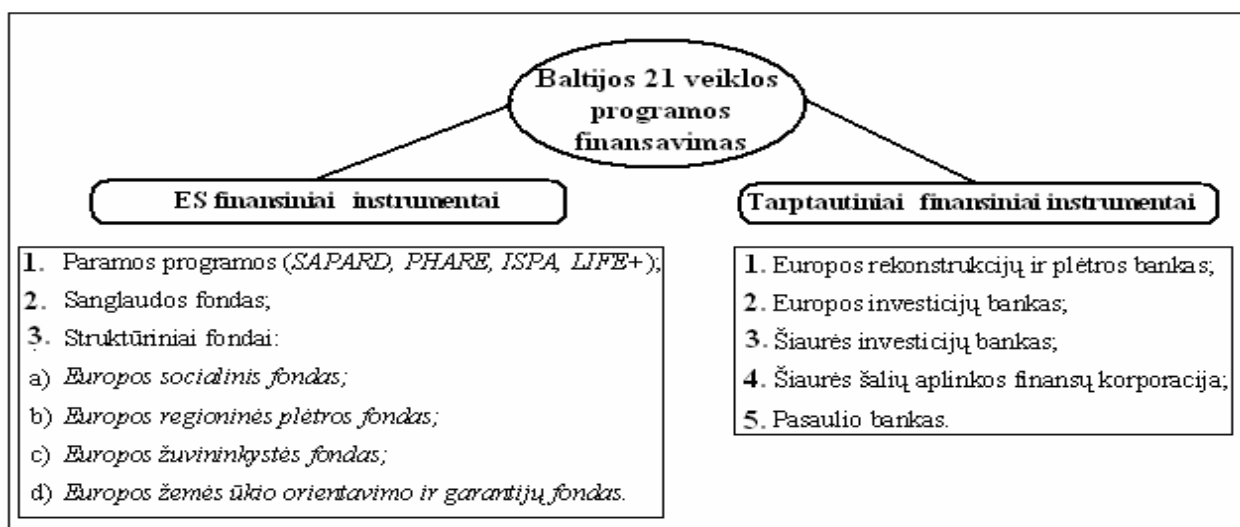
Baltijos jūros strategija ir vizija 2010 [54] Viena iš sudėtinių Baltijos Darbotvarkės 21 programos įgyvendinimo dalių yra teritorinis planavimas. Baltijos jūros strategija ir vizija 2010 – tai tarpvyriausybėnė organizacija, atsakinga už Baltijos 21 programos teritorinio planavimo srities vykdymą. VASAB 2010 buvo įkurta 1992 m. rugpjūtį Karlskrona Ministrų konferencijoje, kurioje buvo paskelbtas dokumentas „Baltijos jūros strategija ir vizija 2010“. Organizacijos **misija** – skatinti šalių bendradarbiavimą Baltijos jūros regiono erdvinio planavimo ir tobulinimo srityje. Taigi VASAB skatina Baltijos jūros regiono erdvinį planavimą, kuris nukreiptas į suderintą socialinių, kultūrinių, aplinkosauginių bei ekonominių tikslų siekimą. Pagrindinės veiklos kryptys yra: daugiašalės politikos priemonių rekomendacijos; skatinti metodologijos vystymą; skatinti bendradarbiavimo projektus; skatina bendradarbiauti su kitomis regiono organizacijomis.

Veikla buvo pradėta 1992 m. gruodį, kai trečiojoje Ministrų konferencijoje Taline buvo priimta galutinė „VASAB 2010“ ataskaita ir padėti pagrindai pradėti Baltijos jūros regiono erdvinį vystymą. Konferencija sudarė Baltijos jūros regiono erdvinio tobulinimo komitetą (žr. 3 pav., 3 priedas). Komitetui buvo pavesta koordinuoti bendrus veiksmus. Visų Baltijos šalių, taip pat ir Baltarusijos vyriausybė, dalyvauja šio komiteto susitikimuose. VASAB 2010 m. tikslinė sritis apima šias Baltijos šalis ar jų dalis: Baltarusija, Danija, Estija, Suomija, Vokietija, Latvija, Lietuva, Norvegija (iki 2003 m. birželio), Lenkija, Rusija, Švedija. Pagrindinis Komiteto tikslas – paskatinti žinių ir patirties apsikeitimą erdvinio planavimo srityje, palaikyti Ministrų konferenciją kuriant bendrą erdvinės politikos perspektyvą, parengti praktikoje pritaikytinus projektus ir

bendradarbiauti su kitomis Baltijos jūros regiono organizacijomis kuriant efektyvų erdvinį vystymą regione. 2001 m. penktojoje Ministrų konferencijoje Vismare (Vokietija) buvo nustatyta nauja VASAB 2010 PLUS Erdvinio vystymo veiksmų programa, siekdama atkreipti Baltijos jūros regiono erdvinio tobulinimo komiteto dėmesį į bendradarbiavimą erdvinio vystymo srityje nacionaliniu lygiu. Erdvinis planavimas vis labiau pripažįstamas kaip užtikrinantis tarpusavio dialogą, tarpdisciplininis ir demokratiškas instrumentas, užtikrinantis nepertraukiamą ir subalansuotą erdvinį vystimąsi ir erdvinę sanglaudą Baltijos jūros regione.

2.3 Finansinės paramos priemonės

Sėkmingas Baltijos 21 veiksmų programos vykdymas priklauso ne tik nuo jį vykdančių organizacijų bendradarbiavimo ir iniciatyvų, bet ir nuo finansinių resursų. Veiksmų programa apima įvairių priemonių spektrą, todėl jų įgyvendinimas reikalauja finansinių išteklių tiek iš nacionalinių resursų, tiek iš privataus sektoriaus bei tarptautinių finansinių institucijų. Baltijos 21 veiklos programos įgyvendinimo procesas daugiausia remiasi finansiniais instrumentais, kurie yra pateikti 12 pav.

12 pav. Baltijos darbotvarkės proceso finansiniai šaltiniai

Šaltinis: autoriaus sudaryta schema, vadovaujantis www.Baltic21.org; prisijungimo laikas: 2006-10-17

Kaip matome iš 12 paveikslo, finansiniu požiūriu sėkmingas Baltijos Darbotvarkės 21 programos vykdymas priklauso nuo ES bei Tarptautinių finansinių instrumentų (toliau TFI) Baltijos 21 programos vykdymo aspektu Europos Komisija stovi greta kitų Tarptautinių

organizacijų (HELCOM ir kt.), tačiau finansiniu požiūriu ES yra svarbiausia Baltijos 21 proceso dalyvė. Daugelio priimtų teisinių normų (pvz. Helsinkio konvencija, JT įvairios konvencijos) bei aplinkosauginių iniciatyvų įgyvendinimas priklauso nuo ES finansavimo instrumentų. Žinoma, reikia pabrėžti, kad pagal ES struktūrinių fondų „papildomumo“ principą, parama skiriama ne pakeisti valstybių išlaidas konkrečioje srityje, o jas papildyti. Dalį lėšų lengvatinių paskolų pavidalu gali skirti TFI. Finansinė parama padeda lengviau vykdyti Baltijos Darbotvarkės 21 proceso siekiamus tikslus, tačiau jų įgyvendinimas priklauso ir nuo kitų faktorių (administracinės struktūros, lėšų įsisavinimo gebėjimų ir kt.).

Vienas iš pagrindinių ES tikslų – socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimas. Nuo pat ES susidarymo pradžios (1957 m.) būta skirtumų tarp ją sudarančių šalių ir jų regionų. Taigi ES, siekdama subalansuoto vystimosi, pradėjo taikyti įvairius finansinius instrumentus. Pastaruosius (žr. 12 pav.) galima suskirstyti į tris grupes: 1. paramos programas; 2. keturis struktūrinius fondus; 3. sanglaudos fondą [39]. Šios finansinės paramos priemonės remia iniciatyvas, kurios apima aplinkos, ekonomikos ir socialinius klausimus, t.y. remia Baltijos Darbotvarkės 21 veiklos programos įgyvendinimą. Šiame skyriuje detaliau nagrinėsime tik tas finansines priemones, kurios daugiausia prisideda prie vandens išteklių kokybės gerinimo.

Paramos programa „ISPA“.

Ši programa, įtvirtinta ES Tarybos reglamentu Nr. 1267/1999, ir buvo skirta teikti finansinę paramą aplinkos ir transporto srityse. ISPA lėšos skiriamos šalims-kandidatėms iki stojimo į ES. Programos parama aplinkos apsaugos srityse daugiausia buvo skirta geriamo vandens, nuotekų valymo, oro taršos problemoms spręsti. ISPA biudžetą sudarė apie 1080 mln. eurų per metus. Projekto dydis turėjo būti nemažesnis nei 5 mln. eurų ir buvo finansuojama iki 75 % projekto vertės [63]

Paramos programa „LIFE“

Šis paramos instrumentas įsteigtas 1992 m. ir skirtas finansuoti išskirtinai tik aplinkos apsaugos projektams. Bendras programos tikslas – aplinkos apsaugos politikos įgyvendinimas bei integravimas į bendrą ES strategiją. Parama buvo vykdoma trimis etapais: I – 1992-1995 m., skirta 400 mln. eurų; II – 1996-1999 m., skirta apie 450 mln. eurų; III – 2000-2004 m., skirta 640 mln. eurų. Parama skiriama projektams, kurių bendra vertė ne mažesnė kaip 0,5 mln. eurų.

LIFE III programą sudarė trys dalys:

1) Life – gamta, kuri apima veiksmus, skirtus gamtos arealų bei laukinės faunos ir floros saugojimui, Natura 2000 tinklo įgyvendinimui. Finansuojama 50 % projekto vertės.

2) Life – aplinkosauga, kuri apima veiksmus, skirtus įgyvendinti aplinkosauginę politiką, remti novatoriškus parodomuosius projektus ir tokiu būdu skatinti aplinkosaugines technologijas. Finansuojama 30 – 50 % projekto vertės.

3) Life – Trečiosios šalys, kuri apima veiksmus, susijusius su techninės pagalbos teikimu, skatinančiu darnią plėtrą ne ES šalyse. Finansuojama 70 % projekto vertės [67].

Struktūriniai fondai, remiantys aplinkos apsaugos sritį:

a) **Europos regioninis plėtros fondas** (toliau-ERPF) – parama regionams įvairiose srityse (pvz. energetika, transportas, aplinkosauga ir kt.);

b) **Sanglaudos fondas** (toliau-SF) – parama transporto ir aplinkosauginiams projektams.

c) **Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas** (toliau-ŽOFI) – žuvininkystės sektoriaus ekonominiai pertvarkymai (pvz. konkurencijos skatinimas, perdirbimas ir marketingas).

Toliau ir bus detaliau aptariami šie aplinkos apsaugos politikos vykdymą remiantys finansiniai instrumentai.

Europos regioninis plėtros fondas buvo įsteigtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu Nr. 1783/1999. Šio fondo tikslas – prisidėti prie regionų plėtros bei skatinti ekonominę ir socialinę sanglaudą. Fondo taikymo sričiai taip pat priklauso aplinkos apsauga ir gerinimas, pirmiausia atsižvelgiant į prevencijos ir „teršėjas moka“ principus. Parama teikiama pagal Bendrąjį programavimo dokumentą (toliau-BPD), kuriame išdėstyti tikslai, plėtros strategija bei uždavinių aprašymas su preliminariu finansiniu planu. Kiekviena ES valstybė, kuriai priklauso ERPF parama, rengia BPD bei teikia Europos Komisijai tvirtinti.

Sanglaudos fondas buvo įkurtas Tarybos reglamentu Nr. 1264/1999. Sanglaudos fondo **tikslas** – prisidėti prie Bendrijos ekonominės ir socialinės sanglaudos stiprinimo, mažinant skirtumus tarp mažiau išvystytų bei aukštą išsivystymo lygį pasiekusių ES regionų. Iš sanglaudos fondo finansuojami aplinkos ir transporto sektoriai. Lėšos gali būti skiriamos kaip techninė parama, tokiu būdu užtikrinant projektų kokybę, t.y. parengimą, valdymą ir poveikį. Aplinkos sektoriuje finansuojami tie projektai, kurie siekia ES aplinkos politikos tikslų bei padeda įgyvendinti aplinkos apsaugą reglamentuojančias teisės normas. Šiuo metu fondo remiamos prioritetinės sritys yra geriamo vandens tiekimas, nuotekų tvarkymas ir kietųjų atliekų šalinimas.

Fondo paramą gauna tos valstybės, kurių BVP mažesnis nei 90 % Bendrijos vidurkio. Sanglaudos fondo biudžetą 2000 – 2006 m. sudarė 18 mlrd. eurų (1999 m. kainomis) [69]. Fondas finansuoja iki 85 % projekto lėšų, o projektų vertė turi būti ne mažesnė kaip 10 mln. eurų. Paramą skiria Europos Komisija, įvertinus kiekvieną projektą atskirai.

Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas, kaip numatyta Tarybos reglamente (EB) Nr. 1263/1999, buvo skirtas kurti palankias sąlygas žvejojimui, akvakultūros ir žuvų produkcijos veiklos plėtrai bei gyvųjų vandens išteklių apsaugai ir plėtrai. Parama buvo teikiama šioms veiklos sritims: gyvųjų vandens išteklių apsauga ir plėtra; akvakultūra; žvejojimo uosto įrenginių statyba, plėtra ir modernizavimas; žuvų perdirbimas ir rinkodara; žvejojimas vidaus vandenyse. 2000 – 2006 m. instrumento biudžetas buvo 3,7 mlrd. eurų [14]

Tarptautiniai finansiniai instrumentai – tai kitas svarbus lėšų šaltinis. Keletas svarbesnių, finansuojančių vandens išteklių apsaugą, instrumentų ir bus trumpai aptariami.

Europos investicijų bankas (toliau-EIB). Šis TFI rėmė integraciją į ES, o joms tapus narėmis toliau padeda įgyvendinti ES politikos tikslus. Virš 90 % suteiktų paskolų tenka ES narėms. EIB suteiktos paskolos papildoma ES fondų skiriamas subsidijas. Daugiausia remiami projektai, kurių vertė daugiau kaip 25 mln. eurų ir finansuoja iki 50 % projekto vertės. Lietuva iš EIB 1994 – 2005 m. gavo 415 mln. eurų. Aplinkosauginiu aspektu svarbūs projektai buvo: Panevėžio vandens valymo įrenginių atnaujinimas (6 mln. eurų) ir investicijos papildančios Sanglaudos fondo remiamus projektus (60 mln. eurų)[59].

Šiaurės šalių aplinkos finansų korporacija veiklos sritis yra švaresnės gamybos inovacijų diegimo finansavimas Šiaurės Vakarų Rusijoje ir Baltijos valstybėse. Steigėjai – Danijos, Suomijos, Islandijos, Norvegijos ir Švedijos vyriausybės. Pagrindinės veiklos sritys: investicijų į švarią gamybą projektų finansavimas; vandenvos ir vandentvarkos projektų finansavimas; atsinaujinančios energijos projektų finansavimas; nuotekų iš žemės ūkio sumažinimo projektų finansavimas. Pirmenybė teikiama tiems vandenvos ir vandentvarkos projektams, kuriais mažinamas taršos kiekis tarpvalstybiniu mastu (pvz., nuotėkiai į Baltijos jūrą) [70].

Pasaulio aplinkos fondo Mažųjų projektų programa remia ne aplinkos mažinimo, o taršos prevencijos projektus. Programa remia biologinės įvairovės, klimato kaitos bei tarptautinių vandenių sritis. Pastarojoje srityje dėmesys skiriamas tarpvalstybiniams projektams (tarpvalstybiniai upių baseinai). Lietuvoje remia informacijos teikimą ūkininkams prioritetais upių baseinuose (Minija ir Dauguva) [68].

Kita tarptautinė parama. Šiai paramai priskiriama daugiašalė parama, kur Norvegija, Islandija, Lichtenšteinas 2004 – 2009 m. ES naujokėms skyrė 600 mln. eurų, iš jų Lietuvai 27 mln. eurų. Taip pat dvišalė parama, kur Norvegija skyrė 567 mln. eurų, Lietuvai apie 40 mln. eur. [66. P.17].

3. BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMAS LIETUVOJE

Dar 1996 m. Lietuvos aplinkos apsaugos strategijoje [16] vienas iš vandens apsaugos srities prioritetų buvo mažinti jūros vandens teršimą bei išvengti jūros teršimo naftos produktais. Šiems tikslams siekti buvo sukurta valdymo sistema, kurios pagrindą sudaro teisiniai dokumentai ir institucijos užtikrinančios tų dokumentų įgyvendinimą. Šiame skyriuje bus aptariami svarbiausi Lietuvos valdymo sistemą sudarantys aspektai.

3.1 Teisinis vandens išteklių kokybės reglamentavimas

1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje [1] 54 straipsniu pažymima, kad valstybė rūpinasi natūralia gamtine aplinka, gyvūnija ir augalija, atskirais gamtos objektais bei vertingų vietovių apsauga, taip pat prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, atkuriami bei gausinami išteklių. Šis straipsnis lyg pamatai, ant kurių pradėjo kurtis Lietuvos gamtos apsaugos teisinė sistema. Šiandien Lietuvos gamtos išteklių, tarp jų ir jūrinių, apsaugą reglamentuoja tarptautiniai susitarimai, konvencijos, ES teisiniai dokumentai bei Lietuvos teisės aktai. Tarptautiniame kontekste Lietuva dalyvauja visuose svarbiausiuose jūros aplinkos apsaugą reglamentuojančiuose susitarimuose (žr. 1.3.1). Lietuva aplinkos apsaugos srityje pasirašiusi susitarimus su Švedija, Latvija, Estija, Rusija, Danija, Suomija, Vokietija, Austrija, Lenkija, Baltarusija. Pagrindiniai tarptautinio bendradarbiavimo aplinkos apsaugos srityje 2005-2007 metais prioritetai yra stiprinti tiesioginį bendradarbiavimą su kaimyninėmis ne ES narėmis, t.y. su Rusija ir Baltarusija sprendžiant bendrus aplinkosauginius klausimus [48].

Šiame skyriuje detaliau bus aptariami svarbiausi su Baltijos jūros apsauga susiję Lietuvos teisiniai dokumentai.

1. LR Aplinkos apsaugos įstatymas (1992 m. naujas 2002 m.) [2] reglamentuoja visuomeninius santykius aplinkosaugos srityse bei pagrindines juridinių ir fizinių asmenų teises ir pareigas saugant biologinę įvairovę, ekologines sistemas, kraštovaizdį bei racionalų gamtos išteklių naudojimą teritoriniuose vandenyse, kontinentiniame šelfe ir ekonominėje zonoje, nustato aplinkos apsaugos valdymo ir monitoringo sistemą bei ekonomines aplinkos apsaugos priemones. Šio įstatymo pagrindu priimami kiti gamtos išteklių naudojimą bei aplinkos apsaugą reglamentuojantys įstatymai.

2. LR Jūrų aplinkos apsaugos įstatymas (1997 m.) [4] įpareigoja fizinius ir juridinius asmenis imtis visų priemonių, padedančių išvengti jūros taršos arba ją likviduoti, siekiant

apsaugoti jūrų aplinką. Visiems sausumoje ir jūroje esantiems taršos šaltiniams fiziniai ir juridiniai asmenys turi taikyti prevencijos bei geriausios esamos technologijos ir geriausios aplinkos apsaugos praktikos principus. Įstatymas reglamentuoja apsaugą nuo taršos iš laivų bei atliekų ir grunto šalinimą ir deginimą, taip pat kontrolės, monitoringo bei taršos likvidavimo priemonės. Kitaip tariant šis įstatymas užtikrina Lietuvos Respublikos tarptautiniuose susitarimuose nustatytą Jūros aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimą (1.3 sk., MARPOL 73/78 I, II, III priedai).

3. LR Pajūrio juostos įstatymas (2002 m.) [5] tikslas įpareigoti saugoti Kuršių neriją, pajūrio kraštovaizdį, retų bei nykstančių augalų ir gyvūnų rūšis ir kitus gamtos išteklius. Pajūrio juosta laikoma ne siauresnė kaip 100 m nuo jūros kranto linijos sausumos teritorija, o LR Baltijos jūros teritoriniams vandenims priskiriama akvatorija iki 20 m gylio izobatos. Pajūrio juostai priskirta valstybinė žemė bei jūros akvatorija priklauso Lietuvos Respublikai. Įstatymas reglamentuoja pajūrio žemės valdymą ir naudojimą, ūkinės veiklos apribojimus, statinių statybos sąlygas ir tvarką. Krantotvarkos (8 str.) priemonės numatomos pajūrio juostos tvarkymo programoje, kurią rengia Klaipėdos apskrities viršinininko administracija ir tvirtina aplinkos ministras.

3. LR Vandens įstatymas (2003 m.) [6] nustato pagrindinius vandens išteklių nuosavybės, naudojimo, valdymo ir monitoringo principus. Į šį įstatymą perkeltos ES Bendrosios vandens politikos direktyvos nuostatos. Šis įstatymas įgyvendinantis minėtą direktyvą kartu gerins visos (įskaitant ir jūros) vandens sistemos kokybę.

4. LR Aplinkos monitoringo įstatymas (1997 m.) [3] nustato aplinkos monitoringo struktūrą, įgyvendinimą ir aplinkos monitoringo procese dalyvaujančių subjektų (valstybės, savivaldybių, mokslo institucijų ir kt. susijusių asmenų) teises ir pareigas.

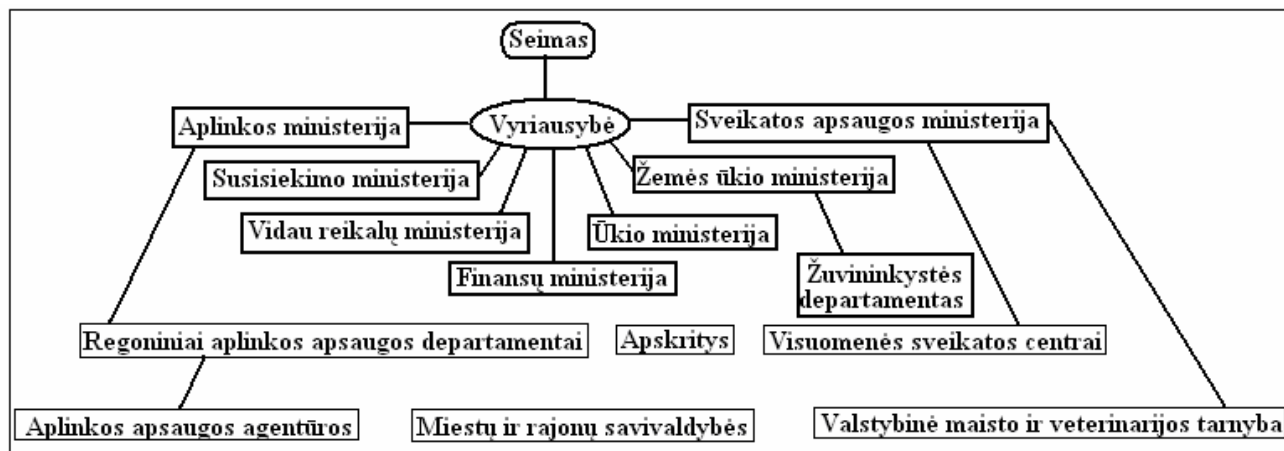
5. LR Valstybinė aplinkos monitoringo programa (1998 m. ir nauja 2005 m.) [15] reglamentuoja aplinkos stebėjimo sistemą, kurią sudaro mėginių ėmimo taškai, dažnumas, aplinkos išteklių stebimi parametrai, atsakingi vykdytojai, taip pat nustato lėšų poreikį bei lėšų pasiskirstymą. 1998 m. programa apėmė 1999 – 2004 m. laikotarpį, o 2005 m. buvo patvirtinta nauja 2005 – 2010 m. monitoringo programa, kuri atitinka ES direktyvų nustatytus reikalavimus. Naujoje programoje pataisyta Baltijos jūros ir Kuršių marių monitoringo tinklo struktūra atsižvelgiant į BVDP reikalavimus. Buvo išskirti pakrantės ir tarpiniai vandenys bei atsižvelgta į stambių taršos šaltinių (naftos platformos D-6, Būtingės naftos terminalo, dämpingo zonos ir cheminio ginklo sąvartyno) išsidėstymą.

LR Žuvinystės įstatymas (2000 m.) [7] reglamentuoja santykius, atsirandančius žvejybos, akvakultūros, žuvų perdirbimo ir tiekimo į rinką srityse. Jūriniais žuvų ištekliams įstatymas svarbus tuo, kad užtikrina žuvų išteklių tausojančią žvejybą, atkūrimą ir kontrolę teritoriniuose vandenyse ir išskirtinėje teritorinėje zonoje, o Lietuvos Respublikos laivuose – jūrų vandenyse. Už žuvų sektoriaus valdymą atsakinga Aplinkos ir Žemės ūkio ministerijos. Šis įstatymas suderintas su pagrindiniais ES žuvininkystę reglamentuojančiais teisės aktais.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl vandens išteklių apsaugos politikos nuolatinės kaitos vyksta ir nuolatinė Lietuvos teisės aktų, reglamentuojančių vandens išteklių apsaugos valdymą, kaita. Iki šiol Lietuvos teisinė sistema vystėsi dviem kryptimis, t.y. tarptautinių susitarimų perkėlimas į Lietuvos teisinę bazę bei ES direktyvų nuostatų perkėlimas į Lietuvos teisinę sistemą. Lietuva, įstojusi ES, įsipareigojo vykdyti visus Bendrijos vandens sektoriaus reikalavimus. Atsakomybė už ES vandens sektoriaus direktyvų perkėlimą į nacionalinę teisę priklauso Aplinkos ir Sveikatos apsaugos ministerijoms. Šiuo metu aktualiausi darbai vyksta siekiant įgyvendinti Miestų nuotekų valymo direktyvą (reikia įgyvendinti iki 2010 m.) ir BVPD.

3.2 Instituciniai vandens išteklių kokybės valdymo ypatumai

Siekiant užtikrinti teisinių normų įgyvendinimą, būtina efektyvi valdymo sistema (13 pav.). Valstybinį aplinkos apsaugos valdymą nustato Aplinkos apsaugos įstatymas, pagal kurį pagrindinės institucijos yra Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė ir Aplinkos ministerija, o taip pat kitos įgaliotos institucijos. Aplinkos apsaugos valdymą savivaldos lygmenyje vykdo apskritys ir savivaldybės.

13 pav. Lietuvos vandens išteklių valdymo schema

Šaltinis: sudaryta autoriaus, vadovaujantis LR institucijų internetiniais adresais

1. **LR Seimas**, kuris formuoja aplinkos apsaugos politiką, nustatydamas jos kryptis, strategiją, finansavimą, tai pat ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis.

2. **LR Vyriausybė** tvirtina: aplinkos apsaugos strategijas, programas; įstatymų nustatyta tvarka formuoja valstybės institucijų, įgyvendinančių aplinkos apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo politiką, sistemą; koordinuoja vietos savivaldos institucijų veiklą; sudaro ir įgyvendina tarpvalstybines sutartis.

3. **LR Aplinkos ministerijos** kompetencijai priklauso strategijų, teisės aktų rengimas, išteklių valdymas ir kontrolė, ekonominių priemonių įgyvendinimas („teršėjas moka” principo taikymas).

4. **Kitos ministerijos**, įstatymų nustatyta tvarka padeda vykdyti aplinkos apsaugos politiką.

- **Sveikatos apsaugos ministerija** atsakinga už geriamo bei rekreacinio vandens kokybę, įgyvendina Geriamo vandens ir Maudyklų direktyvų nuostatas. Ministerijai pavaldi Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba ir Visuomenės sveikatos centras, kurios atsakingos už vandens kokybės kontrolę.

- **Žemės ūkio ministerija** atsakinga už taršos valdymą iš žemės ūkio, žuvininkystės ūkio politikos formavimą, jos kompetencijoje – aplinkosauginių ūkių vystymas, taip pat Nitrātų direktyvos nuostatų įgyvendinimas. Iki 2000 m. žuvų išteklių valdymą vykdė Aplinkos ministerijos žuvų išteklių departamentas, tačiau buvo pertvarkyta administracinė sistema.

- **Susisiekimo ministerija** kuruoja vandens transportą, tame tarpe ir klausimus, susijusius su laivyba Baltijos jūroje. Ministerija yra atsakinga už tai, kad vandens transporto veikla Baltijos jūroje turėtų kuo mažesnę neigiamą įtaką jūros vandens išteklių kokybei. Atsakinga už tai, kad būtų tinkamai įgyvendinta taršos iš laivų prevencija, t. y. vykdoma saugi ir tarptautinius standartus atitinkanti laivyba.

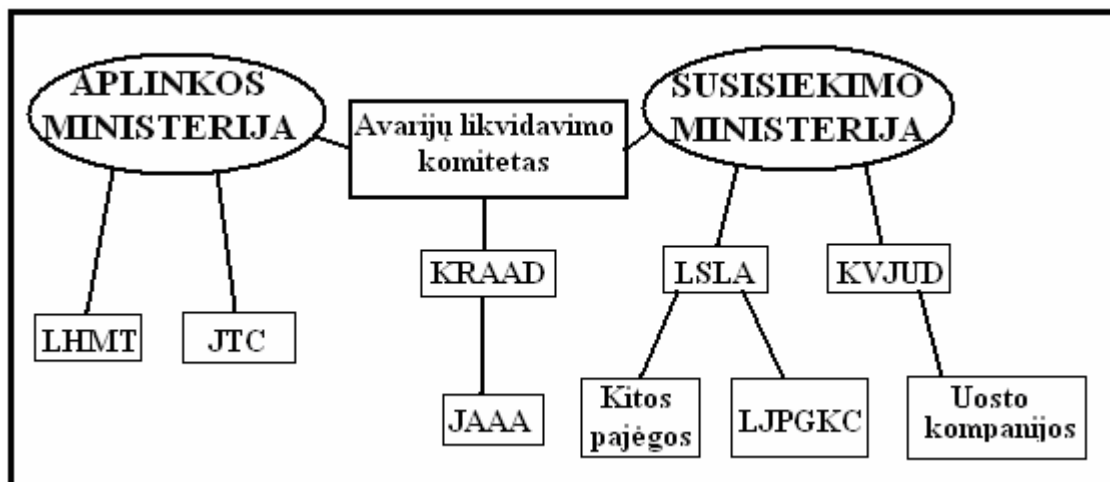
- **Vidaus reikalų ministerijai** pavaldus priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, kurio viena iš funkcijų aplinkos stebėjimas bei taršos likvidavimas.

- **Ūkio ministerija** vandens valdymo politikoje dalyvauja rengdama ūkio vystymo strategijas, kurios daro įtaką aplinkai.

5. **Savivaldos lygmenyje valdymas vyksta per:**

- **apskritis ir savivaldybes**, kurios pagal kompetencija atsakingos už išteklių valdymą.
- **regioninius aplinkos apsaugos departamentus** (jų yra 8), kurie yra pavaldūs Valstybinei aplinkos apsaugos inspekcijai ir veikia regioniniame lygmenyje bei užtikrina gamtos apsaugą rajonų teritorijose. Jiems pavaldžios 62 rajonų agentūros. Pagrindinis tikslas – užtikrinti

sveiką ir švarią aplinką, racionalų gamtos išteklių naudojimą regione, saugoti regionui būdingą kraštovaizdį, ekosistemas, gamtos objektus bei biologinę įvairovę. Aukščiau aptarta valdymo sistema vykdo bendrą vandens išteklių kokybės apsaugą, kartu gerindama ir Baltijos jūros išteklių kokybę. Baltijos jūra taip pat teršiama tiesiogiai (pvz. naftos produktai), šiai taršai kontroliuoti yra nustatyta detalesnė institucinė valdymo schema (14 pav.).

14 pav. Institucijos, atsakingos už Baltijos jūros taršos valdymą

Šaltinis: www.vkontrolė.lt/veikla_ataskaitos_archyvas.php?v ; prisijungimo laikas: 2006-11-10

Institucinės valdymo sistemos pagrindiniai elementai yra [12]:

1. **Aplinkos ministerija** atsakinga už veiksmų siekiant valdyti taršą koordinavimą, taip pat teikia metodinę informaciją bei informuoja visuomenę.

2. **Lietuvos hidrometeorologijos tarnyba (LHMT)** teikia informaciją apie oro sąlygas vykdant taršos likvidavimo darbus.

3. **Jūrinių tyrimų centras (JTC)** vykdo Baltijos jūros monitoringą, prognozuoja taršos plitimą, teikia informaciją KRAAD apie teršėjų padarytą žalą.

4. **Susisiekimo ministerija** koordinuoja veiksmus jai atsakingų institucijų veiksmus.

5. **Lietuvos saugios laivybos administracija (LSLA)** atsakinga už naftos likvidavimo darbus, informuoja institucija ir kitas valstybes apie taršą ir kt.

6. **Lietuvos jūrų paieškos ir gelbėjimo koordinacinis centras (LJPGKC)** padeda įgyvendinti LSLA užduotis.

7. **Kiti padaliniai** padeda likviduoti taršą ir jas sudaro: karinės jūrų pajėgos (stebėjimai, informacijos teikimas, kita parama), Krašto apsaugos ministerijos sausumos pajėgos, Vidaus

reikalų ministerijos Pasienio policija (pagalba, kad užsienio šalių pajėgos galėtų operatyviai kirsti Lietuvos Respublikos sieną, kita parama).

8. Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija (KVJUD) organizuoja ir vykdo aplinkos apsaugą, laivuose susidariusių atliekų tvarkymą.

9. Avarijų likvidavimo komitetas konsultuoja ir teikia pasiūlymus sprendžiant taršos klausimus. Komitetą sudaro įvairių suinteresuotų ministerijų, kitų valstybės ir privačių institucijų atstovai. Į komiteto sudėtį įeina Aplinkos ministerijos, Susisieikimo ministerijos, Lietuvos saugios laivybos administracijos, Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento, Civilinės saugos departamento, Krašto apsaugos ministerijos, Pasienio policijos ir kitų suinteresuotų institucijų atstovai. Komitetui pirmininkauja Lietuvos saugios laivybos administracijos vadovas. Komiteto sudėtį tvirtina aplinkos ir susisieikimo ministrai.

10. Klaipėdos regioninis aplinkos apsaugos departamentas (KRAAD) nustato teršėjus, įvertina žalą, teikia ieškinius žalos kompensavimui, organizuoja stebėjimus iš oro.

11. Jūros aplinkos apsaugos agentūra prie RAAD vykdo gamtos apsaugą, tikrina laivus pagal HELCOM reikalavimus.

12. Uosto kompanijos vykdo Helsinkio konvencijos nuostatas (naftos valymas, atliekų surinkimas iš laivų ir kt.).

Taigi Baltijos jūros tiesioginės taršos kontrolę dalijasi nacionalinio lygmens bei vietos valdžios institucijos. Supaprastinta (lyginant su visų vandens išteklių valdymu) schema leidžia aiškiau apibrėžti institucijų užduotis ir kompetencijos ribas, efektyviau vykdyti kontrolę. Aptartos institucijos įgyvendina Helsinkio konvencijos nuostatas.

4. BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMO PROBLEMOS IR PERSPEKTYVOS

4.1 Kokybės valdymo problemos

Baltijos Darbotvarkė 21 gyvuoja jau daugiau kaip septynerius metus (nuo 1998 m.), todėl 2004 m. buvo išleista ataskaita apie penkerių metų pažangą regione siekiant darnaus vystimosi [51]. Ataskaita parodė, kad Baltijos jūros regionas padėjo pamatus tarptautiniam bendradarbiavimui. Pastarąjį procesą taip pat pagreitino ES plėtra, kuri suteikė puikias galimybes toliau siekti darbotvarkės nustatytų tikslų. Nors regionas pasižymi sparčiu ekonomikos augimu, aukštu išsilavinimo lygiu ar ilga gyvenimo trukme, tačiau ne visas iniciatyvas pavyksta įgyvendinti. Ypatingai daug problemų kelia transporto, žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriai. Nuo pastarųjų valdymo stipriai priklauso Baltijos jūros išteklių kokybė. Toliau bus aptariamos esminės, *respondentų* akcentuotos, Baltijos jūros išteklių kokybės valdymo problemos.

Nors Baltijos jūros išteklių valdymas, pasak *resp. G. Maue, nukreiptas teisinga linkme*, tačiau interviu būdu apklausti respondentai akcentavo keletą esminių problemų. Pavyzdžiui, pats *resp. D. Maue pabrėžė lėšų trūkumo problemą, dėl kurios buvo sunku organizuoti užterštų sričių valymą ir senų valymo įrenginių pakeitimą naujais. Kartu jis pabrėžė, kad ES plėtra situaciją keičia į gerąją pusę. Anot resp. G. Maue, viena didžiausių problemų – informacijos apie taršos šaltinius trūkumas bei monitoringo diegimo problemos, kurios turi būti išspręstos regioniniu ir nacionaliniu lygiu. Resp. A. Stankevičius taip pat pabrėžė monitoringo svarbą ir kaip pagrindinę problemą jam efektyviai vykdyti įvardijo personalo ir technikos stygių, kuris labai priklauso nuo lėšų. Kaip pavyzdį resp. A. Stankevičius pateikė vandens lygio matavimo stotį, kuriai priziūrėti trūksta specialistų.*

Resp. T. Fago kaip svarbią ir besitęsiančią problemą įvardijo tarptautinio bendradarbiavimo sunkumus, esminiais sunkumais įvardindamas ekonominius ir kultūrinius skirtumus. Anot jo, svarbu siekti, kad visos valstybės būtų suinteresuotos Baltijos jūros aplinkos apsauga. Taip pat pabrėžė incidentų ir kenksmingų medžiagų nustatymo problemas.

Resp. J. Ekebom atkreipė dėmesį, kad esminės nepakankamai efektyvaus išteklių kokybės valdymo priežastys yra ekonominės ir juridinės kilmės. Tarptautinis bendradarbiavimas labai priklauso nuo tarptautinių susitarimų (konvencijų, teisės normų ir kt.), kurių pagrindu vykdomas išteklių valdymas. Resp. J. Ekebom taip pat pabrėžė, kad svarbu ne tik, kokie veiksmai prevencijos požiūriu daromi, bet ir jų efektyvumas bei pasiekti rezultatai. Pavyzdžiui, Helsinkio

konvencijos įsipareigojimo vykdymas valstybėse narėse labai svarbus aplinkosauginiu požiūriu. *Resp. A. Kniežaitė taip pat teigė, kad iki šiol būta sunkumų teisinių normų įgyvendinimo aspektu, tačiau ES vykdomos naujos jūros išteklių valdymo iniciatyvos (Jūrų strategijos direktyva ar bendrosios žuvininkystės politikos vystymo krypties kaita) turėtų išspręsti šias problemas.* Kaip žinia, už direktyvų nesilaikymą Europos Komisija gali imtis sankcijų (pvz. piniginės baudos). *Resp. L. Kretkovskienė mano, kad šiuo metu pagrindinės problemos gali kilti dėl ekonominių klausimų. Pagrindiniai teisinio reglamentavimo klausimai išspręsti, siekiama ir toliau tinkamai užtikrinti bei tobulinti teisinį reglamentavimą. Resp. D. Gudaitienė, R. Tarasevičius ir A. Stankevičius pažymėjo, kad įgyvendinant vieną ar kitą aplinkosauginę priemonę, viena iš galimų problemų galėtų būti ekonominė, nes aplinkosauginės priemonės reikalauja atitinkamų materialinių resursų. Resp. R. Tarasevičiaus nuomone Baltijos jūros išteklių valdymas yra pakankamai efektyvus, nors didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas žvejybos bei mineralinių resursų tyrimų bei gavybos klausimais. Jis taip pat mano, kad Lietuvoje šiuo metu aktuali problema yra pasitaikantis jūros teršimas iš praplaukiančių laivų, nes nevykdomi reguliarūs Baltijos jūros stebėjimai iš oro. Pagrindinė to priežastis yra tai, kad neskiriama pakankamai lėšų stebėjimams iš oro vykdyti.*

Taigi apklausti respondentai kaip svarbiausias problemas iškėlė: **tarptautinio bendradarbiavimo bei finansavimo; Helsinkio konvencijos nuostatų įgyvendinimo.** Tuo tarpu institucinio valdymo klausimai tarptautiniame kontekste, anot jų, šiuo metu gana adekvatūs. Reikia pabrėžti, kad valdymo efektyvumas priklauso nuo to, kaip išteklių (pvz. jūrinių) kokybės problemos įtakoja valstybių vystimąsi.

Dažniausiai su jūrinių išteklių valdymu (pvz. žvejyba, laivyba ir kt.) susijusios problemos sprendžiamos ne vienodai intensyviai ir tai daugiausia lemia ekonominės priežastys. Apskritai aplinkos išteklių valdymas – tai sudėtingas ir brangus procesas. Sudėtingumas pirmiausia pasireiškia tuo, kad gamtos sistema bei jos ištekliai neapribojami valstybių sienomis. Vienos valstybės gamtinių išteklių valdymo požiūriu vykdomi sprendimai atsiliepia kitos valstybės, dažniausiai viso regiono, gerbūviui. Taigi darnaus išteklių valdymo proceso užtikrinimas reikalauja visuotinio ir nuolatinio bendradarbiavimo bei sutarimo tarp visų pasaulio šalių. Kaip teigia dauguma respondentų, kita svarbi valdymo proceso dalis – ekonominė. Šiuo aspektu kainuoja ne tik pats valdymo organizavimas, kontrolė, monitoringas ir kitos dalys, bet ir jau išikvotų gamtos išteklių atstatymas dažniausiai apribojant jų vartojimą (pvz. žuvų ištekliai) ar diegiant naujas technologijas.

4.2 Kokybės valdymo perspektyvos

Taigi siekiant darnaus išteklių valdymo, pirmiausia susiduriama su **visuotinio bendradarbiavimo bei finansavimo trūkumu**. Pastarųjų stoka trukdo veiksmingai spręsti kitus, su jūrų išteklių kokybės valdymu susijusius, klausimus, įskaitant ir Helsinkio konvencijos nuostatų efektyvų įgyvendinimą. Toliau bus aptariamos paminėtų problemų šalinimo galimybės ir Baltijos jūros išteklių kokybės valdymo perspektyvos.

Tarptautinis bendradarbiavimas labai priklauso nuo teisinės bazės kokybės. Ši sukuria prielaidas įsteigti institucijas, turinčias užtikrinti tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Baltijos jūros išteklių apsaugos požiūriu svarbiausia institucija HELCOM (žr. 2.2.2), o apskritai apinkos apsaugos politiką šiandieną regione formuoja ES. *Resp. G. Maue pabrėžia, kad darbai, kuriuos vykdo HELCOM, turi būti tęsiami, ir tik tokiu būdu galima pasiekti geresnės vandens išteklių kokybės. Iš esmės, jo nuomone, HELCOM, kaip tarptautinio bendradarbiavimo pagrindas, savo funkcijas atlieka gerai.* Tą patvirtina HELCOM bei su ja bendradarbiaujančių institucijų pasiekti rezultatai: išleista apie 200 rekomendacijų; sumažinta organinių teršalų ir biogeninių medžiagų tarša iš taškinių taršos šaltinių; 20 – 25% buvo sumažintas bendras deguonį suvartojančių medžiagų patekimo kiekis; pagerinus industrinių ir komunalinių nuotėkų priežiūrą buvo apsaugota daugelis paplūdimių; buvo sumažinta azoto iš atmosferos tarša; buvo itin sumažintas organinių halogeninių junginių patekimas į aplinką; įtvirtintas kenksmingų medžiagų draudimo reglamentavimas nacionaliniu lygiu; įtvirtinta griežtesnė pramonės kontrolė; patobulintas jūrinės aplinkos būklės monitoringas; ruonių ir baltauodegių erelių populiacijos atgaivinimas; kartu su Tarptautine jūrų organizacija ir ES geriau reglamentuojama tarša iš laivų [52].

Ateityje HELCOM valdymas, ypač teisine bei finansine prasme, turėtų būti efektyvesnis. Čia svarbų vaidmenį vaidins ES. Jos plėtra atvėrė galimybes įtraukti į valdymo procesą ir Baltijos šalis. Kaip akcentavo *resp. G. Maue, ne visos ES aplinkosauginės priemonės yra pakankamos ir duoda laukiamus rezultatus Baltijos jūros aplinkos apsaugos srityje.* Šiuo atveju akivaizdi problema iki 2002 m. buvo BŽP, kuri menkai saugojo žuvų išteklius. Apskritai visoje ES vandens išteklių politikoje valdymo sistema buvo mažai integruota. Didelis skaičius vandens išteklių kokybės klausimus reglamentuojančių ES norminių dokumentų, konvencijų, institucijų rekomendacijų ir t.t. apsunkindavo valdymą. Be to, daugelis prevencinių priemonių nebuvo skirtos konkrečiai saugoti jūrų išteklius. Šia prasme perspektyvos atsirado tuomet, kai ES priėmė keletą Baltijos jūros aplinkos apsaugos požiūriu svarbius teisės aktus: 1. Bendrąją vandens politikos direktyvą (2000/60/EB), kuri, kaip pabrėžia *resp. G. Maue, turėtų sumažinti taršą*

patenkančią į jūrą iš upių baseinų; 2. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 417/2002 dėl dvigubo korpuso arba lygiaverčių dizaino reikalavimų greitesnio įvedimo viengubo korpuso naftos tanklaiviams, kuri, *kaip teigia resp. T. Fago, padės valdyti taršą iš laivų*; 3. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2371/2002 dėl žuvų išteklių apsaugos ir tausojančio naudojimo pagal Bendrąją žuvininkystės politiką, *kuri padės lengviau valdyti žuvų išteklius (resp. A. Stankevičius)*. Šių dokumentų įgyvendinimas tik prasideda, todėl aiškesnės tendencijos paaiškės vėliau. Buvo pabrėžta, kad *žuvų išteklių valdymas nepakankamai efektyvus bei susiduriama su lėšų trūkumu (resp. J. Ekebom)*. Šios priežastys paskatino reformuoti BŽP ir iš esmės pakeisti valdymo ir finansavimo kryptis. BŽP turėjo tapti viena iš pagrindinių priemonių siekiant atstatyti jūrų ekologinę būklę. Taigi perspektyvos šiuo požiūriu geros, nes žuvų valdymo klausimams pastaruoju metu skiriamas didelis dėmesys. Po BŽP pertvarkymo (žr. 2.1 sk.) įvyko ir žuvų išteklių valdymo finansiniai ir instituciniai pokyčiai, kurie aptariami toliau.

Sėkmingam BŽP įgyvendinimui Europos Komisija 2004 m. pasiūlė įsteigti Europos žuvininkystės fondą, kuris turėjo pakeisti Žuvininkystės orientavimo finansinį instrumentą bei leisti efektyviau vykdyti BŽP reformą. Senojo instrumento (ŽOFI) tikslas buvo skatinti žuvininkystės sektorių, tuo pačiu neapribojant laivų skaičiaus didėjimo ir infrastruktūros tobulėjimo, o tai iššaukė žuvų populiacijos nykimą. Naujasis EŽF orientuotas į subalansuotą plėtrą. 2006 m. buvo priimtas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 861/2006, įtvirtinantis Europos žuvininkystės fondą, nustatantis Bendrijos finansines priemones, skirtas bendrai žuvininkystės politikai ir jūrų teisei įgyvendinti. Šis reglamentas taikomas: BŽP taisyklių kontrolės ir laikymosi užtikrinimo srityje; išsaugojimo priemonių, duomenų rinkimo, mokslinių rekomendacijų išteklių tvarkymo srityje; tarptautinių santykių ir jūrų teisės srityje. Taikant finansavimą minėtoms priemonėms tikimasi efektyviau kovoti su žuvų išteklių nykimo problemomis.

Ilgą laiką už Baltijos Darbotvarkės 21 žuvininkystės sektoriaus programos vykdymą buvo atsakinga Tarptautinė Baltijos jūros žuvininkystės komisija (įkurta 1974 m.). Šios komisijos pagrindinis tikslas buvo skatinti bendradarbiavimą, siekiant apsaugoti ir padidinti Baltijos jūros gyvuosius išteklius, koordinuoti gyvųjų išteklių valdymą. Šio tikslo įgyvendinimas buvo grindžiamas statistinių duomenų (pavyzdžiui, duomenų, susijusių su pagautomis žuvimis, žuvininkystės pajėgumais ir kita informacija) rinkimu, kaupimu, analize ir platinimu. Pagrindinė žuvų išteklių valdymo priemonė buvo bendro leidžiamo pagauti žuvų kiekio leidimų išleidimas pagrindinėms komercinėms žuvų veislėms: lašišai, menkei, silkei.

Visgi 2004 m., atsižvelgiant į ES plėtrą, iš šios organizacijos pasitraukė ES šalys ir TBJŽK 2005 m. veiklą nutraukė. Kaip alternatyvą TBJŽK, reformuojant BŽP, buvo nuspręsta įkurti

Žuvininkystės kontrolės agentūrą. Tokiu būdu buvo siekiama užtikrinti BŽP keliamų tikslų vykdymą. Agentūra buvo įkurta 2005 m. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 768/2005. Pagrindinis tikslas – sugriežtinti žvejybos tikrinimo ir kontrolės priemones bei sumažinti teisės aktų vykdymo skirtumus ES narėse. Agentūra koordinuos valstybių narių tikrinimo ir kontrolės veiklą. Pirmieji agentūros sprendimai buvo priimti 2006 m. spalio 25 d., kada buvo susitarta dėl Baltijos jūros menkių žvejybos 2007 metams. Buvo nutarta sumažinti laivams dienų, kurias jie gali praleisti jūroje, skaičių, taip pat sumažinti kvotas bei sugriežtinti kontrolės priemones. 2006 m. spalio 30 d. agentūra priėmė pirmą 2007 m. veiklos programą, kurios pagrindinis akcentas – menkių išteklių atkūrimas ir valdymas bei kova su neteisėta žvejyba. Taigi žuvų išteklių kokybė turėtų pagerėti.

Resp. A. Kniežaitė, R. Tarasevičius, A. Stankevičius, G. Maue, kokybiškesnę išteklių valdymo galimybę sieja su ES nauju požiūriu į jūrų politiką. Šeštojoje aplinkosaugos veiksmų programoje (2002 m.) buvo numatyta parengti Teminę jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo strategiją [36], kurios tikslas – skatinti jūrų naudojimo saugą ir išsaugoti jūrų ekosistemas. Šioje strategijoje daugiausia dėmesio skiriama regioninių jūrų, esančių prie ES šalių krantų, apsaugai. ES vizija – dinamiška Europos jūrų ekonomika, suderinta su jūrų aplinkosaugos principais, pagrįstais kompetencija jūros mokslų srityje. Buvo pabrėžta, kad būtina pasinaudoti jau sukurtų institucijų valdymo kompetencija (pvz. HELCOM ir kt.) bei panaudojant jau esamus tarptautinius susitarimus vykdyti efektyvesnį jūrų valdymą. Nauja ES jūrų apsaugos politika papildys ir sujungs į visumą esamų institucinių susitarimų įvairovę. Taip bus sukurtas teisiškai įgyvendinamas pagrindas, kuriuo vadovausis valstybės narės.

Teminės jūrų strategijos tikslams pasiekti Generalinis aplinkosaugos direktoratas pateikė Europos komisijai svarstyti Jūrų strategijos direktyvos projektą [35], kuri turi būti priimta iki 2006 m. pabaigos. Tikslas – iki 2021 m. pasiekti gerą jūrų aplinkos ekologinę būklę. Direktyvoje „ekologinė būklė“ reiškia bendrą jūrų vandenų aplinkos būklę, atsižvelgiant į juos sudarančių jūrų ekosistemų struktūrą, funkciją ir procesus bei geografinius ir klimato veiksnius, fizines ir chemines sąlygas, įskaitant susidarančias dėl žmogaus veiklos atitinkamoje teritorijoje. Pagal direktyvą bus įsteigti Europos jūros regionai (Baltijos jūros, Šiaurės Rytų Atlanto vandenyno, Viduržemio jūros), kurie bus naudojami kaip įgyvendinimo valdymo skyriai. Valstybė narė turės parengti savo jūros ekonominei zonai jūrų strategiją. Rengiant šalių strategijas, valstybės turės aktyviai bendradarbiauti su trečiosiomis šalimis.

Direktyva Baltijos jūros aplinkai bus svarbi tuo, kad teisiškai įpareigos valstybes suformuoti ir įgyvendinti jūrų politiką valstybiniu lygiu. Pasak, *resp. A. Kniežaitės, šiuo metu*

HELCOM pagal ES direktyvos nuostatas rengia veiksmų planą, tai leis suderinti veiksmus ir taip efektyviau valdyti išteklius.

Resp. A. Stankevičius, R. Tarasevičius, J. Ekebom akcentavo Helsinkio konvencijos (toliau – konvencija) įsipareigojimų vykdymo kokybę, kuri labai priklauso nuo finansų bei institucijų bendradarbiavimo. Resp. R. Tarasevičius, T. Fago mano, kad šiuo metu aktualiausia problema yra tarša (įskaitant ir tyčinę) iš laivų. Toliau bus aptariama, kaip pavyksta vykdyti taršos iš laivų prevenciją pagal konvencijos reikalavimus.

Konvencijoje minėtą problemą reglamentuoja 8 str. (Taršos iš laivų prevencija ir IV priedas), taip pat svarbus 14 str. (Bendradarbiavimas kovojant su jūros tarša, įskaitant VII priedą). Šių straipsnių reikalavimų įvykdymas pateiktas 15 pav.

Reikalavimai / Šalis	Danija	Estija	Suomija	Vokietija	Latvija	Lietuva	Lenkija
Atlieku priėmimo įrenginiai uostuose	+	+	+	+	+	+	+
Privalomas atlieku išleidimas	+	+	+	+	+	+	+
Mokesčio netaikymo sistemos	+	+	+	+	+	+	+
Nacionalinis avarių likvidavimo planas	+	+	-	+	+	+	+
Stebėjimo veikla							
Orlaiviai	+	+	+	+	+	+	+
Laivai	+	-	+	+	+	+	+
Kosminiai palydovai	+	-	+	-	-	-	-
Reikalavimas įgyvendintas + Reikalavimas neįgyvendintas -							
Reikalavimas įgyvendinta iš dalies +							

15 pav. Helsinkio konvencijos 8 ir 14 straipsnių reikalavimų įgyvendinimas.

Šaltinis: sudaryta autoriaus, vadovaujantis www.vkontrole.lt/veikla_ataskaitos_archyvas.php?v; prisijungimo laikas: 2006-11-10

Kaip matyti iš 15 paveikslo problemų šalims narėms kyla dėl reikalavimo išleisti uostuose atliekas. Dauguma šalių tik iš dalies įgyvendina šį reikalavimą, dažnai laivų įgulos nepriduoda atliekų ir plaukia į kitą uostą. Nors teisės aktais ši nuostata reglamentuota visose valstybėse

narėse, tačiau pagrindinės tik dalinio šios nuostatos įgyvendinimo priežastys yra informacijos apie reikalavimą priduoti atliekas trūkumas, taip pat nėra tiksliai apibrėžtos atliekų pridavimo sąlygos (ši priežastis itin ryški Estijoje). Šiai nuostatai pilnai įgyvendinti būtinas kontrolės mechanizmas.

Atskiro „netaikymo mokesčio sistema“ skatina laivus priduoti atliekas, o ne atsikratyti slapta. Tačiau nuostata įgyvendinta daugeliu atvejų tik iš dalies, nes ne visuose uostuose toks reikalavimas galioja. Uostų direkcijos dažnai pačios nusprendžia apie mokesčio ėmimą (pavyzdžiui, Lenkija).

Nacionaliniai avarių likvidavimo planai padeda visoms institucijoms efektyviai neutralizuoti teršalus. Tačiau ne visos valstybės turi parengusias Nacionalinius avarių likvidavimo planus, dėl to, įvykus avarijai, gali būti sunku efektyviai ir koordinuotai neutralizuoti taršos šaltinį. Lietuva patvirtino šį planą 1999 m., o 2002 m. jis buvo papildytas [12]. Šio plano tikslas – nustatyti tokių valstybės institucijų ir ūkio subjektų pasirengimą bei veiksmus taršos nafta incidento atveju, kuris leistų operatyviai ir efektyviai likviduoti naftos išsiliejimus jūroje ir sumažinti tokių išsiliejimų padaromą žalą. Šio plano įgyvendinimo schema pateikta 3.2 skyriuje. Svarbus reikalavimas yra stebėjimo veikla. Nors dauguma valstybių atlieka kontrolę iš orlaivių ir laivų, tačiau vis dar trūksta techninių pajėgumų pilnai įvykdyti šį reikalavimą [71]

Kaip paminėjo daugelis respondentų, finansavimo trūkumas trukdo tinkamai valdyti vandens išteklių kokybę. Šią problemą padeda spręsti ES parama.

Iš **ISPA** fondo Lietuvai 2000 – 2003 m. buvo skiriama apie 52 mln. eurų per metus. Lietuvai ir kitoms šalims įstojus į ES parama skiriama tiek nebaigtiems, tiek ir naujiems projektams iš Sanglaudos fondo. Lietuva 2000 – 2003 m. iš ISPA programos lėšų pradėjo vykdyti 17 aplinkosauginių projektų, susijusių su vandentvarka ir atliekų tvarkymu [63].

Iš **Life III** programos buvo finansuojami trys projektai:

- 1) Švarios produkcijos įgyvendinimo projektas Lietuvos tekstilės pramonėje (vykdymas 1996 -1999 m.).
- 2) Balinių vėžių ir varliagyvių apsauga Šiaurės Europos žemumose (vykdymas 2005 - 2009 m.).
- 3) „Natura 2000“ vietovių apsauga ir valdymas Lietuvos pakrantėje (2005 – 2008 m.).

Life III turėjo baigtis 2004 m., tačiau buvo pratęsta iki 2006 m., papildomai skiriant 317 mln. litų. Šiuo metu vyksta diskusijos ir derinimas dėl Life Plus programos reglamento, kuris turėtų įsigalioti nuo 2007 m. pradžios. Bendras biudžetas 7 m. laikotarpiui turėtų būti 1 854 mln.

eurų, Lietuvai per metus atiteks 2,351 mln. eurų. Projektai turėtų būti finansuojami 50 %, atskirais atvejais iki 75 % [67].

Lietuvai iš **ERPF** 2004 – 2006 m. parama aplinkos apsaugai buvo skirta pagal BPD 1.3 priemonę „Aplinkos kokybės gerinimas ir žalos aplinkai prevencija”. Paramą sudarė 113,32 mln. litų, iš ERPF buvo skirta 84,99 mln., o iš valstybės 28,33 mln. litų.

Priemonės tikslas – mažinti vandens, oro ir dirvos užterštumą. Lietuvai pagal 1.3 priemonę iš ERPF 2004 – 2006 m. parama buvo skiriama šioms veiklos sritims:

1. Geriamojo vandens tiekimas ir nuotekų tvarkymas (vykdomi 14 projektų);
2. Praeities taršos ir jos teritorijų nustatymas ir išvalymas (vykdomi 4 projektai);
3. Saugomų ir nesaugomų teritorijų įsteigimas ir tvarkymas (vykdomi 8 projektai);
4. Aplinkos monitoringo, kontrolės ir prevencijos stiprinimas (vykdomi 4 projektai);
5. Informavimas apie aplinką ir Lietuvos gyventojų aplinkosauginio švietimo skatinimas (vykdomi 8 projektai) [63].

Iš **Sanglaudos fondo** Lietuvai 2004 – 2006 m. parama sudarė daugiau nei 614 mln. eurų ir buvo finansuojami 29 aplinkosauginiai projektai bei 9 techninio pobūdžio projektai [69].

Lietuvai iš **ŽOFI** 2004 – 2006 m. buvo skirta 41 837 tūkst. litų, o iš biudžeto 17 509 tūkst. litų. Apskritai, šis instrumentas daugiau buvo skirtas skatinti žvejybos industrijos plėtrą, o tai paskatino žuvų išteklių pereikvojimą. Siekiant biologiniu, ekonominiu bei socialiniu požiūriu darnios žuvininkystės buvo nuspręsta reformuoti BŽP[14]. Po 2002 m. reformos pagrindinis BŽP tikslas – vandens išteklių (žuvų populiacijos) apsauga. Šiam tikslui siekti buvo reformuotas ŽOFI ir 2006 m. įkurtas Europos žuvininkystės fondas, kurio 2007 – 2013 m. biudžetas beveik 5 mlrd. Eurų [46].

2007 metais prasideda naujasis 2007 – 2013 m. struktūrinės paramos panaudojimo laikotarpis. Siekiant suteikti daugiau lėšų bei efektyviau jas panaudoti naujojoje 2007 – 2013 m. Vandens kokybės sektoriaus valdymas bus remiamas iš Sanglaudos fondo, Europos regioninės plėtros fondo, Europos žuvininkystės fondo ir LIFE + programos).

IŠVADOS

1. Pagrindiniai jūrų taršos šaltiniai yra pramonė, žemės ūkis, urbanizuotos teritorijos, laivyba, naudingų iškasenų gavyba ir transportavimas, dugno gilinimo bei hidrotechninių įrenginių statyba. Žemėje esantys taršos šaltiniai sudaro 77 % visų jūrų teršalų, todėl pirmiausia reikia spręsti sausumoje kylančias vandens išteklių kokybės valdymo problemas.
2. Baltijos jūros blogėjančios vandens išteklių kokybės priežastys yra eutrofikacija, kenksmingos cheminės medžiagos, jūroje vykdomos ūkinės veiklos. Dėl šių priežasčių nyksta biologinė įvairovė, mažėja rekreacinis potencialas bei iškyla grėsmė darniam Baltijos jūros regiono vystymui.
3. Tarptautinis bendradarbiavimas yra vienas iš būdų išspręsti Baltijos jūros vandens išteklių darnaus vystimosi problemas. Baltijos Darbotvarkė 21 įgyvendina regioninio bendradarbiavimo bei darnaus jūrinių vandens išteklių kokybės valdymo programą. Šio dokumento kontekste išteklių valdymo politiką įgyvendina teisinės normos, valdymą administruojančios institucijos bei finansinės priemonės.
4. Į Baltijos Darbotvarkės 21 veiklos programos vykdymą, įskaitant jūrinių vandens išteklių kokybės valdymą, įtraukta ES, tarpvyriausybinių organizacijų, nevyriausybinių organizacijų bei kitos suinteresuotos pusės (mokslo, pramonės organizacijos ir kt).
5. ES vandens išteklių kokybę valdo kontroliuodama teršalų išleidimą iš taškinių (pramonės sektorius) ir išsklaidytų (žemės ūkio sektorius) taršos šaltinių bei vykdydama žuvininkystės sektoriaus apsaugos politiką. Baltijos jūros išteklių kokybės valdyme svarbiausia tarpvyriausybine organizacija yra HELCOM..
6. Lietuva dalyvauja Baltijos Darbotvarkės 21 procese. Efektyviam jūrinių vandens išteklių kokybės valdymui užtikrinti, Lietuvoje vyksta nuolatinė vandens išteklių apsaugos valdymo proceso kaita. Ją daugiausiai sąlygoja tarptautinių susitarimų bei ES teisinių nuostatų įgyvendinimas.
7. Svarbiausios jūrinių vandens išteklių kokybės valdymo problemos taip pat esminiai sunkumai įgyvendinant Helsinkio konvencijos nuostatas kyla dėl bendradarbiavimo ir finansavimo trūkumo. Ateityje vandens išteklių kokybės valdymas turėtų būti efektyvesnis dėl didėjančios ES įtakos regione, tiek teisiniu, tiek finansiniu aspektu. Svarstoma jūrų strategijos direktyva bei naujasis 2007-2013 m. finansinės paramos laikotarpis leis efektyviau įgyvendinti Baltijos Darbotvarkės 21 tikslus.
8. Tyrimo hipotezė pasitvirtino tik iš dalies, nes dauguma priemonių (BVPD, BŽP, Jūrų strategijos direktyva), padėsiančių gerinti jūros išteklių kokybę dar tik diegiamos.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant pagerinti Baltijos jūros vandens išteklių kokybę būtina toliau glaudžiai bendradarbiauti tarp Baltijos Darbotvarkės programos dalyvių (šalių ir tarpvyriausybinių organizacijų), ypatingą dėmesį skiriant bendradarbiavimui su Rusija ir Baltarusija.
2. Skatinti į valdymo procesą įsitraukti daugiau nevyriausybinių organizacijų bei kitų dalyvių (aplinkos, mokslo ir pramonės, kitas regionines bei nacionalines organizacijas).
3. Tobulinti teisinę bazę jūrinių išteklių valdymo srityje, tuo pačiu skiriant didesnę dėmesį jau pasirašytų susitarimų vykdymo kokybei.
4. Siekti, kad 2007 – 2013 m. ES parama skirta vandens išteklių kokybei gerinti būtų efektyviau įsisavinama. Tuo tikslu būtina tobulinti lėšų įsisavinimo gebėjimus.

LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-75.
3. Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 112-2824.
4. Lietuvos Respublikos jūros aplinkos apsaugos įstatymas// Valstybės žinios. 1997, Nr. 108-2731.
5. Lietuvos Respublikos pajūrio juostos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 73-3091.
6. Lietuvos Respublikos vandens įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 104 -2615.
7. Lietuvos Respublikos žuvininkystės įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 56-1648.
- 8.1973 m. Tarptautinė apsaugos nuo teršimo iš laivų konvencija, papildyta 1978 m. protokolu (MARPOL73/78) // www.imo.org/home.asp?topicid=161; prisijungimo laikas:2006-10-14.
9. Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija // Valstybės žinios. 2003, Nr. 107-4786.
10. Konvencija „Dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos“ // Valstybės žinios. 1997, Nr. 21-499.
11. Tarptautinė jūrų organizacijos konvencija // Valstybės žinios. 1996, Nr. 7-173.
12. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministro 2002 m. kovo 29 d. įsakymas Nr.285/347 „Dėl Lietuvos Nacionalinio Naftos išsiliejimų jūroje likvidavimo plano patvirtinimo dalinio pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 44-1684.
13. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2000 m. vasario 24 d. įsakymas Nr. 73 „Dėl Jūros krantų apsaugos ir naudojimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 19-473.
14. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2004 m. liepos 20 d. įsakymas Nr. 3D-449 „Dėl gairių pareiškėjams pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento „Kaimo plėtros ir žuvininkystės“ prioriteto priemonę „Gyvųjų vandens išteklių apsauga ir plėtra, akvakultūra, žvejybos uosto įrenginiai, perdirbimas ir rinkodara bei žvejyba vidaus vandenyse“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 124-4497.
15. Valstybinė aplinkos monitoringo programa // www.am.lt/LSP/files/VAMP.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-15.
16. Valstybinė aplinkos apsaugos strategija (pagrindiniai teiginiai 1996-2000 metams) // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=30110&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2006-10-25.

17. Baltijos jūros regiono darbotvarkė 21 – Baltijos darbotvarkė 21. Nyborgas. 1998, Nr. 1/98 // <http://www.baltic21.org/?publications,1#83>; prisijungimo laikas: 2005-10-15.

18. Europos Komisijos 2004 m. gruodžio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 2172/2004 „Dėl dvigubo korpuso arba lygiaverčių dizaino reikalavimų greitesnio įvedimo viengubo korpuso naftos tanklaiviams“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R2172:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-14.

19. Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. liepos 12 d. reglamentas (EB) Nr. 1783/1999 „Dėl Europos regioninės plėtros fondo“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:213:0001:001:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-12.

20. Europos Tarybos 1999 m. birželio 21 d. reglamentas (EB) „Dėl žuvininkystės orientavimo finansinio instrumento“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:161:0054:004:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-26.

21. Europos Tarybos 1999 m. birželio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 1264/1999 „Įsteigiantis Sanglaudos fondą“ // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieskashowdoc_l?p_id=34646; prisijungimo laikas: 2006-11-26.

22. Europos Tarybos 1999 m. birželio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 1267/1999 „Nustatantis struktūrinės pasirengimo stojimui politikos instrumentą“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:161:0073:008:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-27.

23. Europos Tarybos 2005 m. balandžio 26 d. reglamentas (EB) Nr. 768/2005 „Įsteigiantis Bendrijos žuvininkystės kontrolės agentūrą ir iš dalies keičiantis Reglamentą (EB) Nr. 2847/93, nustatantį bendros žuvininkystės politikos kontrolės sistemą“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R0768:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-14.

24. Europos Tarybos 2005 m. balandžio 26 d. reglamentas (EB) Nr. 768/2005 „Įsteigiantis Bendrijos žuvininkystės kontrolės agentūrą“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R0768:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-12.

25. Europos Tarybos 2006 m. gegužės 22 d. reglamentas (EB) Nr. 861/2006 „Nustatantis Bendrijos finansines priemones, skirtas bendrai žuvininkystės politikai ir jūrų teisei įgyvendinti“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:160:0001:01:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-12.

26. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. spalio 23 d. direktyva Nr. 2000/60/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų vandens politikos srityje pagrindus // eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/05/32000L0060LT.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

27. Europos Tarybos 1975 m. birželio 16 d. Direktyva Nr. 75/440/EB „Dėl paviršinio vandens, skirto geriamajam vandeniui imti, kokybės valstybėse narėse reikalavimų“ // eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/01/31975L0440LT.pdf ; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

28. Europos Tarybos 1975 m. gruodžio 8 d. Direktyva Nr. 76/160/EEB „Dėl maudyklų kokybės“//eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/01/31976L0160LT.pdf;prisijungimo laikas: 2006-10-03.

29. Europos Tarybos 1976 m. gegužės 4 d. Direktyva Nr. 76/464/EEB „Dėl tam tikrų į Bendrijos vandenį išleidžiamų pavojingų medžiagų sukeltos taršos“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/01/31976L0464LT.pdf> ; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

30. Europos Tarybos 1979 m. gruodžio 17 d. Direktyva Nr. 80/68/EEB „Dėl požeminio vandens apsaugos nuo tam tikrų pavojingų medžiagų keliamos taršos“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/01/31980L0068LT.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

31. Europos Tarybos 1991 m. gegužės 21 d. Direktyva Nr. 91/271/EEB „Dėl miesto nuotėkų valymo“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/02/31991L0271LT.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

32. Europos Tarybos 1991 m. gruodžio 12 d. Direktyva Nr. 91/676/EEB „Dėl vandenių apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/02/31991L0676LT.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

33. Europos Tarybos 1998 m. lapkričio 3 d. Direktyva Nr. 98/83/EB „Dėl žmonėms vartoti skirto vandens kokybės“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/15/04/31998L0083LT.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

34. Europos Tarybos 1995 m. liepos 24 d. Sprendimas Nr. 95/308/EB „Dėl Tarpvalstybinių vandentakių ir tarptautinių ežerų apsaugos ir naudojimo konvencijos sudarymo Bendrijos vardu“ // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/11/23/31995D0308LT.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-10-03.

35. Europos Bendrijų Komisijos 2005 m. spalio 24 d. Pasiūlymas Nr. 2005/0211 (COD) „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva nustatanti Bendrijos veiksmų jūrų aplinkos politikos srityje pagrindus (Jūrų strategijos direktyva)“// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005PC0505:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2006-11-15.

36. Europos Bendrijos Komisijos 2005 m. spalio 24 d. Komisijos Komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui Nr. KOM(2005)504 galutinis „Teminė jūrų aplinkos apsaugos išsaugojimo strategija“//<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0504:LT:HTML>; prisijungimo laikas:2006-11-14.

37. Europos Bendrijų Komisijos 2006 m. liepos 6 d. Komisijos Komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui Nr. KOM(2006)275 galutinis „Link Europos Sąjungos būsimo jūrų politikos: Europos vandenynų ir jūrų vizija“ // [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0275\(01\):LT:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0275(01):LT:HTML); prisijungimo laikas: 2006-11-14.
38. Bubnienė R., Dudutytė Z., Greimas M. ir kt. Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika ir jos įgyvendinimas Lietuvoje. Vilnius: UAB Daigai, 2002. P.114.
39. Nakrošis V. Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas. Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 132.
40. Ozolinčius R. Aplinkos išteklių: oras, dirvožemis, vanduo, Kaunas: VDU I-kla, 2005. P. 211.
41. Stankevičius A. Baltijos jūros aplinkos būklė: monografija. Kaunas: Aušra, 2003. P.143.
42. Sudarė Jankevičius K., Stasinas J. Lietuvos aplinkosaugos raida. Vilnius: ABO, 2000. P. 319.
43. Žaromskis R. Okeanai, Jūros, Estuarijos, Vilnius: Debesija, 1996. P. 293.
44. J. Burneikis, D. Štreimikienė, P. Punys Vandens išteklių ES direktyvų šviesoje. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba, 2002. Nr.1(19). P.66-73.
45. B. Tilickis, V. Smailys. Lietuvos pajūrio aplinkos problemos // Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Klaipėda, 2001. Nr. 3 (17). P. 76-81.
46. 2007–2013 m. finansinė perspektyva „Dėl bendrosios žuvininkystės politikos“. 2004, Darbo dokumentas Nr. 10 // www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dt/549/549341/549341lt.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-16.
47. Aktualiausios Baltijos jūros problemos // www.jtc.lt/Baltija/Juros_problemos.htm; prisijungimo laikas:2006-11-10.
48. Aplinkos ministerijos 2005 - 2007 metų strateginis veiklos planas // <http://www.am.lt/VI/index.php#a/3362>; prisijungimo laikas:2006-11-12.
49. Background information to the Baltic Sea Informal Meeting for Minister of the Environment, Stockholm, 2005 // www.helcom.navigo.fi/otherPublications/Bckgrnd_info_to_BS_Informal_Mtg_for_Env_Ministers_Sto.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-18.
50. Baltic Sea environment proceedings No. 107, Activities 2005 overview // www.helcom.fi/stc/files/shipping/Overview%20of%20ships%20traffic.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-18.

51. Baltijos 21 ataskaita Baltijos jūros šalių ministrams pirmininkams: penkerių metų pažanga regione siekiant darnaus vystimosi. Nr. 1/2004 // <http://www.baltic21.org/?publications>; prisijungimo laikas: 2006-09-12.

52. Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisija (HELCOM) // www.helcom.fi; prisijungimo laikas:2006-10-15.

53. Baltijos jūros aplinkos apsaugos konvencijos (Helsinkio konvencijos) nuostatų įgyvendinimo 2-ojo audito bendra baigiamoji ataskaita. Tarša iš laivų. 2005 // www.vkontrole.lt/veikla_ataskaita.php?48; prisijungimo laikas:2006-11-20.

54. Baltijos jūros strategija ir vizija 2010 (VASAB2010) <http://www.vasab.org.pl/>; prisijungimo laikas:2006-10-12.

55. Baltijos jūros valstybių taryba (BJVT) // <http://www.cbss.st>; prisijungimo laikas:2006-10-12.

56. BŽP faktai ir skaičiai // ec.europa.eu/fisheries/publications/facts/pcp06_lt.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-20.

57. Complications on Ship Accident in the Baltic Sea Area // www.helcom.fi/shipping/accidents/en_GB/accidents/; prisijungimo laikas: 2006-10-10.

58. ES truktūrinė parama // <http://www.esparama.lt/lt/bpd/>; prisijungimo laikas:2006-10-12.

59. Europos investicijų banko paskolos Baltijos valstybėse // www.eib.europa.eu/Attachments/country/baltic_states_lt.pdf; prisijungimo laikas: 2006-11-18.

60. Europos Komisija // Žvejyba ir akvakultūra Europoje. 2006, Nr. 29. P. 6-7. // ec.europa.eu/fisheries/publications/magaz/fishing/mag27_lt.pdf; prisijungimo laikas: 2006-10-18.

61. Europos Komisijos Aplinkos apsaugos direktoratas // http://ec.europa.eu/environment/index_en.htm; prisijungimo laikas: 2006-10-12.

62. Europos Komisijos Žuvininkystės ir jūrų reikalų direktoratas // http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/index_en.html; prisijungimo laikas:2006-10-12.

63. Finansinė parama iki stojimo į ES // <http://www.finmin.lt/finmin/content/dokumentai.jsp?category=47C45CC5A0AADF96C2256F24002A2443&pathid=47C45CC5A0AADF96C2256F24002A2443>; prisijungimo laikas:2006-10-15.

64. International Shipping and World Trade – facts and figures, 2006 // www.imo.org/infocentre/mainframe.asp?topicid=1163; prisijungimo laikas: 2006-10-12.

65. Jungtinių Tautų Europos ekonominė komisija (JTEEK) // <http://www.unece.org/>; prisijungimo laikas:2006-11-02.

66. Lietuvos vandens išteklių vizija 2025 metams // www.vandensklubas.lt/docs/manual/lt_vizija.doc; prisijungimo laikas:2006-10-12.
67. LIFE programa//<http://www.am.lt/VI/index.php#r/932>; prisijungimo laikas:2006-11-12.
68. MPP pasaulyje // <http://www.undp.lt/sgp/>; prisijungimo laikas:2006-11-12.
69. Sanglaudo fondas // http://www.esparama.lt/lt/sanglaudos_fondas/; prisijungimo laikas:2006-10-12.
70. Susitarimai su NEFCO paskatins daugiau investicijų // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=1830; prisijungimo laikas:2006-11-12.
71. Veiklos audito ataskaita „Dėl Helsinkio konvencijos dėl Baltijos jūros baseino jūrinės aplinkos apsaugos nuostatų įgyvendinimo“. Vilnius, 2004. Nr. 2020-3-43 // www.vkontrole.lt/veikla_ataskaitos_archyvas.php?v; prisijungimo laikas: 2006-11-10.
72. Vyresniųjų pareigūnų grupė (VPG) // <http://www.baltic21.org/?sog>; prisijungimo laikas:2006-10-12.

SANTRAUKA

BALTIJOS JŪROS VANDENS IŠTEKLIŲ KOKYBĖS VALDYMAS BALTIJOS DARBOTVARKĖS 21 KONTEKSTE

Reikšminiai žodžiai: jūriniai vandens ištekliai; jūrinių vandens išteklių apsauga ir valdymas; Baltijos darbotvarkė 21.

Vanduo – tai vienas iš svarbiausių gamtinių komponentų, kurio apsauga reikalauja aktyvaus tarptautinio bendradarbiavimo. Baltijos Darbotvarkės 21 darnaus vystimosi programos iškeltų tikslų kontekste išryškėja Baltijos jūros vandens išteklių kokybės ir jos valdymo svarba. Darbe vadovaujantis interviu metodo metu gautų ekspertų nuomone buvo išanalizuotos pagrindinės Baltijos jūros išteklių kokybės blogėjimo priežastys bei jų sprendimo galimybės.

Vienas iš būdų valdyti jūrų, įskaitant Baltijos jūrą, išteklių kokybę yra Tarptautiniai susitarimai. Taigi darbe analizuojami Tarptautiniai susitarimai bei teisinei aktai padedantys valdyti Baltijos jūros išteklių kokybę. Taip pat išnagrinėtos svarbiausios teisinių nuostatų ir tikslų sėkmingą įgyvendinimą bei vandens išteklių kokybės valdymą užtikrinančio priemonės: ES institucijos, tarpvyriausybines organizacijos bei finansiniai paramos instrumentai. Kadangi Lietuva yra viena iš Baltijos Darbotvarkės 21 dalyvių bei Baltijos jūros teršėjų, tai buvo aparti svarbiausi teisiniai ir instituciniai ypatumai vandens išteklių kokybės valdymo srityje.

Pagrindinės Baltijos jūros kokybės prastėjimo priežastys yra eutrofikacija, kenksmingos cheminės medžiagos, jūroje vykdomos ūkinės veiklos. Tyrimas atskleidė, kad iki šiol svarbiausios jūrinių vandens išteklių kokybės valdymo problemos kilo dėl bendradarbiavimo ir finansavimo stokos bei iki šiol buvusio silpnai integruoto jūros išteklių kokybės valdymo. Baltijos Darbotvarkės 21 veiklos programą vykdo ES, tarpvyriausybines organizacijos, nevyriausybines organizacijos bei kitos suinteresuotos pusės. Ateityje vandens išteklių kokybės valdymas turėtų būti efektyvesnis dėl didėjančios ES įtakos regione pirmiausia teisiniu ir finansiniu aspektais. Svarstoma jūrų strategijos direktyva bei naujasis 2007-2013 m. finansinės paramos laikotarpis leis efektyviau įgyvendinti Baltijos Darbotvarkės 21 tikslus.

SUMMARY

BALTIC SEA WATER RESOURCES QUALITY MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF BALTIC 21

Key words: marine water resources; protection and management of marine water resources; Baltic 21.

Water resources – one of the most important components of nature. Its protection urges active international cooperation. In the context of the harmonious development of Baltic 21 program, the importance of Baltic Sea water resources and its management is being considered. In order to reveal the main reasons of deterioration of Baltic Sea water resources and the possibilities for solving such problems, some of the experts were interviewed and their opinion was given in this work.

One of the possibilities to manage quality of marine resources, including Baltic Sea, is International concords. Therefore International concords, conventions and other regulations, that help to manage the quality of the Baltic Sea, are being analyzed in this work. The measures, which assure successful implementation of the most important legal provisions and effective quality management of water resources, are being also considered in this work. These above mentioned measures involve: EU institutions, intergovernmental organisations and instruments of financial support. Due to the fact that Lithuania is one of the participants of Baltic 21 and also one of the polluters of Baltic Sea, the main legal and institutional features in the sphere of water resources quality management were described in this work.

The main reasons of bad quality of Baltic Sea water resources are: eutrophication, hazardous chemical substances and economical activity in the Sea. The research revealed that the most important problems of Baltic Sea water resources quality management arise because of the lack of financing and cooperation. However, the quality management of water resources should improve because of the increasing influence of EU in the sphere of regulation and financing.

**Veiksnių, įtakančių Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymą, tyrimo
interviu metodu anketa.**

Gerb. Respondente, esu Mykolo Romerio Universiteto Aplinkos politikos ir valdymo katedros studentas Martynas Pankauskas. Magistro baigiamajam darbui atlieku tyrimą interviu metodu, norėdamas išsiaiškinti pagrindines Baltijos jūros vandens išteklių kokybės valdymo problemas bei jų atsiradimo priežastis. Jūsų atsakymai bus apibendrinami ir naudojami tik magistro baigiamajame darbe. Tyrimo metu gauta informacija, Jūsų pageidavimu, gali būti konfidenciali.

1. Kokios pagrindinės priežastys privertė susirūpinti Baltijos jūros vandens išteklių kokybe?
2. Kokios problemos kyla vykdant Baltijos jūros apsaugos politiką: ekonominės, teisinio reglamentavimo, tarptautinio bendradarbiavimo ir kt.?
3. Ar šiandienis Baltijos jūros išteklių valdymas yra pakankamai efektyvus ir duoda laukiamus rezultatus? Ką reikėtų jame tobulinti?
4. Ar pakanka finansinių bei žmoniškųjų išteklių Baltijos jūros taršai valdyti?
5. Kokie sunkumai kyla tarptautinio bendradarbiavimo srityje tarp Baltijos jūros baseino šalių? Kaip reikėtų jas spręsti?
6. Su kokiomis Baltijos jūros vandens išteklių kokybės problemomis susiduriama Lietuvoje? Kokios jų priežastys?
7. Kokios esminės valdymo permainos bus ir turėtų būti vykdomos ateityje siekiant geresnės Baltijos jūros vandens išteklių kokybės?

Interviu metodu apklausti ekspertai

Lietuvos institucijų:

1. **D. Gudaitienė** – Aplinkos ministerija, Gamtos išteklių skyriaus vyriausioji specialistė. Kontaktinė informacija: tel. (85) 2663559; E.p.:d.gudaitiene@am.lt.

2. **A. Kniežaitė** – Aplinkos ministerija, Aplinkos kokybės departamento Vandenių skyriaus vyriausioji specialistė, Helsinkio komisijos nacionalinio komiteto sekretorė. Kontaktinė informacija: tel. (85) 2663517; E.p.:a.kniezaite@am.lt.

3. **L. Kretkovskienė** – Susisiekimo ministerijos Vandens transporto departamento vyriausioji specialistė, Helsinkio komisijos Jūros taršos prevencijos (HELCOM MARITIME) darbo grupės narė. Kontaktinė informacija: tel. (85) 2393984; E.p.:i.kretkovskiene@transp.lt.

4. **A. Stankevičius** – Jūrinių tyrimų centro direktorius, Helsinkio komisijos Monitoringo ir vertinimo (HELCOM MONAS) darbo grupės narys. Kontaktinė informacija: tel. (8 46) 410450; E.p.:a.stankevicius@jtc.am.lt.

5. **R. Tarasevičius** – Lietuvos saugios laivybos administracijos direktoriaus pavaduotojas, Helsinkio komisijos Jūros taršos prevencijos (HELCOM MARITIME) ir Atsakomųjų veiksmų į jūros taršą (HELCOM RESPONSE) darbo grupių narys. Kontaktinė informacija: tel. (846) 469603; E.p.: robertinas.tarasevicius@msa.lt.

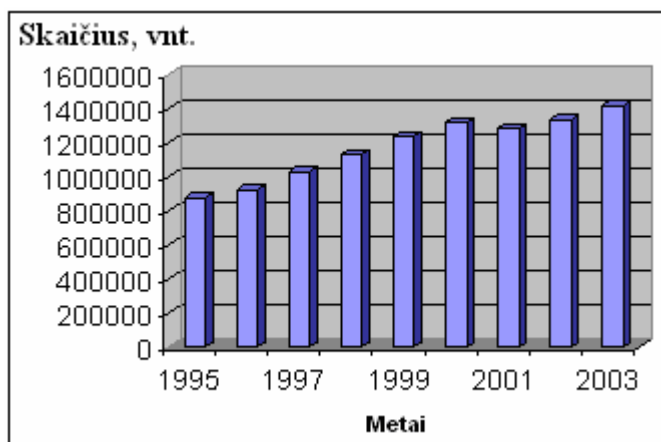
Helsinkio komisijos:

6. **J. Ekebon** – Helsinkio komisijos Aplinkos apsaugos ir bioįvairovės (HELCOM HABITAT) grupės vadovas. Kontaktinė informacija: +358 (0)20 5644457; E.p.: jan.ekebon@metso.fi

7. **T. Fago** – Helsinkio komisijos Atsakomųjų veiksmų į jūros taršą (HELCOM RESPONSE) grupės vadovas. Kontaktinė informacija: tel. +46 455 353455; E.p.: thomas.fago@coastguard.se

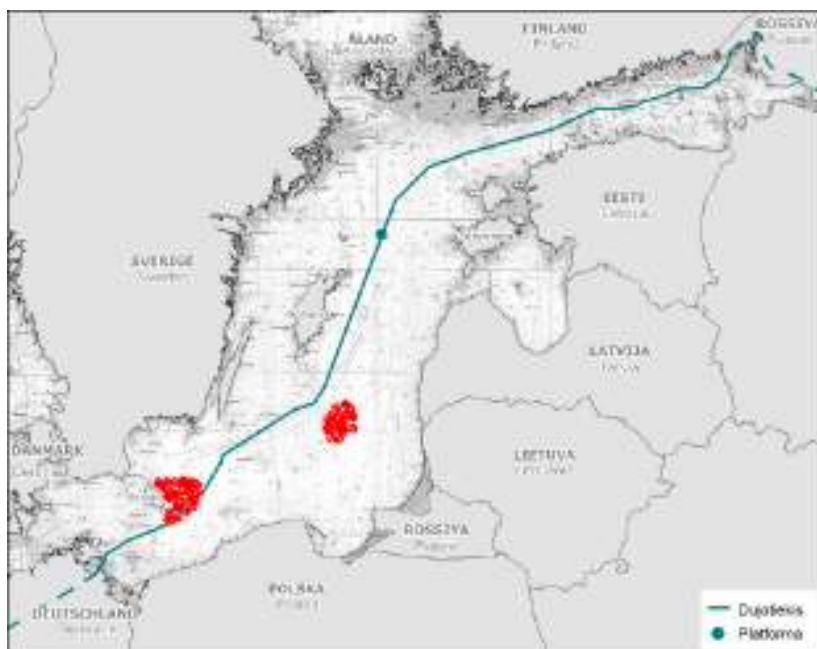
8. **G. Maue** – Helsinkio komisijos Taršos iš sausumos (HELCOM LAND) grupės vadovas. Kontaktinė informacija: tel. +49 340 2103 3017; E.p.: georg.maue@uba.de.

9. **H. Herata** – Helsinkio komisijos Monitoringo ir vertinimo (HELCOM MONAS) darbo grupės vadovė. Kontaktinė informacija: tel. +49 340 21032053; E.P.: heike.herata@uba.de.

1 pav. Kelių transporto priemonių skaičius (vnt.) kaita Lietuvoje 1995 –2003 metais

Šaltinis: autoriaus sudaryta, vadovaujantis LR Statistikos departamento duomenų baze // www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1227; prisijungimo laikas:2006-11-19

2 pav. Šiaurės dujotiekio per Baltijos jūrą trasa (raudonai pažymėtos nuskandinto cheminio ginklo vietos).

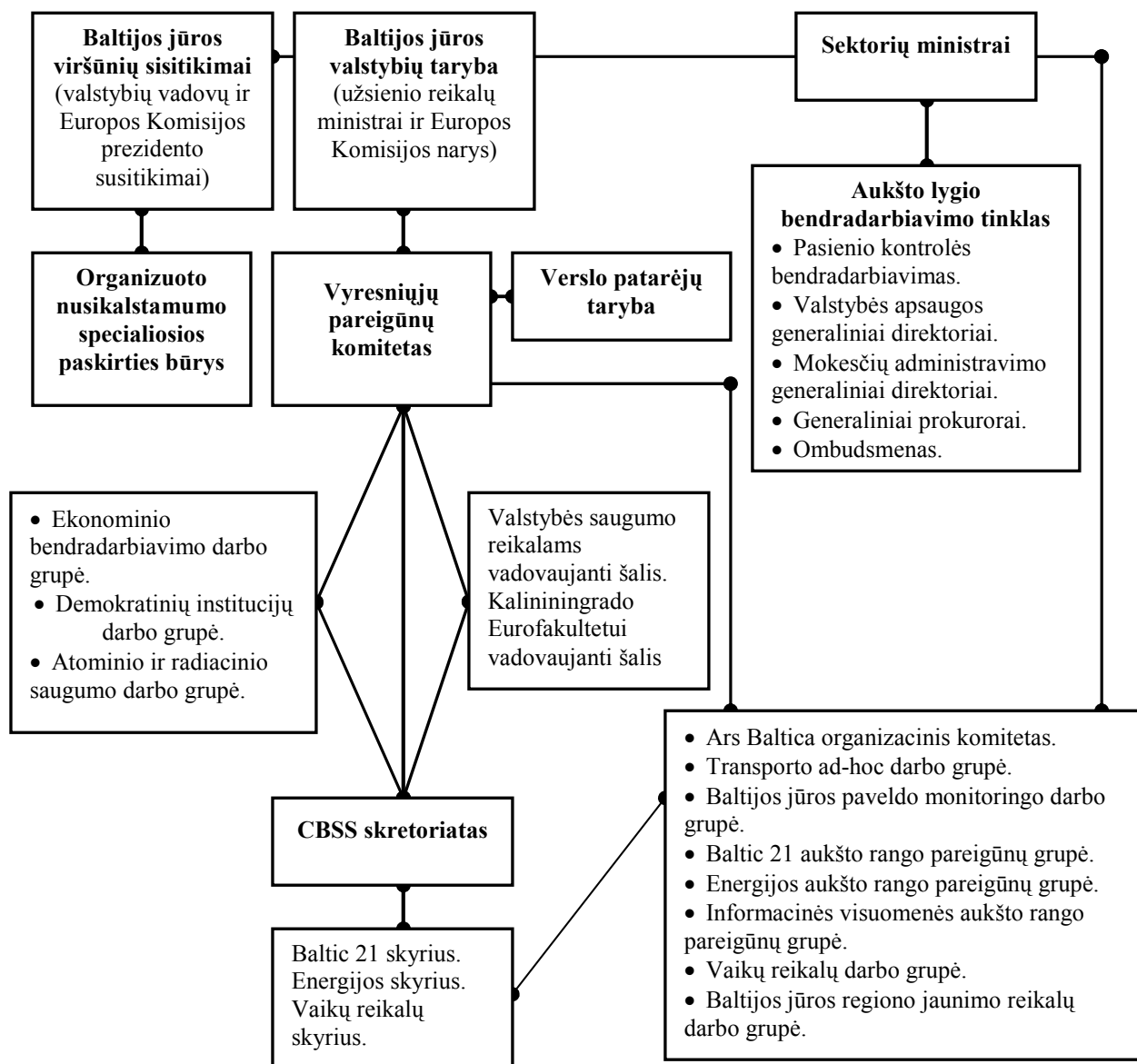
Šaltinis: sudarytas autoriaus vadovaujantis www.nord-stream.ru/files/Latvian/PID_LATVIAN.pdf; prisijungimo laikas: 2006-12-05

1 lentelė. BVPD įgyvendinimo etapai

BVPD įgyvendinimo veiksmai	Terminas, metais
Direktyva įsigalioja ir perkeliama į valstybės teisinę sistemą	0
Upių baseinų nustatymas	
Sudaryti upių baseinų regionus (UBR)	
Instituciniai pertvarkymai	3,5
Informacija apie UBR (charakteristikų analizė, žmogaus poveikio nustatymas, ekonominė analizė)	5
Vandenių ir saugomų teritorijų monitoringo programa	7
Parengti baseino valdymo planus	10
Įgyvendinti BVPD	13
Pasiekti nustatytus tikslus	16
Peržiūrėti ir atraujinti BVPD	22

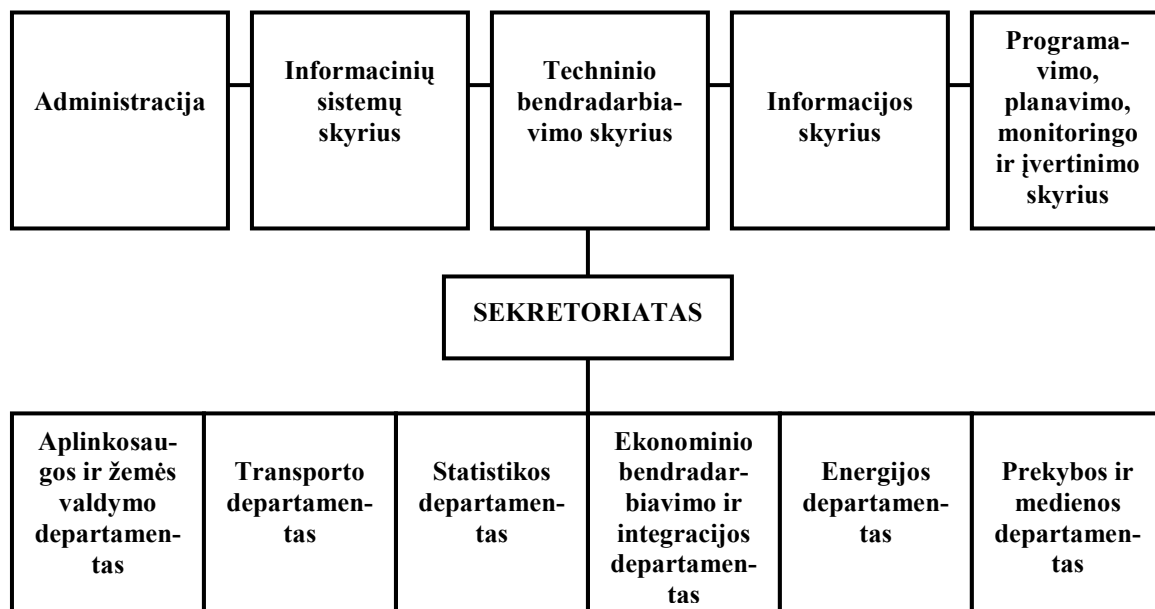
Šaltinis: autoriaus sudaryta, vadovaujantis J. Burneikio, D. Štreimikienės, P. Punio straipsniu „Vandens ištekliai ES direktyvų šviesoje“^[1]

Tarpyvyriausybinių institucijų organizacinės struktūros

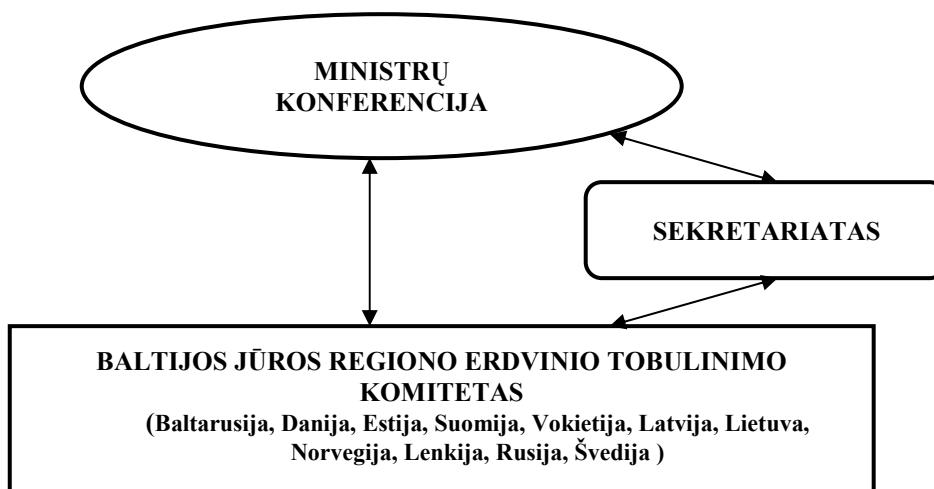
1 pav. „BJVT“ organizacinė schema

Šaltinis: Baltijos jūros valstybių taryba (BJVT) // <http://www.cbss.st>; prisijungimo laikas:2006-10-12.

2 pav. „JTEEK“ organizacinė schema

Šaltinis: Jungtinių Tautų Europos ekonominė komisija (JTEEK) // <http://www.unece.org/>; prisijungimo laikas:2006-11-02.

3 pav. „VASAB“ organizacinė schema

Šaltinis: Baltijos jūros strategija ir vizija 2010 (VASAB2010) <http://www.vasab.org.pl/>; prisijungimo laikas:2006-10-12.